

asya.studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

Number: 2 / Winter 2017

Editors

Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

Subeditors

Dr. Merve Güven

Lect. Osman Albayrak

Lect. Cihat Bıçakcı

Lect. Çağatay Karadeniz

Lect. Samet Cantürk

ISSN: 2602-2877
e-ISSN: 2602-263X

Academic Social Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Academic Social Studies dergisi yılda dört defa yayın yapan uluslararası hakemli bir dergidir.

Academic Social Studies dergisinde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukûki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları <http://dergipark.gov.tr/asya>'ya aittir.

Yayınlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.

Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir.

Gönderilen yazılar iade edilmez.

Academic Social Studies, Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir. **Index Copernicus, ResearchBib, IJIF (International Innovavite Journal Impact Factor), SI2 (Scientific Indexing Services), ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), SCIWIN (Scientific World Index), Academic Keys, General Impact Factor, İdeal Online, İSAM (İslam Araştırmaları İndeksi), Cosmos Impact Factor, ASOS Index, Journal Factor** başta olmak üzere bazı veritabanı ve indeks tarafından taranmaktadır.

The Journal of Academic Social Science Studies is an international peer-reviewed journal that is published four terms per annum.

Language, science and the law of liability of all the articles published in the Journal of Academic Social Science Studies belong to their authors. <http://dergipark.gov.tr/asya>

The published articles partially or completely in any way cannot be printed, reproduced without the written permission of the publisher.

Editorial Board is absolutely free whether to publish or not publish all the articles send to journal.

Submitted papers will not be returned to the authors.

Academic Social Studies, is an international peer-reviewed and indexed journal. **Index Copernicus, ResearchBib, IJIF (International Innovavite Journal Impact Factor), SI2 (Scientific Indexing Services), ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), SCIWIN (Scientific World Index), Academic Keys, General Impact Factor, İdeal Online, İSAM (İslam Araştırmaları İndeksi), Cosmos Impact Factor, ASOS Index, Journal Factor** are scanned by index and some database.

ISSN: 2602-2877 / e-ISSN: 2602-263X

Giresun University Department of Turkish Language Giresun-TURKEY
31 / 12 / 2017

Number: 2 - Winter 2017

Akademik Sosyal Araştırmalar *Academic Social Studies*

Asia to Europe from International Journal of Social Sciences

Editors

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ak

Lect. Mehmet Akif Kara

E-mail: asyastudies@yandex.com

Web: <http://dergipark.gov.tr/asya>

Adress: *Giresun University Department of Turkish Language Giresun-TURKEY*

ASYA STUDIES

Number: 2 - Winter 2017

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar

Number: 2 - Winter 2017

ACADEMIC SOCIAL STUDIES

Uluslararası Hakemli Dergi / Asia to Europe from International Journal of Social Sciences

Editörler / Editors

Doç. Dr. Mehmet Ak
Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Dr. Merve Güven
Okt. Osman Albayrak
Okt. Cihat Bıçakcı
Öğr. Gör. Çağatay Karadeniz
Okt. Samet Cantürk

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Abdullah Şengül	Turkish Language and Literature	N. H. Bektaş Veli University
Dr. Abdullatif Tüzer	Philisophy	Muş Alparslan University
Dr. Ahmet Şahin	Educational Sciences	A. A. Keykubat University
Dr. Ali Murat Kırık	Radio Television-Cinema	Marmara University
Dr. Ali Temizel	Persian Language and Literature	Selçuk University
Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır	English Language and Literature	Yüzüncü Yıl University
Dr. Ebru Onurlubaş	Marketing	Trakya University
Dr. Emine Eratay	Special Education	A. İzzet Baysal University
Dr. Faruk Kaya	Geography	A. İbrahim Çeçen University
Dr. Fatma Koç	Fashion Design	Gazi University
Dr. Hayrettin Gümüşdağ	Physical Education and Sports	Bozok University
Dr. Hilal Şahin	Indology	Giresun University
Dr. İlknur Meşe	Sociology	Giresun University
Dr. İzzet Yücetoker	Fine Arts Education	Giresun University
Dr. Mehmet Ali Geniş	International Trade	Giresun University
Dr. Mehmet Çeribaş	Contemporary Turkish Dialects	N. H. Bektaş Veli University
Dr. Murat Yıldız	Social Work	Cumhuriyet University
Dr. Musa Özata	Healthcare Management	Ahi Evran University
Dr. Mustafa Aça	Turkish Folk Science	K. Teknik University
Dr. Mustafa Oral	History	Giresun University
Dr. Orhan Küçük	Management	Kastamonu University
Dr. Rasim Bayraktar	Sociology of Religion	Giresun University
Dr. Şafak Ünüvar	Tourism	Selçuk University
Dr. Sare Şengül	Math Education	Marmara University
Dr. Sibel Sönmez	Pre-School Education	Ege university
Dr. Soyalp Tamçelik	International Relations	Gazi University
Dr. Şuayip Özdemir	Theology	Amasya University
Dr. Tolga Özşen	Japanase Language and Literature	Ç. Onsekiz Mart University
Dr. Yusuf Şahin	Linguistics	Giresun University

Danışma Kurulu / Board of Advisory

Dr. Ali Çelik	Karadeniz Teknik University (Retired Instructor)
Dr. Ayşe Özcan	Giresun University
Dr. Beşir Mustafayev	Siirt University
Dr. Funda Toprak	Ankara Yıldırım Beyazıt University
Dr. İsmayıl Muharrem oğlu Musa	Bakü Devlet University / Azerbaijan
Dr. Leyla Karahan	Gazi University
Dr. Mirjana Teodiseviç	Belgrad University / Serbia

Dr. Mustafa Altun	Sakarya University
Dr. Mustafa Taşlıyan	Kahramanmaraş Sütçü Imam University
Dr. Peter Golden	Rutgers University (Retired Instructor) / New Jersey
Dr. Yavuz Kartallıoğlu	Gazi University

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Serdar Bulut	Giresun University
Dr. Salim Küçük	Ordu University
Dr. Ramazan Gök	Akdeniz University
Dr. Ahmet Şahin	Alanya Alaaddin Keykubat University
Dr. Burak Telli	Adıyaman University
Dr. Serkan Güzel	Pamukkale University

İndeks Sorumlusu / Indexing Responsible

Dr. Burak Telli	Adıyaman University
-----------------	---------------------

Hukuk Danışmanı / Legal Counselar

Av. Rahman Güdük	Bar Association of Giresun-Registry Number: 609
------------------	---

Yabancı Dil Uzmanları / Foreign Language Specialist

Dr. Ozan Deniz Yalçinkaya	Dicle University
Okt. Hakkı Şimşek	Adıyaman University
Okt. Hikmet Can Canıklıoğlu	Giresun University

Redaktörler / Redactors

Okt. Osman Albayrak	Giresun University
Arş. Gör. Ozan Gökdemir	Giresun University

Grafikerler / Graphic Designer

Öğr. Gör. Ferhat Büyükkalkan	Giresun University
Okt. Cihat Bıçakcı	Giresun University
Öğr. Kader Çavdar	Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatörü / General Coordinator of Foreign Editors

Dr. Samet Azap	Ardahan University / Astana Gumuliev University
----------------	---

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Media Responsible

Okt. Cihat Bıçakcı	Giresun University
--------------------	--------------------

Bu Sayının Hakemleri / Referees of this Issue

- Prof. Dr. Battal Odabaş (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Ünal (Ordu Üniversitesi)
Prof. Dr. Hava Selçuk (Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Ak (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Şahin (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ali Murat Kırık (Marmara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Engin Gökçür (Gümüşhane Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ercüment Yıldırım (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ersin Müezzinoğlu (Karabük Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Gökhan Eşel (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ramazan Bölük (Munzur Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Saim Haluk Kortel (Akdeniz Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS
NUMBER: 2 – WINTER 2017

**EĞİTİM BİLİMLERİ, FEN BİLİMLERİ, MATEMATİK VE ÖĞRETMEN
YETİŞTİRME / EDUCATIONAL SCIENCES, SCIENCE, MATHEMATICS AND
TEACHER TRAINING**

Hakan Önal, Tugay Çalışkan, İrem Pamukoğlu

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Coğrafi Unsurlar -
Geographical Elements In Eighth-Grade History Of Turkish Republic Revolution and Kemalism
Textbooks **1-7**

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Serdar Bulut

Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar-I - Contributions From The Dialects
Of Ahıska Region Turks To The Compilation Literature-I **9-16**

**SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER /
SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES**

Fuat Uçar

Türk Siyasal Hayatında İktidarların Dil ve Sanat Politikalarına Bir Örnek: Milliyetçi Cephe Hükümetleri
Dönemi - Case Study Of Language and Art Policies In Turkish Political Life: The Nationalist Front
Governance Period **17-25**

Eylem Güzel

Eski Mısır Tarihindeki Dinsel Yönetim Stratejisinin Ptolemaios Hanedanı'ndaki Yansımaları -
Repercussion Of Ancient Egypt Religion Administration Strategy Over Ptolemaios Dynasty **27-35**

Sevgi Sevil Özgan Mısırcı

Distopik Filmlerde Kadının Temsili: Bir Adem İle Havva Hikayesi - Woman's Representation In
Dystopic Films: One Story Of Adem and Havva **37-48**

Şahin Doğan

Kitap Tanıtımı ve Deđerlendirme: Kolonyal Politika Rosseyiskođo caryzma v Azerbaydžane v 20-60-x gg. XIX v. Feodalnye otnoşeniya i kolonyalnyy rejim (çasty I. 1827 – 1843; çasty II. 1843 – 1868), Sost. : N.G. Bogdanova; E.M. Pritykin, Red. : I.P. Petruşevskiy, Izd-vo: Akademiya Nauk SSSR, Moskva, Leningrad, 1936 - Çarlık Rusya'nın XIX. Yüzyılın 20-60. Yılları Arasında Azerbaycan'da Kolonyal Siyaseti. Feodal İlişkiler ve Kolonyal Rejim **49-52**

Editörden;

*“hic Rhodus, hic salta!”
“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”
Ezop*

ASYA STUDIES (Academic Social Studies/ Akademik Sosyal Araştırmalar) dergisinin ikinci sayısını Kış sayısı olarak yayınlamış bulunmaktayız. Yayın hayatına sosyal bilimler alanında uluslararası bir dergi olarak başlayan ASYA STUDIES (Academic Social Studies/ Akademik Sosyal Araştırmalar), sosyal bilimler alanındaki bilimsel çalışmalara yer vermektedir. ASYA STUDIES dergisi olarak amacımız uluslararası bir boyutta nitelikli yayınlar sunarak bilim dünyasına hizmet etmektir.

Asya coğrafyası başta olmak üzere bilimsel çalışmalara konu olacak tüm bölgelerin kalkınması ve bilimsel anlamda toplumlara ışık olabilecek nitelikli üretimlerin yapılması amacıyla, sosyal bilimler alanına, mütevazı bir katkı sağlamak için yayın hayatına başladık.

Türkiye’de sosyal bilimler alanındaki dergilerde yaşanan kurumsallaşma ve süreklilik sorununu göz ardı etmeden, genç bir akademisyen topluluğu olarak, nitelikli bir yayın yapma sorumluluğunu ve aslolanın toplumsal ilerleme olduğunu unutmadan bu yola girdik.

Elbette ki en önemli amacımız, dergimizin yayın hayatı süresince nitelikli bir yayın çizgisini sürdürmesi ve sosyal bilimler alanında güvenilir, saygın bir noktada yer almasını sağlamaktır.

ASYA STUDIES dergisi uluslararası akademik bir dergi olmakla birlikte, bilim dünyasının siz değerli araştırmacılarının söz söyleyebileceği ve tartışabileceği disiplinler arası akademik bir zemindir. Yayınlamış olduğumuz ilk sayı bu çalışmanın ilk adımıdır.

İkinci sayımızda 6 makaleyi yayınlamanın mutluluğu içindeyiz. Bu süreçte dergimize gelen 3 makaleyi de reddettik. Ücretsiz yayın yapan bir dergi olarak amacımızın sadece bilim olduğunu belirtmek isteriz. Ayrıca ikinci sayımızda da ORCID bilgisini makale pdf dosyasının ilk sayfasına yazar kurum bilgisinin altına köprü bağlantı oluşturarak ekledik. ORCID ID, yazar-makale-atf eşleştirmesinde kullanıldığı için ulusal ve uluslararası indekslerin veri girişçilerinin bu eşleştirmeyi yapabilmeleri için hem XML makale metadatasında bu bilginin yer alması hem de pdf dosyada bulunması önem taşımaktadır. Bu sayımızın hemen akabinde makalelerimize DOI numarası alacağız. Dergimizin 5 uluslararası indekste taranmaya başlaması ve ULAKBİM’in de dergimizi izlemeye alması ilk sayımızın arkasından yaşanan olumlu gelişmelerdendir.

Derginin kurulum ve yayın aşamasında başta emeği geçen dergi yönetimine, desteklerini veren danışma ve yayın kurulundaki değerli akademisyenler ile yazılarıyla ve hakemlikleriyle dergimize değer katan kıymetli yazar ve hakemlerimize teşekkürü bir borç biliriz. Bilim dünyasına ve akademik hayata yeni bir soluk getirmek amacıyla çıktığımız bu süreçte siz değerli akademisyenleri yazar ve hakem olarak yanımızda görmek isteriz.

Ayrıca bu süreçte görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmel ulaştırma noktasında yönlendirmenizi bekler, saygılar sunarız.

Doç. Dr. Mehmet Ak
Öğr. Gör. Mehmet Akif Kara
ASYA STUDIES Editörleri

From the Editor;

“hic Rhodus, hic salta!”

“hünerimizi göstermenin zamanıdır!”

Ezop

We have published the second number of ASYA STUDIES (Academic Social Studies) as the number of fall. ASYA STUDIES, which started publication as an international journal in the field of social sciences, includes scientific studies in the field of social sciences. As an ASYA STUDIES journal, our aim is to serve the world of science by offering quality publications on an international scale.

Mainly in Asia geography, we started publishing life in the field of social sciences to provide a modest contribution for the development of all the regions which will be subject to scientific studies and for the production of qualified productions which can be a light for the societies in scientific sense. Without overlooking the problem of institutionalization and continuity in the journals in the field of social sciences in Turkey, as a young academic community, we entered this path without forgetting our responsibility to make a quality publication and the fact that it is social progress.

Of course, our most important goal is to ensure that our journal maintains a high quality publication throughout its publishing life and is a trusted and respected point in the social sciences. ASYA STUDIES is an international academic journal and at the same time this journal is an interdisciplinary academic space where you valuable researchers can speak and discuss. The first number we've published is the first step in this work. Despite being our first number, we are happy to publish 10 valuable articles in this issue. In the process, we rejected 6 articles from submitted to our journal. As a free publishing journal, we would like to state that our goal is only science.

Also at our first issue, we added ORCID information to the first page of the article pdf file by creating a hyperlink under the authority of the author. Because ORCID ID is used in author-article-attribution mapping it is important that data input of national and international indexes should be present in the pdf file in order to do this matching and this information should be included in the XML article metadata. We made an important start to journalism by giving this information at our first page. We will get Doi number to our published articles as soon as possible and we will begin our work to make sure that our journal is in the proper indexes.

At the first opportunity, we will do our workshop. During the establishment and publication phase of the journal, particularly to the board of the journal, we thank our valuable scholars in the advisory and editorial board for their support, our valuable writers and referees who added value to our journal by their writings and referees. In order to bring a new breath to the world of science and academic life we would like to see you esteemed academicians with us as writer and referee.

Also, in this process, we are waiting for you to guide us in this way with your opinions and suggestions and present our respects to all of you.

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ak
Lect. Mehmet Akif Kara
Editors of ASYA STUDIES

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Giresun-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) defa yayımlanır. Gerekli durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *Asya Studies (Academic Social Studies)*, Eğitim Bilimlerinin tüm alanları, İlahiyat, İktisadi ve İdari Bilimler Alanı, Resim, Müzik, Beden Eğitimi, Tarih, Sanat Tarihi, Coğrafya, Dilbilim, Edebiyat gibi Asya ve Avrupa Coğrafyası'nı ilgilendiren konularda sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmalarını yayımlayan akademik bir dergidir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı hakem sürecine gönderilir.

4. *Asya Studies (Academic Social Studies)* gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, *Asya Studies* dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayınlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal sorumluluk yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'in yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça, Almanca, Farsça ve Arapça'dır. Ancak gerektiği takdirde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe (Özet) ve İngilizce (Abstract), 5 kelimelik Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve İngilizce (Keywords); Türkçe ve İngilizce başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'e gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör kurulu tarafından eklenecektir.

8. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcıları tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı hakemlere yönlendirilmektedir. Editör onayından geçen her makale için 3 hakem atanmaktadır. Bu hakemlerden biri yabancı dil özet hakemidir. Diğer iki hakem ise ilgili anabilim dalında uzman akademisyenlerden oluşan alan hakemleridir. Makaleyle ilgili hakem raporları mail yoluyla yazarlara ulaştırılmaktadır.

9. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te makaleler, dergipark üzerinden e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra makalelerin hakem sürecini editöryal takip etmektedir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden (1 yabancı dil, 2 alan hakemi) raporların gelmesi beklenmektedir. Tüm hakem raporları sonuçlanınca yazara e-posta yoluyla gönderilmekte ve yazarın düzeltmeleri beklenmektedir. Düzeltilen makale dergiye ulaşınca tekrar hakemlere e-posta yoluyla gönderilmekte ve hakemlerden onay beklenmektedir.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum bildirileri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayımlanabilir.

11. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre yazar soyadı ve adı küçük yazılmış bir şekilde düzenlenmelidir.

12. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakemler editör ekip tarafından belirlenmekte ve sisteme eklenmektedir.

13. *Asya Studies (Academic Social Studies)*'te hakem sürecini tamamlayan makalelerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Hakem süreci tamamlayan makaleler tasarım şirketine gönderilmektedir. *Jasss* elektronik ortamda yayımlandıktan sonra yazarlara/sorumlu yazarlara kargo ile (kargo ve yayın ücreti bedeli yazar tarafından karşılanmak suretiyle) gönderilecektir.

14. Hakemlik süreçleri tamamlanan ve yayına hazır olan makaleleri yazarları yayından çekemez.

15. *Asya Studies* dergisi konusunda alakalı akademisyenlerin katıldığı çalışmalar düzenlenmektedir.

16. *Asya Studies* dergisinde yayınlanan makalelere DOI numarası (makale kimlik numarası) ve ORCID numarası (yazar kimlik numarası) eklenmektedir.

17. Yazılar, dergi sistemine eklenirken aşağıdaki ölçülere göre düzenlenmelidir:

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	4 cm
Alt Kenar Boşluk	3 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	3 cm
Yazı Tipi/ Yazı Stili	Times New Roman
Makale Sayfa Sayısı (En çok)	25
Yazı Boyutu (ana metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	10
Paragraf Aralığı	Önce 0 nk - Sonra 0 nk
Paragraf Girintisi	1,25 cm
Satır Aralığı	Tek (1)

2. Microsoft Word programında olmayan özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi, makale sisteme eklenirken font dosyası da eklenmelidir.

3. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

4. İmla ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu olduğu durumlar dışında Türk Dil Kurumu imla kılavuzu esas alınmalıdır.

5. Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece tek bir formata bağlı kalınmalıdır. Her makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır.

Yazım ve Yayın İlkeleri ile İlgili Açıklama

Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalıdır. Makalenin ana başlığı 14 punto ve koyu harfli yazılmalı, İngilizce başlığı ise 12 punto ve italik yazılmalıdır.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 200 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet (Abstract) bulunmalıdır. Özeti altında, 5 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Özet metni 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır. Özet metinleri sağ ve soldan 1cm. içten yazılmalıdır.

Ana Metin: A4 boyutunda (29.7×21 cm.) kâğıtlara, dikey olarak, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa düzeni belirtildiği gibi olmalıdır.

Dipnot: Dipnotta yer alan bütün bilgiler 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına ortalı şekilde yazılmalıdır.

Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece aşağıdaki format uygulanmalıdır. Metin içi göndermeler ve Kaynakça örneklerde belirtildiği gibi olmalıdır:

Örnek Kaynak Gösterme:

Kitap İsmi – Tek Yazarlı:

Kara, Mehmet Akif (2016). *İnşaatta Göçmen Olmak*, Ankara: Gece Kitaplığı.
Gönderme: (Kara, 2016: 78)

Kitap (İki Yazarlı)

Çağdaş, A. ve Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Gönderme: (Çağdaş ve Şahin, 2002: 46)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç kullanılmalıdır.

Kitap (Üç ve Daha Fazla Yazarlı)

Mehmet Dursun Erdem, Serdar Yavuz, Mehmet Gürlek, Ayhan Dost (2013). *Tarihî Türk Lehçeleri-Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Gönderme: (Erdem vd., 2013: 28)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Derleme Kitaptan Makale:

Mc Nally, D. (1997). “Language, History and Class Struggle”, Wood, E.M. & J.B. Foster (der.), *İN Defense of History: Marxism and the Postmodern Agenda* içinde, New York: Montly Review, 26-42.

Gönderme: (Mc Nally, 1997: 35)

Çeviri Kitap

Bolman, L. ve Deal, T. (2008). *Organizasyonları Yeniden Yapılandırmak* (Çeviren: A. Aypay, A. Tanrıoğen), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gönderme: (Bolman ve Deal, 2008: 16)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “ve” bağlacı yerine makale dilindeki bağlaç kullanılmalıdır.

Dergiden

Abou-el-Haj, R. A. (1982) “The Social Uses for the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule”, *International Journal of Middle Eastern Studies*, 14 (2): 185-201.

Kurum tarafında hazırlanmış bir rapor:

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994) *Temel Kadın Göstergeleri, 1978-1993*, Ankara: DİE.

World Bank (1993) *Turkey: Women in Development*, Washington, D.C: World Bank.

İki ya da Daha Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar

Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* (3. Cilt). İstanbul: İletişim.

Gönderme: (Moran, 1995: 103)

Yazarı Belirsiz Kitaplar

The 1995 NEA Almanac of Highereducation (1995). Washington DC: NationalEducationAssociation.

Gönderme:(The 1995 NEA Almanac, 1995: 78)

Elektronik Makale

Erdem, M.D. (2008). "Anadolu Ağzlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine", *Turkish Studies*, 3/3, 502-562. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/565930511_Turkish_Studies_Volume_3.3_Spring_2008_p.502-562.pdf adresinden 04.06.2016 tarihinde erişildi.

Gönderme: (Erdem, 2008: 528)

Alıntılanan veya Aktaran Kaynak

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama aksaklıklar nedeniyle asıl kaynağa ulaşamamışsa, dipnotta alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir. Kaynakçada alıntılanan ya da aktarılan kaynak bilgilerine yer vermeye gerek yoktur.

Gönderme: (Yavuz 2012: 8 ; Akt.: Bulut, 2016: 5)

Tez

Öztürk, S. (2004). Türkiye'de Üniversite Özerkliğinin Mali, Akademik ve Yönetmel Boyutlarıyla Kamu ve Vakıf Üniversiteleri İçin Betimlenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gönderme: (Öztürk, 2004: 34)

Bildiri

Telli, B., Bulut, S. & Bulduk, T. B. (2014). Adıyaman Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu - I Bildiriler Kitabı 03- 04 Nisan 2014 (s.119-130), Adıyaman: Adıyaman Üniv. Yayınları.

Gönderme: (Telli, Bulut & Bulduk, 2014: 122)

Ansiklopediler

Akün, Ö. F. (1992). *Divan Edebiyatı, Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (s. 398-422), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gönderme: (Akün, 1992: 401)

Sözlük

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük* (genişletilmiş baskı). Ankara: TDK.

Sadie, S. (Ed). (1980). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. (6th ed. Vols. pp.1-20). London: Macmillan.

Gönderme: (TDK, 2005: 255)

Web Sayfası

UNESCO (2013). World Heritage List. <http://whc.unesco.org/en/list> adresinden erişildi.

Gönderme: (UNESCO, 2013)

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 2, p. 1-7, Winter 2017

8. SINIF TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK DERS KİTAPLARINDA COĞRAFİ UNSURLAR

*GEOGRAPHICAL ELEMENTS IN EIGHTH-GRADE HISTORY OF TURKISH
REPUBLIC REVOLUTION AND KEMALISM TEXTBOOKS*

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
21.12.2017

Makale Yayın Tarihi /
The Published Date
31.12.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Yrd. Doç. Dr. Hakan Önal
Balıkesir Üniversitesi Eğitim
Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler
Eğitimi Bölümü
onal@balikesir.edu.tr
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0001-8434-9880>

Tugay Çalışkan
Balıkesir Üniversitesi
tugay.caliskan@yandex.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0001-8201-7604>

İrem Pamukoğlu
Balıkesir Üniversitesi
irempamukoglu10@gmail.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0001-6323-0477>

Öz

Mekân hem coğrafya hem de tarih öğretiminin en önemli unsurlarından biridir. Yer şekilleri, demografik özellikler, Klimatolojik, jeolojik, jeomorfolojik ve ekonomik unsurlar gibi mekânda bulunan birçok coğrafi unsur, tarihi olayların sebepleri arasında yer aldığı gibi olayların akışı içerisinde de önemli rol oynamaktadır. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında coğrafi unsurlara yer verilme durumunu belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmış, temel kategori olarak da “coğrafi unsurlar” ele alınmıştır. Alt kategoriler ise fiziki ve beşeri coğrafyanın alt dallarından oluşmaktadır. Bu çalışmada analiz birimi olarak “cümle” ve “kelime” seçilmiştir. Araştırmada analiz biriminin kelime olarak belirlendiği coğrafi terimlerin hangi alt kategoride yoğunlaştığı değerlendirildiğinde, en çok tekrarı yer adlarında yoğunlaştığı (%81,5) görülmektedir. Analiz biriminin cümle olarak belirlendiği coğrafi terimlerin hangi alt kategoride yoğunlaştığı değerlendirildiğinde ise en çok tekrarı siyasi coğrafya (%48,2) ile ilgili cümlelerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak en fazla bahsi geçen coğrafi mekânların bile haritada konum, metinde yer ismi olması dışında özel bir açıklaması veya bir konum analizi yapılmamıştır. Tarihi olayların mekânının da analiz edilmesi öğrencinin zihninde olayın seyrine ilişkin ayrıntılı bir çıkarım – yorum yapabilme yetisi kazandırabileceğinden mekânın tarifi de tarihi olayın tarifi kadar dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya Öğretimi, Tarih Öğretimi, Coğrafi Mekan, Coğrafi Unsurlar

Abstract

Location is one of the most important elements of both geography and history teaching. Many geographical elements such as geographical features, demographical features, climatologic, geological, geomorphological and economical elements play an important role in the flow of events as well as being among the causes of historical events. This study was conducted to determine the inclusion of geographical elements in the 8th grade Revolution History and Kemalism textbooks. In the study, document and content analysis were used within qualitative approach. The main category consists of the "geographical elements" and the subcategories are the subdivisions of the physical and human geography. In the research, "sentence" and "word" were chosen as the analysis unit. It was determined that the geographical terms in which the analysis unit was identified as the word, which subcategory was evaluated, were found to be in the "place names" most frequently (81,5%). In the geographical elements in which the analysis unit is determined as a sentence, it is determined that the repetition (48,2%) is related to "political geography." As a result, there is no specific explanation or location analysis, except that the geographical places that are the most prevalent are located on the map, they are place names in the text. The analysis of the location of historical events may also give the student the ability to make a detailed interpretation of the event in the mind of the student. For this reason, the description of the place is as important as the description of the historical event.

Keywords: Geography Teaching, History Teaching, Location And Geographical Elements

GİRİŞ

Geçmişteki olayları; yer, zaman ve faileri göstererek, kaynaklara dayalı sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen tarih biliminin (Köstüklü, 2004: 2) tanımında üç önemli unsur öne çıkmaktadır. Bunlar; tarihi olayın faileri, olayın gerçekleştiği zaman ve yer-mekândır.

Mekân, coğrafya biliminin de en önemli kavramlarından biridir. Aynı şekilde tarih öğretimi de mekân unsuru olmadan eksik kalır. Birçok tarihi olayın gelişiminde coğrafi etkiler açık bir şekilde görülebilmektedir. Yer şekilleri, demografik özellikler, klimatolojik, jeolojik ve jeomorfolojik ve ekonomik unsurlar gibi mekânda bulunan birçok coğrafi unsur, tarihi olayların sebepleri arasında yer aldığı gibi olayların akışı içerisinde de önemli rol oynamaktadır.

Tarihsel olay ve olguların da mutlak manada bir yeri-mekânı bulunmaktadır. Çünkü mekân tarihi olayları anlamada en önemli etkenlerden biridir. Bu nedenle tarih ve coğrafya bilimlerinin birbirleri ile yakın ilişki içinde olmaları oldukça doğaldır. Tarih ilmi bu coğrafi mekânı aydınlatılabilmek için insanlığın beşerî yerleşimi ve fiziki durumunu konu alan coğrafya ilmiyle birtakım münasebetlerde bulunmak durumundadır (Soysal, 2012: 367).

Akengin (2010)'e göre, üzerinde çalışılan konu kadar, bu konunun üzerinde geçtiği mekânın da iyi bilinmesi gerekmektedir. Herhangi bir konu ile ilgili olarak araştırılan yerin veya yerlerin bilinmesi mekânsal dokunun anlaşılması bakımından önemlidir. Mekânsal dokunun anlaşılması, inceleme konusu olan olayın dağılışının anlaşılabilmesi, yorumlanabilmesi için gereklidir.

“Tarihi yapan faktörlerin tümünün coğrafi olduğu iddia edilemez” diyen Günel (2004), bu iki bilim arasındaki bağlantıyı açıklayabilmek için “devletle insan ve onun uygarlığı arasında yüzyıllar boyunca süregelen çevresel ilişkiler, zaman bilimi olan tarihle mekân bilimi olan coğrafya arasında kaçınılmaz bir bağ kurmuştur” yorumunu yapmıştır.

Coğrafi unsurların önemine değinen ünlü gezgin Evliya Çelebi, Seyahatname adlı eserinde insanlarla ilgili bilgiler yanında, yörenin evlerinden, cami, mescid, çeşme, han, saray, konak, hamam, kilise, manastır, kule, kale, sur, yol, havra gibi değişik yapılarından da söz eder. Bunların yapılış yıllarını, onarımlarını, yaparı, yaptırarı, onaranı anlatır. Yapının çevresinden, çevrenin havasından, suyundan söz eder. Böylece konuya bir canlılık getirerek çevreyle bütünlük kazandırır (Akbaş, 2004: 7-8).

Koç, Önal ve Ergün (2016) bu bağlamda yaptıkları çalışmada ortaöğretim 9., 10., ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında coğrafi unsurlara yer verilme durumunu belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda ortaöğretim tarih ders kitaplarında coğrafi unsurlar içerisinde en fazla yer adlarına yer verildiği görülmüştür. Ayrıca orta öğretim ders kitaplarının konu içeriğine bağlı olarak kullanılan coğrafi terimlerin frekans sıklığı aralığının da değiştiği gözlemlenmiştir.

Bircan ve Safran (2013), tarihin coğrafya ile olan yakın bağını dikkate alarak, bilimlerin birbiri ile yardımlaşma içinde olması gerektiğinden yola çıkarak, tarih haritalarının kullanımının ve kullanılma gerekliliğinin vurgulanacağı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmadan lise tarih dersi becerileri arasında yer alan “Mekânı Algılama Becerisi”nin öğrenciye kazandırılmasında tarih haritalarının ve haritalı tarih öğretim etkinliklerinin tasarlanarak uygulanmasının öğrencilerin tarih konularını somutlaştırmasına katkıda bulunacağı anlaşılmıştır. Ayrıca olayların geçtiği mekânın farkına vararak değerlendirilmesini sağlaması amacıyla yararlı olacağına ve harita kullanımının mekânı algılama becerisini geliştirmek için gerekli bir araç olduğu sonucuna varılmıştır.

Tarih konuları içerisindeki coğrafi unsurların tespit edildiği bu çalışmanın amacı 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki coğrafi unsurlara nasıl ve ne düzeyde yer verildiğini tespit etmek, ayrıca coğrafyanın tarih bilimi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında coğrafi unsurlara yer verilme durumunu belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın veri kaynağını, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 30.11.2016 tarih ve 86 sayılı kurul kararı ile kabul edilen ve Çiğdem Ataş tarafından yazılan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı oluşturmaktadır. Bu kitabın seçiminde ise kura yöntemi kullanılmış olup, herhangi bir yanlı değerlendirme veya seçim söz konusu olmamıştır.

Doküman incelemesi ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi; bir veya birçok metnin içindeki sözcüklerin, kavramların, temaların, deyimlerin, karakterlerin veya cümlelerin varlıklarını belirlemek ve onları sayıya dökmek için kullanılan yöntemdir

(Seggie & Bayyurt, 2015: 253-254). Bu analiz türünde veriler sınıflara (kategorilere) ayrılmalı, alt ve üst sınıflandırmalar yapılarak bunlar arasındaki ilişkiyi, bağlantıyı göstermek için matris hazırlanmalıdır (Sönmez & Alacapınar, 2013: 162). Bu araştırmada temel kategori olarak “coğrafi unsurlar” ele alınmıştır. Alt kategoriler ise fiziki ve beşeri coğrafyanın alt dallarından oluşmaktadır. Analiz birimi olarak ise “cümle” ve “kelime” seçilmiştir. Daha sonra 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki coğrafi unsurlara yer verilme düzeyini incelemek üzere bir form oluşturulmuştur. Araştırmanın güvenilirliği için üç ayrı araştırmacı tarafından kitaptaki tüm metinler okunmuş anlam bakımından ilişkili olan cümleler ilgili kutucuğa kodlanmıştır. Araştırmacılar tarafından ayrı ayrı yapılan analiz sonuçları karşılaştırılmış ve birbiri ile uyumu kontrol edilmiştir. Birbiri ile uyum göstermeyen kodlarda yeniden bir inceleme yapılarak, ilgili kutucuğa kodlanmıştır. Bulguların sunumu sırasında metinlerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bahsi geçen kitapta analiz biriminin “kelime” olarak belirlendiği coğrafi terimlerin hangi alt kategoride yoğunlaştığını gösteren tablo 1 incelendiğinde, en çok tekrarın 1715 kelime (%81,5) ile yer adlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu eserde (Ataş, 2017) yer adları daha çok olayların geçtiği sahalar olarak kullanılmıştır. Yer adlarını sırası ile dünya ve güneş sistemi (%7,9), jeolojik ve jeomorfolojik unsurlar (%2,9) ve klimatolojik unsurlar (%2,7) takip etmektedir. Haritalar (%0,8) ise en az yer verilen unsur olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 1: 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan ve analiz birimi “kelime” olan coğrafi unsurlar

Analiz Birimi	Özel Alt Kategoriler	Frekans	%
Analiz Birimi Kelime Olan Coğrafi Unsurlar	Yer Adı	1715	81,5
	Dünya ve Güneş Sistemi	167	7,9
	Jeolojik ve Jeomorfolojik Unsurlar	62	2,9
	Klimatolojik Unsurlar	56	2,7
	Hidrografik Unsurlar	54	2,6
	Biocoğrafi Unsurlar (Flora ve Fauna)	34	1,6
	Haritalar	16	0,8
Toplam		2104	100

Analiz biriminin “cümle” olarak belirlendiği coğrafi terimlerin hangi alt kategoride yoğunlaştığı değerlendirildiğinde ise, en çok tekrarın 201 kelime (%48,2) ile siyasi coğrafya ile ilgili cümlelerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Siyasi coğrafyayı sırasıyla ekonomik coğrafya (%18,2), demografik unsurlar (%16,8) ve lokasyon – yer – mekan unsurları (16,8) takip etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan analiz birimi cümle olan coğrafi unsurlar

Analiz Birimi	Özel Alt Kategoriler	Frekans	%
Analiz Birimi Cümle Olan Coğrafi Unsurlar	Siyasi Coğrafya	201	48,2
	Ekonomik Coğrafya	76	18,2
	Demografik Unsurlar	70	16,8
	Lokasyon – Yer - Mekân	70	16,8
Toplam		417	100

Araştırmada kullanılan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı incelendiğinde kitabın, “Bir Kahraman Doğuyor”, “Milli Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler”, “Ya İstiklal Ya Ölüm!”, “Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar”, “Atatürkçülük”, “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü”, “Atatürk’ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası” ünitelerinden oluştuğu görülmektedir.

Üniteler analiz edildiğinde Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı konularının, kitapta üzerinde durulan esas konular olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal’in hayatı boyunca savaştığı ve çalıştığı yerler, I. Dünya Savaşı’nın cepheleleri ve yurdumuzdaki işgal

bölgeleri düşünüldüğünde, analiz birimi olarak kelime seçildiğinde en çok tekrarın yer adları üzerine yoğunlaşması oldukça doğaldır. Aynı şekilde Atatürk'ün siyasi kişiliği, savaşlar, genelgeler gibi siyasi konular kitapta çokça yer bulduğundan dolayı, analiz birimi olarak cümle seçildiğinde siyasi coğrafya unsurunun öne çıkması da bir o kadar olağandır.

Yer adlarından sonra gelen dünya ve güneş sistemi unsurları ise en çok “dünya” kelimesi ile karşımıza çıkmaktadır. (Kitapta toplam 262 adet “dünya” kelimesi kullanılmış olsa da 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı kavramları içerisinde geçen toplam 95 adet “dünya” kelimesi istatistiğe dâhil edilmemiştir). Ancak kitapta kullanılan dünya kelimesi coğrafi bir terim olmaktan çok büyüklüğü, tüm insanlığı anlatmak gibi genellemeli bir mecazi anlam içermektedir.

Kitapta, genellikle cepheleri belirtmek ve siyasi olayların etkili olduğu bölgeleri göstermek için 16 tane harita kullanılmıştır (Tablo 1). Bu sayede öğrencilerin tarih öğretimini somutlaştırması ve mekânsal bir algı oluşturması amaçlanmıştır.

Klimatolojik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Mustafa Kemal’in doğum ayı ya hiç yazılmaz yahut da yanlış olarak *bir sonbahar ayı* gösterilir. Hâlbuki kendisinden işittiğime göre *bir ilkbahar günü* doğmuş olduğunu, hatta bunun mayıs ayına tesadüf ettiğini söylerdi” (Ataş, 2017: 12).

✓ “Harbiye Nazırı Enver Paşa; 1878 Berlin Antlaşması ile kaybedilen Kars, Ardahan ve Batum’u alarak Kafkasya üzerinden Orta Asya Türk Dünyası ile birleşmek istiyordu. Ancak *kış mevsiminde* yapılan Sarıkamış Harekâtı hava koşulları, teçhizat eksikliği, yiyecek ikmallerinin yapılamaması, bölgedeki Ermenilerin bir kısmının Ruslarla iş birliği yapması gibi nedenlerle başarısız oldu” (Ataş, 2017: 29).

✓ “Atatürk 1936-1937 *kış aylarında* Arapça geometri terimleri yerine Türkçe terimlerin kullanıldığı Geometri Kılavuzu adlı bir kitap yazmıştır” (Ataş, 2017: 125).

Jeolojik ve Jeomorfolojik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra Fransızlar Mersin ve Adana’yı işgal etti. Ardından bu kentlere Ermeniler göç etmeye başladı. Fransızlardan güç alan Ermenilerin Türklerin yaşadığı köylere zarar vermesi üzerine yöre halkı *Toros Dağları’na* çekildi” (Ataş, 2017: 64).

Hidrografik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Kütahya-Eskişehir Savaşlarından sonra ordumuz *Sakarya Irmağı’nın* doğusuna çekilmek zorunda kaldı” (Ataş, 2017: 74).

✓ “*Meriç Nehri* sınır kabul edildi. Karaağaç, savaş tazminatı olarak Türkiye’ye verildi. Batı Trakya Yunanistan’a, Doğu Trakya ise Türkiye’ye bırakıldı” (Ataş, 2017: 95).

Biocoğrafik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Türkiye halkı, servet itibarıyla bir altın hazinesi üzerinde oturduğunun farkındadır. *Ormanlarını* evladı gibi sever, bunun için *ağaç* bayramları yapar; yeniden *orman* yetiştirir” (Ataş, 2017: 99).

✓ “21 Ağustos 1929 tarihinde Ertuğrul adlı yatıyla İstanbul’dan Bursa’ya gitmek üzere yola çıkan Atatürk, Yalova yakınlarına geldiğinde büyük bir *çınar* görmüş ve sahile çıkarak *çınarın* altında oturmuştur. *Çınardan* çok etkilenen Atatürk’ün, *çınarın* yanına bir ev yapılmasını istemesi üzerine, iki katlı ahşap bir ev yirmi iki günde tamamlanmıştır” (Ataş, 2017: 134).

Dünya ve Gökyüzü Unsurlarına İlişkin Örnek Metinler

✓ “Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve *dünyaya* bildirmek bizler için bir borçtur” (Ataş, 2017: 124).

Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik Konuma İlişkin Örnek Metinler

✓ “Türkiye coğrafyası Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki köprü durumunu görmesiyle ve sahip olduğu Boğazlarla, dünya doğal enerji kaynaklarının %70’ine komşu olması ile oldukça önemli bir konuma sahiptir. Balkanlara ve Orta Doğu’ya yakınlığı ile bu coğrafyalardaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin kilit noktasıdır” (Ataş, 2017: 192).

✓ “ABD ve Batı Avrupa Devletleri 1949’da dış güçlerden gelebilecek saldırılara karşı ortak savunma gerçekleştirebilmek amacıyla Kuzey Atlantik Paketi’ni (NATO) kurdu” (Ataş, 2017: 193).

✓ “Türk Silahlı Kuvvetleri, Soğuk Savaş Dönemi’nin bitiminden sonra Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu, Afrika ve Asya’da meydana gelen krizlerin çözümü için Birleşmiş Milletler ve NATO’nun şemsiyesi altında barışı koruma harekâtlarına ve diğer harekâtlara katılmıştır ve katılmaya devam etmektedir” (Ataş, 2017: 199).

✓ “Türkiye’nin Orta Doğu, Kafkas ve Hazar havzasındaki enerji kaynaklarına yakınlığı ve enerji ulaşım halkasının merkezinde olması stratejik önemini daha da arttırmıştır” (Ataş, 2017: 202).

Ekonomik Coğrafya Unsurlarına İlişkin Örnek Metinler

✓ “Türkiye, sahip olduğu doğal kaynaklar açısından önemli bir ülkedir. Çeşitli doğal taşlar, demir, krom, bakır ve linyit yatakları bulunduran Türkiye bunların yanı sıra dünya bor rezervlerinin yarısından fazlasına sahiptir. Nükleer enerji kaynağı olan toryum madeninin de bulunduğu Türkiye, maden çeşitliliği açısından oldukça zengin bir ülkedir. Ancak bütün yer altı kaynaklarımız tam olarak belirlenmiş değildir” (Ataş, 2017: 209).

✓ “Türkiye, rüzgâra dayalı enerji üretiminde de önemli bir potansiyele sahiptir. Bu alanda son yıllarda yatırımlar artmaktadır. Ekonomisi büyüyen ve nüfusu artan ülkemizde elektrik tüketimi de artmaktadır” (Ataş, 2017: 209).

Konuma İlişkin Örnek Metinler

✓ “Manastır, tarih boyunca Makedonya’nın en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Şehir, Adriyatik Denizi’ni Makedonya ve Balkanlara bağlayan yollar üzerinde stratejik bir konumdadır” (Ataş, 2017: 22).

✓ “Bahriye (Denizcilik) Nazırı Rauf Bey’in başkanlığındaki Osmanlı heyeti, 2 Ekim 1918’de Limni Adası’ndaki Mondros Limanı’na gitti” (Ataş, 2017: 33).

✓ “Türkiye’de ilk Atatürk heykeli Sarayburnu’nda dikildi” (Ataş, 2017: 129).

✓ “Coğrafi konum olarak Asya ve Avrupa kıtaları arasında olması, Türkiye’nin en büyük avantajıdır” (Ataş, 2017: 206).

Demografik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Mustafa Kemal’in doğum yeri olan Selanik; Müslüman, Musevi, Rum, Ermeni, Bulgar ve Ulahlar gibi çeşitli milletlerin, kültürlerin ve dinlerin iç içe olduğu bir şehirdi. Selanik’te uyum içinde yaşayan milletler arasındaki uyum, Fransız İhtilali’nin yaydığı milliyetçilik akımının etkisi ve İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerin kışkırtmaları sonucunda bozuldu” (Ataş, 2017: 14).

✓ “İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfus artış hızı yükseldi. Silah altında bulunanların terhisi ile evlenmeler ve doğum oranı arttı. 1950’li yıllardan itibaren sağlık alanında iyileştirme hareketleri başarıyla uygulandı. Anne ve bebek ölümlerinin azalması, insanların yaşam kalitelerinin yükselmesi gibi nedenler de nüfus artış hızının yükselmesini etkiledi. Tarımda makineleşmenin insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltması ve artan nüfusla beraber tarım topraklarının miras yolu ile parçalanması, aşağıdaki alıntıda da anlaşılacağı gibi kırsal kesimden kentlere göç hareketini başlattı. Kentlerde iş imkânlarının daha fazla olması bu göç hareketlerini hızlandırdı” (Ataş, 2017: 195).

Yer Adlarına İlişkin Örnek Metinler

✓ “Mustafa Kemal 1898’de Manastır Askerî İdadisinden mezun oldu. 1899’da İstanbul’da bulunan Harp Okuluna girdi. Harp Okulunda da başarısıyla öğretmenlerinin dikkatini çekti ve sınıf çavuşluğuna seçildi” (Ataş, 2017: 16)

✓ “Daha sonra gizlice Selanik’e gelen Mustafa Kemal, burada Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’nin bir şubasını kurdu. Selanik’te olduğu İstanbul Hükümeti tarafından öğrenilince yine gizlice Şam’a döndü” (Ataş, 2017: 17).

✓ “İngilizler; Musul, Urfa, Antep ve Maraş’ı işgal etti ancak aralarında yaptıkları gizli antlaşmalar gereği Musul dışındaki bu şehirleri Fransız işgaline bıraktı. Balıkesir, İzmir, Samsun, Batum, İzmit, Merzifon, Afyon ve Eskişehir’e askerî birlikler gönderdiler” (Ataş, 2017: 35).

TARTIŞMA VE SONUÇ

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki coğrafi unsurlar analiz birimi kelime olarak incelendiğinde en fazla yer adlarına (%81,5) rastlanmaktadır. Coğrafi unsurları cümle olarak incelediğimizde ise en fazla siyasi coğrafya unsuruna yer verilmektedir (%48,2) .

Bahsedilen kitapta bulunan yer adları incelendiğinde, özellikle “Bir Kahraman Doğuyor” ünitesinde mekânların demografik özelliklerine az da olsa yer verildiği görülmüştür. Ancak mekânların fiziki özellikleri, klimatolojik özellikleri gibi diğer coğrafi unsurları üzerinde durulmamıştır.

Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı konularına kitapta çokça yer verilmiştir. Bu savaşların geçtiği mekânlar yer adları olarak belirtilmiş fakat buraların coğrafi özelliklerinden bahsedilmemiştir. Oysa bu durum dikkate alınmış olsa, öğrencilerin tarihi olay ve olayın geçtiği mekân arasında anlamlı bir ilişki kurmasına yardımcı olabilirdi.

Yer adlarından sonra öne çıkan bir diğer unsur da dünya ve güneş sistemidir. Ancak “Mustafa Kemal’in dünyaya geldiği günlerde Osmanlı Devleti; siyasi, sosyal ve ekonomik alanda sıkıntılı bir dönemden geçiyordu” (Ataş, 2017: 13) cümlesinden anlaşılacağı üzere “dünya” kelimesi coğrafi bir terimden çok mecazi anlamlarda kullanılmıştır.

Toplamda 16 adet harita kullanılmış olup bunlar daha çok devlet sınırları ve savaş alanlarının yeri ve yönünü gösterir niteliktedir. Yer adları ile ilgili olanlar ise “Selanik, Manastır, İstanbul ve Sofya şehirlerinin yerlerini haritadan bulunuz” örneğinde olduğu gibi, öğrencilere ödev/etkinlik olarak verilmiştir (Ataş, 2017: 21).

Kitapta 40 defa tekrarlanan Mondros Ateşkes Antlaşması’nın nerede imzalandığı ile ilgili olarak verilen cümle “Bahriye (Denizcilik) Nazırı Rauf Bey’in başkanlığındaki Osmanlı heyeti, 24 Ekim 1918’de Limni Adası’ndaki Mondros Limanı’na gitti” (Ataş, 2017: 33) ifadesidir. Tarihimizin en önemli mihenk taşlarından birisini oluşturan bir mekan olan Limni Adası’nın nerede olduğunu gösterebilecek öğrencilerin sayısı acaba kaç kişidir?

ÖNERİLER

Tarihi olayların geçtiği mekânlardan bahsedilirken bu mekânların coğrafi özellikleri üzerinde de durulmalıdır. Bu sayede öğrencinin tarihi olayları somutlaştırması kolaylaşacaktır. Bunun yanı sıra mekânı anlamlandıran öğrencinin zihninde tarihi olayların seyriyle ilgili üst düzey ilişkilendirme sağlanabilir.

Örneğin kitapta yer alan “Kütahya-Eskişehir Savaşlarından sonra ordumuz *Sakarya Irmağı*’nın doğusuna çekilmek zorunda kaldı” (Ataş, 2017: 74) cümlesindeki tarihi olay verilirken, bu kararın alınmasında Mustafa Kemal’in yapmış olduğu mekân analizi üzerinde de durulabilir. Böylelikle bu çekilmenin, mekânı daha iyi kullanabilmek adına yapılmış taktik bir değişiklik ve dâhiyane bir fikir olduğu öğrencide daha iyi yerleşebilirdi.

“Selanik, Manastır, İstanbul ve Sofya şehirlerinin yerlerini haritadan bulunuz” şeklinde öğrencilere araştırma sorusu olarak verilen cümleler yerine, Atatürk’ün bu mekanlar arasındaki yaşamı öğrencilere çizim ya da hikaye ödevi olarak verilebilirdi. Mekanın önemini kavramak için onun sadece lokasyonu değil diğer özelliklerinin de bilinmesi gerekir.

Haritalar üzerinde önemli savaşlara ait krokiler verilerek öğrencide bir yer ve yön kavramı geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak önemli antlaşmalara dair mekân analizleri verilen haritalardan çıkarılamamaktadır. Çünkü Mondros, Mudanya, Lozan, Sevr vs. önemli mekânlara haritalarda yer verilmemiştir. Hâlbuki bu mekânlar tarihimize yön veren önemli antlaşmalara ev sahipliği yaptığı için ilgili ders kitaplarında yer alan haritalarda bir işaretleme ya da bilgi kutucuğuyla verilmelidir. Hiç olmadı bir çalışma yaprağı hazırlanması tavsiye edilebilirdi.

Tarihi olaylarla ilgili daha çok vaka incelemelerinin işlendiği bu kitapta, olayları yaşayan kişilerin fotoğraflarına ve olayın enstantane sayılabilecek resimlerine yer verildiği kadar olayların mekanına yer verilmemiştir. Sayfalarca anlatılan I. Dünya Savaşı ve bu savaşın cephelerini, ülkemizde ders olarak almayan kimse yoktur ama kaç kişi harita üzerinde bir analiz yapıp, savaşın seyrini bir harita taslağı üzerinden değerlendirebilir?

Kurtuluş Savaşı içerisindeki cephelere ait haritaların verildiği gibi Çanakkale Savaşlarına ait fiziki bir harita üzerinden Atatürk’ün, 19. Tümen ile Arı Burnu, Anafartalar ve Conk Bayırı’na gidip savaşın seyrini değiştirdiği güzergâhlar da verilmelidir. Böylece Mustafa Kemal’in bu başarısının bir tesadüf değil, Balkan Savaşları sırasında görev yaptığı bu coğrafyayı çok iyi bildiğinin bir göstergesi olduğu öğrencilerde daha güzel anlaşılacaktır.

Atatürk’ün dâhiyane planlarını yaparken Türk Milletinin üstün meziyetlerine güvendiği kadar, yapmış olduğu mekân analizlerinin de önemli olduğu ancak haritalar üzerinden anlatımla mümkün olacaktır.

Sonuç olarak, 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında tarihi olaylar ve olayın faileri anlatılırken coğrafi unsurlar ve mekânlara da, olayın seyri açısından yer vermek gerekir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Y. (2004). *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi’nden Seçmeler*. İstanbul : Eflatun Yayıncılık.
 Akengin, H. (2010). *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi* (1 b.). Ankara: Pegem Akademi.
 Ataş, Ç. (2017). *İlköğretim, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı*. Ankara: Top Yayıncılık.

- Günel, K. (2004). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*. İstanbul: Çantay Yayınları.
- Koç, H., Önal, H., & Ergün, A. (2016). Ortaöğretim tarih ders kitaplarında coğrafi unsurlara nasıl ve ne düzeyde yer verilmektedir? *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(25), 99-117.
- Köstüklü, N. (2004, Eylül). İlk ve Orta Öğretimde Tarih Öğretimi Problemler ve Öneriler. *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 14(41), 1-28.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri - Gerçek Dünya Araştırması* (1 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seggie, F. N., & Bayyurt, Y. (2015). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (1 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Soysal, M. E. (2012). Tarih Biliminin Sosyal Bilimlere İlişkisi ve Önemi Üzerine Genel Bir Bakış. *Atatürk Dergisi*, 1(1), 343-404.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (2 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şengül Bircan, T., & Safran, M. (2013). Tarih öğretiminde haritaların önemi ve kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 461-476.
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

Number: 2, p. 9-16, Winter 2017

AHISKA BÖLGESİ TÜRKLERİ AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜNE KATKILAR-I*

CONTRIBUTIONS FROM THE DIALECTS OF AHISKA REGION TURKS TO THE
COMPILATION LITERATURE-I

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
02.12.2017

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Dr. Serdar Bulut
Giresun Üniversitesi Türk Dili
Bölümü
serdarbulut07@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-6286-4873>

* Bu çalışma, 11-13 Mayıs 2017 tarihleri arasında Erzincan Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulan çalışmadan üretilmiştir.

Öz

Günümüzde Ahıska bölgesi terimi, 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile sınırlarımız dışında kalan ve Gürcistan'ın Güney-Batı bölgesindeki Adıgön, Ahıska, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ile bu idari birimlere bağlı 200'ün üzerinde köyden oluşan bölgeyi ifade etmektedir. Ahıska Türkleri, Eski Sovyetler Birliği'nin değişik bölgelerinde yaşadıkları halde kendi benliklerini, inançlarını, konuşma dilini, örf ve âdetlerini eksiksiz koruyabilmişlerdir. Belli bir edebiyatları olmamasına rağmen sözlü kültür sayesinde edebi özelliklerini bugünlere kadar getirebilmişlerdir.

Oğuz ve Kıpçak Türklerinin kaynaşmış harmanlandığı bir coğrafya görünümü veren Ahıska Bölgesi Ağızı, Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan Artvin ilinin Ardanuç, Artvin Merkez, Yusufeli, Şavşat ilçeleri, Ardahan'ın Posof yöresi ile büyük ölçüde paralel, Erzurum'un Çoruh ırmağı ve kollarındaki yerleşim birimleri ile pek çok özellik bakımından ortak, bazı hususlarda ise Doğu Karadeniz ağızları ile de ortaklaşan yönleri sahiptir. Ahıska Ağızı görüldüğü gibi Türkiye Türkçesi ağızlarının bir kolu hüviyetindedir. Ahıska ağızı, kendine has özellikleriyle Türkiye Türkçesi ağızlarının bakir bölgelerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir.

1932 yılında kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin önderliğinde "Türkiye'de Halk Ağızından Söz Derleme Dergisi" ortaya çıkarılmıştır. Bu dergi zenginleşerek "Derleme Sözlüğü"nü meydana getirmiştir. Bu "Derleme Sözlüğü" günümüzde yapılan katkılarla zenginleşmektedir. Çalışmamızda Türkiye Türkçesi'nin bir kolu olan Ahıska ağızından "Derleme Sözlüğü"ne kelime düzeyinde önemli katkılar sağlanacaktır. Bu sayede "Derleme Sözlüğü" daha da zenginleşecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Ağızı, Derleme Sözlüğü, Ahıska Bölgesi Türkleri, Türkiye Türkçesi, Ağızlar

Abstract

Nowadays, the Ahıska region term refers to the region of more than 200 villages affiliated to administrative units including the territory of Adıgön, Ahıska, Aspinza, Ahılkelek and Bogdanovka which are outside our borders with the Moscow Treaty of 16 March 1921, located in the South-West region of Georgia. Although they lived in different parts of the former Soviet Union, Ahıska Turks have been able to protect their own selves, beliefs, speech language, customs and customs. Although they do not have a certain literature, they have been able to bring their literary qualities up to today thanks to oral culture.

The dialects of Ahıska region which gives a geographical view where Oğuz and Kıpçak Turks are blended, Artvin, Ardanuç, Artvin Merkez, Yusufeli, Şavşat districts located in the north-east of Turkey, Ardahan's Posof region and Çoruh Ridge of Erzurum in some respects it also has commonalities with the Eastern Black Sea dialects. As it is seen, Ahıska Turkish Dialects are branch of Turkish dialects. With its special features, Ahıska Turkish Dialects continue to exist as one of the fresh regions of Turkic dialects.

Under the power of Turkish Language Research Association founded in 1932 "Journal of the Word of the People in Turkey" was revealed. This magazine enriched "Dictionary of Compilation". This "Dictionary of Compilation" is enriched with the contributions made today. In this study, from the Ahıska Dialects which is one of the branches of Turkish Dialects significant contributions to the "Compilation Dictionary" will be provided at the word level. In this way, "Compilation Dictionary" will be enriched even more.

Keywords: Ahıska Dialects, Compilation Dictionary, Ahıska Region Turks, Turkish Turkish, Dialects

GİRİŞ

Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Ardahan ile sınır teşkil eden, şimdi Gürcistan sınırları içinde yer alan, çok eski bir Türklük yurdunun merkezidir. Abastuman, Adigön, Aspinza, Ahılkelek, Azgur ve Hirtız gibi önemli yerleşim birimleri ile iki yüzden fazla köyün merkezi olan Ahıska şehri, Türkiye sınırına 15 km mesafede bulunmaktadır (Zeyrek, 2001: 6).

Ahıska Türkleri, Mesket Türkleri (Meskhetians/ Meskhetian Turks/ Meskhetian Muslims) terimleri de bu bölgede yaşarken, 1944 yılında sürgün edilen ve bir daha bu topraklarına dönemeyen Türkleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ahıska Türkleri terimi de Mesket Türkleri terimi de etnik adlandırma değildir (Demiray, 2012: 878)." Bu adlandırma her ne kadar etnik adlandırma olmasa da bu Türkleri Ahıska Bölgesi Türkleri olarak adlandırmak yanlış anlamaları da ortadan kaldıracaktır.

"Ahıska Türkleri, Eski Sovyetler Birliği'nin değişik bölgelerinde yaşadıkları halde kendi benliklerini, inançlarını, konuşma dilini, örf ve âdetlerini eksiksiz koruyabilmişlerdir. Yazılı eserlerinin bulunmasına rağmen sözlü anlatım geleneğinin oldukça zengin olduğunu açıkça söyleyebiliriz (Aliyeva, 2001: 585)."

"Günümüzde sayıları 300.000 ile 500.000 arasında tahmin edilen Ahıska Türkleri yoğun olarak Kazakistan, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Türkiye, Kırgızistan, Özbekistan ve Ukrayna'da yaşamaktadır. Son dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri'ne önemli miktarda Ahıska Türk'ü göç etmiştir (Demiray, 2012: 881)." Bu Türkler, Türkiye Cumhuriyeti'nde özellikle yoğun olarak Bursa ve İstanbul şehirlerinde yaşamaktadır. Türkiye'de günümüzde tahminen 60 bin civarında Ahıska Türk'ü yaşamaktadır. İlk olarak 1992 yılında Türkiye'ye iskân edilen Ahıska Türkleri kolaylıkla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı alabilmektedirler.

"Ağızlar bir dilin içinde çeşitlenen varyasyonlar olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda ağızlar kök kimlik unsurlarını taşımakla birlikte, farklılaşan ve değişen yönleri de vardır. Bu farklılaşma yüzyıllar boyu devam ettiğinde lehçe, daha ilerisinde kök dilden ayrılmış ayrı dillerin oluşması muhtemeldir. Bugün "ata dil" veya "dil aileleri" teorileri incelendiğinde, aslında dillerin bir kökten geldiği, coğrafi, siyasi ve kültürel farklılaşmalar neticesinde, özellikle iletişimin kopmasıyla birlikte birçok dilin oluştuğu görülmektedir (Erdem, 2013: 96)."

"Ağızlar şüpheşiz ait olduğu dilin zengin birer hazineleridir. Dilin içerisinde o gün olmayan çok kelime ağızlarda varlığını devam ettirebilmektedir (Yavuz ve Telli, 2013: 400)." 1867 yılında Avrupalı doğubilimcilerin başlattığı Türkiye Türkçesi ağızları araştırmaları özellikle 1940'tan sonra yerli araştırmacıların da alana girmesiyle hatırı sayılır bir biçimde artmıştır (Erdem ve Bölük, 2011: 408)." "Ancak hâlâ birçok bölgedeki ağızlar çalışılmamış ve derlenmeyi beklemektedir. Derlenen yerlerde de elde edilen malzeme derlenen kayıtlarla sınırlı kalmış, ağızların zengin malzemesinden kayıt altına alınamayan birçok veri araştırmacılar tarafından tespit edilmeyi beklemektedir (Erdem vd., 2009: 2523)."

"Oğuz ve Kıpçak Türklerinin kaynaşıp harmanlandığı bir coğrafya görünümü veren Ahıska bölgesi ağızı, Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan Artvin ilinin Ardanuç, Artvin Merkez, Yusufeli, Şavşat ilçeleri, Ardahan'ın Posof yöresi ile büyük ölçüde paralel, Erzurum'un Çoruh ırmağı ve kollarındaki yerleşim birimleri ile pek çok özellik bakımından ortak, bazı hususlarda ise Doğu Karadeniz ağızları ile de ortaklaşan yönere sahiptir (Karahana, 1996)." Ahıska Ağızı görüldüğü gibi Türkiye Türkçesi ağızlarının bir kolu hüviyetindedir. Bulut (Bulut, 2013: 1129-1149) ile Gülensoy ve Alkaya (Gülensoy ve Alkaya, 2011)'nin ağızlarla ilgili yapmış oldukları bibliyografya çalışmalarında Ahıska Bölgesi Ağızıyla alakalı yapılan derli toplu bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu durum yöre ağızıyla alakalı kıymete değer bir çalışmanın olmadığını en açık göstergesidir.

Bu eksiklikler yöre ağızıyla ilgili çalışmaların yapılmasının aciliyeti noktasında kıymetlidir. Özellikle ağızların zamana ve mekâna karşı dirençsiz olduğunu varsayarsak, ağızlarla ilgili çalışmaların artarak devam etmesi neticesinde Derleme Sözlüğü de zenginleşecektir. "Türk Dili Kurumu tarafından yayınlanmış olan Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (DS), 1932-1960 yılları arasında, yurdumuzun çeşitli bölgelerinden derlenmiş Türkçe, Türkçeleşmiş veya kısmen yabancı kökenli sözcükleri de derlemiş önemli bir kaynaktır. Pedagojik yönü şimdiye kadar ön plana çıkmamış bu eser söz varlığı yönünden dilciler için önemli bir başvuru kaynağı ve başlı başına bir araştırma sahasıdır" (Küçük, 2016: 426).

Çalışmamızda Türkiye Türkçesinin bir kolu olan Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzında yer alan ve Derleme Sözlüğü'nde rastlanmayan kelimeler kendi içinde sınıflandırılarak verilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Derleme Sözlüğü'nde Ahıska Bölgesi Türkleri ağzında kullanıldığı şekliyle kullanılan fakat Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzına ait olduğu belirtilmeyen kelimeler ile Derleme Sözlüğü'nde

kullanılmasına rağmen Ahıska Bölgesi Türkleri ağzında farklı anlamlarda kullanılan kelimeler de kendi içlerinde sınıflandırılarak verilecektir.

Söz Varlığı

Ahıska Bölgesi Türkleri ağzında kullanılan çok sayıda söz varlığı mevcuttur. Bunlardan bir çoğu Türkiye Türkçesi ağızlarında özellikle bölge ile sınır konumundaki Artvin, Kars, Ardahan ve Erzurum ağızlarında varlığını devam ettirmektedir. Çalışma dâhilinde tespit edilen söz varlığı, bölge dışında yaşayan Ahıska Bölgesi Türklerinden derleme yapılarak ve Ahıska ağızı ile kültürünü konu alan eserlerin taranmasıyla elde edilmiştir. Söz varlığının tespit edildiği kaynak kişilerin isimleri Kaynakça bölümünde verilmiştir. Söz varlığının yanına hangi sözcüğün hangi kaynak kişiden tespit edildiği ayrıca belirtilmemiştir. Yazılı eserlerden tespit edilen söz varlığında da aynı yol izlenmiş ve eserlerin isimleri Kaynakça bölümünde verilmiştir. Çalışmada tespit edilen 152 adetlik söz varlığının 146 adedinin köken bilgisi kısaltma şeklinde hemen yanına belirtilmiştir. Fakat 6 adedinin kökeni net olarak tespit edilemediği için onlarla ilgili etimolojik bilgi verilmemiştir. Hem Ahıska Bölgesi Türkleri ağzında var olan hem de Derleme Sözlüğü'nde tespit edilen sözcüklerin yanına Derleme Sözlüğü'ne ait kaynak bilgileri kısaltma şeklinde sayfa ve cilt numaralarıyla beraber verilmiştir.

1. Derleme Sözlüğünde Hiç Bulunmayan Kelimeler

a.) İsimler

Abiyavlenya: (Rus.) İlan

Addilinya: (Rus.) Bölüm, şube

Aftamat: (Rus.) Otomatik tabanca veya tüfek

Agranom: (Rus.) Tarım uzmanı, ziraat mühendisi

Ağrana: (Rus.) Muhafız, nöbetçi

Akent: (Rus.) Ajan, muhbir

Akopi: (Rus.) Siper

Akuşka: (Rus.) Pencere

Alafhana: (Ar. + Far.) Hayvanların kışın yemesi için hazırlanan ot, mısır sapı vb. yiyeceklerin koyulduğu yer, samanlık

Aşkazani (Özb.): Mide

Ayahça: (T.) Merdiven

Ayakyolu: (T. + T.) Tuvalet

Beşibirli: (T.) Kadınların süs için kullandıkları takı çeşidi, beşi bir yerde, beşibirlik

Biçin: (T.) Tarla, çayır biçme işi; biçme, hasat

Boçociya: (Gür.; Laz.) Bir tür örümcek, örümcek ağı

Bölgi: (T.) Bir arazide bölünmüş yer

Buğari: (T.) Evlerin bacası, baca

Bulus: (Rus.) Gömlek

Cucul: (T.) Cıvıv

Çadi: (T.) Mısır ekmeği

Çor: (T.) Kızma, lanetleme, tepki verme, beddua

Çövrülüş: (T.) İhtilal, devrim

Çufut: (Far.) Çıftı, Yahudi

Dikak: (T.) Dirsek

Gorcola: (Gür.) Tuluk peynirinin torbada süzölmüş ve henüz yenilecek kıvama gelmemiş hali, yağsız, tuzsuz yöreye has bir peynir çeşidi

İskam: (Lat.) Tabure

Katha: (T.) Gelin başı

Korova: (T.) Özellikle erik ve kızılıktan yapılan marmelat

Küncere: (T.) Küspe, hayvan yemi

Lobiya: (Ar.; Far.) Fasulye

Macarya: (T.) Kadınların alınlarına veya boyunlarına taktıkları büyük altın

Ramka: (Rus.) Arı kovanı

Sabaş: (Far. < şabaş). Bahşiş

Sovuk: (T.) Soğuk

Tavşal: (T.) Ahıska'da kadınların başlarına örttükleri büyük şal örtü

Tebehet: (Ar.) Tabiat, huy

Tippi: (T.) Kene

Todo (*Gür.*): Bebek, oyuncak bebek
Toyhana (*T. + Far.*) Açık havada düğün mekanı
Tütüle (*T.*) Zurna
Upravaşi (*Rus.*): Yönetici
Uruset (*T.*) Rusya
Velesepet (*Rus.*): Bisiklet

b.) Sıfatlar

Acıyan (*T.*) Acı bir tada sahip olan
Ahırnci (*Ar. + T.*) Son, sonuncu
Ağız değışik (*T. + T.*) Farklı bir ağız veya şiveyle konuşan
Bağati (*Rus.*) Zengin
Hecinni (*Ar.*) Sinirli, öfkeli
Zafli (*T.*) Hızlı

c.) Zarflar¹

Acından (*T.*) Açlıktan, açlık yüzünden
Ahırnaçan (*Ar. + T.*) : Sonuna kadar
Amedenî (*Rus.*): Aniden
Aşindi (*T.*) Aha şimdi, hemen şimdi, işte şimdi, günümüzde
Aştelaynan: İşte öylelikle, işte o şekilde
Ayhuriya (*T.*) Boşu boşuna
Başanaçan (*T.*) Başına kadar
Raza: Aniden, bir seferde, bir defa da
Sormazya (*T.*) Sormadan önce
Toyumca (*T.*) Doyana kadar, doycak kadar
Vahtaçah (*Ar.*) O zamana kadar
Yaşaduğan (*T.*) Yaşadığına
Yaşap (*Özb.*) Yaşayıp, yaşayarak

d.) Fiiller

Anadan ol- (*Az.*) Doğmak, dünyaya gelmek
Atkaz et- (*Rus. + T.*): Reddetmek
Buclan- (*T.*) Karıncalanmak
Hırakla- (*T.*) Yemeğin yanması
Kevla-: Toprağı kazmak
Koyer- (*T.*) Salıvermek
Muçla- (*T.*) Buruşturmak
Saral- (*T.*) Sararmak
Susuzlan- (*T.*) Susamak
Telefese: (*Ar.*) Teleşa kapılmak
Tolan- (*T.*) Geçinmek, idare etmek
Yahan- (*T.*) Yıkanmak
Yanslan- (*T.*) Yaslanmak, dayanmak
Yarval- (*T.*) Yalvarmak

e.) Edatlar

Yani ki (*Ar. + Far.*) Sanki

f.) Bağlaçlar

Legin (*Ar.*) Lakin

¹ Zarflar başlığı içinde değerlendirilen söz varlığı bağlam açısından bu başlık içine alınmıştır.

2. Derleme Sözlüğü'nde Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzındaki Şekliyle Bulunmasına Rağmen Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzına Ait Olduğu Belirtilmeyen Kelimeler

a.) İsimler

- Açar:** (T.) Anahtar (DS/I: 55-56, 57)
Ağartı: (T.) Süt, peynir ve yoğurt gibi hayvansal gıdalar (DS/I: 83)
Aho: (T.) Orman kesilerek açılmış tarla, çayır (DS/I: 133)
Ahor: (T.) Ahır (DS/I: 124-125, 133)
Ahpun: (Erm. < *alburn*). Hayvan gübresi, fişkı (DS/I: 126-127, 133)
Arona: (Rus.) Saban, pulluk (DS/I: 330)
Avi: (T.) Ayı (DS/I: 384)
Baga: Ahırda büyükbaş hayvanlar için ot, saman vb. konulan büyük yemlik (DS/I: 471)
Bedevra: (Rum. < *pedavra*). Çatıyı örtmek için kullanılan ayrılmış ince tahta (DS/I: 595)
Biçenek: (T.) Biçilmek üzere korunan otlak, çayır (DS/I: 683)
Bonduruh: (T.) Boyunduruk (DS/I: 736)
Burç: (T.) Kışın hayvanlara vermek üzere ağaçlardan uygun yapraklı dalları kesilerek hazırlanmış yemlik yiyecek (DS/I: 795)
Car: (Krg.) Yar, uçurum (DS/II: 1084)
Cüçük: (T.) Cıvcıv (DS/II: 1022-1023)
Çinçar: (Gür. < *cincari*). Isırgan otu (DS/II: 975, 1226)
Emi: (T.) Amca (DS/III: 1735, 1740)
Kersan: (T. < *kersen*). Ağaçtan yapılmış büyük hamur teknesi (DS/IV: 2757)
Kopça: (Mac. < *kopocs*; Bul. < *kopça*; Sırp. < *kopče*). Dügme (DS/IV: 2921)
Közmek: (T.) Ahırdan hayvan gübresinin dışarı kürtünmesini sağlayan küçük delik (DS/IV: 2987)
Küncük: (Far. < *kuncud*). Susam, susam tanesi (DS/IV: 3037)
Kürün: (T.) Çeşme önündeki su yalağı (DS/IV: 3049-3050)
Lazut: (T. < *lazotu*). Mısır (DS/IV: 3070)
Leçek: (Erm. < *laç'ak*; Far. < *laçak*). Başörtüsü (DS/IV: 3070)
Macar: (T.) (DS/IV: 3099)
Menç: (T.) Kalça (DS/IV: 3161)
Pitik: (Kür. < *pitik*; T. < *bebek*). Köpek yavrusu, enik (DS/V: 3465)
Porçuklu: (T.) Havuç (DS/V: 3471, 3499)
Poşa: (Çin < *bu-shi*; ET. < *poşı*). Çingene (DS/VI: 4654)
Puçi: (Laz. < *puçi: inek*). Buzağı, bir yaşına kadar olan inek yavrusu (DS/V: 3484)
Puş: (Far. < *puş*). Karın (DS/V: 3493)
Sami: Boyunduruğa geçirilen, öküzlerin bağlanmasına yarayan demir ya da ağaç çubuklar, boyunduruk zelvesi (DS/V: 3533-3534, 3535)
Savuk: (T.) Soğuk (DS/VI: 4677)
Şırat: (T.) Peynir suyu (DS/V: 3774)
Tavar: (T.) Koyun (DS/V: 3487)
Zoğ: (T.) Sırt (DS/VI: 4394)

b.) Sıfatlar

- Boğza:** (T.) Obur, çok yiyen, pisboğaz (DS/I: 728, 729)
Eringen: (T.) Tembel, uşengeç, uşenen kimse (DS/III: 1770)
Mökkem: (Ar. < *muhkem*). Sağlam, dayanıklı, sağlamlaştırılmış (DS/IV: 3214)
Tavli: (T.) Semiz (DS/V: 4745)
Tike: (T. < *tikü*). Küçük parça, lokma (DS/V: 3931)
Yüngül: (T.; ET. < *yingil*). Hafif, ağırlığı olmayan (DS/VI: 4227-4228-4229, 4333)

c.) Fiiller

- Çır-:** (T.) Yırtmak, parçalamak (DS/II: 933, 1187)
Çoç et-: (T. + T.) Emeklemek, ıslatmak (DS/II: 1256)
Harmutla-: (T. < *karmutlama*). Suyu ıltmak (DS/III: 2293)
Loliklen-: (Erm. < *loğ; loğ-*). Yuvarlanmak (DS/IV: 3086)
Suvar-: (T.; ET. < *suwgar-*). Sulamak (DS/V: 3704)
Uyat-: (T.) Uykudan uyandırmak (DS/VI: 4050)
Yaldat-: (T.; ET. < *aldamak: aldatmak*). Aldatmak, kandırmak (DS/VI: 4145)

d.) Zarflar²

Bayah: (T.) Demin, az önce (DS/I: 576)

3. Derleme Sözlüğünde Bulunmasına Rağmen Anlamı Eksik veya Farklı Verilen Kelimeler

a.) İsimler

Aba: (T.) Anne (DS/I: 1-3)

Atol: Bölgede “kımı/gımı” olarak bilinen otun kökü (DS/I: 372)

Badiye: (Far. < *bâdiye*: çöl, kır, ova). Geniş ağızlı tas (DS/I: 470)

Biçek: (T.) Ot (DS/I: 683)

Deremet: (T.) Mahsul (DS/II: 1432-1433)

Gedek: (T.) Doğum yapmamış 1-2 yaşındaki manda (DS/III: 1965)

Kikil: (T.) Pileki üstünde pişirilen küçük poğaçaya (DS/IV: 2871)

Koğ: (T.) Çobanların kaldığı eve verilen isim (DS/IV: 2901-2902)

Kurç: (T.) Meyve sapı (DS/IV: 3007)

Lenger: (Far. < *lenger*). Tepsi (DS/VI: 4582)

Pati: (T.) Patlamış mısır (DS/V: 3412)

Peşkir: (Far. < *piş-gîr*). Havlu (DS/V: 3437)

Tada: (T.) Baba (DS/V: 3800)

Türeme: (T.) Torun, nesil (DS/V: 4015)

Türme (Kaz.): Hapis, hapishane (DS/V: 4016)

b.) Fiiller

Açım-: (T.) Soyunmak, elbiselerini çıkarmak (DS/I: 60)

Ataşlan-: (T.) Büyümek, kontrolden çıkmak, kızışmak (DS/I: 366)

Bağla-: (T.) Kapatmak, yasaklamak (DS/I: 483)

Çeñkür-: (T. < *çemkirmek*). Köpeğin kesik kesik havlaması (DS/II: 1138-1139)

Çoç et-: (T.) İslatmak (DS/II: 1256)

Deber-: (T.) Kimıldamak, hareket etmek (DS/II: 1393, 1396)

Ötür-: (T.) Zaman geçirmek (DS/V: 3361-3362)

c.) Sıfatlar

Andır: (Erm. < *antēr*). Sahipsiz (DS/I: 260; DS/VI: 4420)

Aprak: (T.) Ters (DS/I: 290)

d.) Zarflar³

Aşah: (T.) Aşağı (DS/I: 349)

SONUÇ

Yapılan çalışma Ahıska Bölgesi Türkleri ağzının Türkiye Türkçesi ağızları içindeki konumunu belirtmesi açısından önemli sonuçlar vermiştir. Bu çalışma göstermiştir ki Ahıska Bölgesi Türklerinin ağızlarında Türkçe kökenli kelimeler fazladır. Ayrıca Ahıska Bölgesi Türkleri özellikle yabancı dillerden Rusça, Gürcüce, Ermenice, Arapça, Farsça, Rumca, Çince, Lazca, Macarca, Sırpça, Bulgarca, Rumca, Latince ve Kürtçe ile Türk lehçelerinden Özbek Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Kazak Türkçesine ait kelimeleri de kullanmaktadırlar. Türk lehçelerine ait sözcüklerin Türkçe kökenli sözcükler olduğu bilinmelidir. Yabancı dillere ait söz varlığının kendi içindeki dağılımına bakıldığı zaman 15 Rusça, 7 Farsça, 6 Arapça, 4 Gürcüce, 4 Ermenice, 2 Lazca ve birer adet de Çince, Sırpça, Bulgarca, Macarca, Rumca, Latince ve Kürtçe sözcük tespit edilmiştir. Sırpça, Bulgarca ve Macarca olarak değerlendirilen kelime sayısı toplamda 1 adettir. Fakat bu sözcüğün asıl kökeninin hangisi olduğu net olarak bilinmediği için üç dile de gönderme yapılmıştır. Kürtçe olarak değerlendirilen sözcüğün ise asıl kökeninin yine Türkçe olduğu belirlenmiştir. Tespitimizde önemli olan bölgeye yakın olan ülkelere ait söz varlığının fazla olmasıdır. Özellikle Rusça, Ermenice, Gürcüce, Arapça ve Farsça kelime sayısı fazladır. Bu durum coğrafya-ağız ilişkisinin bir sonucu olmalıdır. Yine burada Çince den geçen sözcüğün Eski Türkçe üzerinden Ahıska Bölgesi Türkleri ağzına girdiği unutulmamalıdır. Toplamda Ahıska Bölgesi Türkleri ağzında 3 adet Eski Türkçede kullanıldığı şekliyle yer alan sözcük mevcuttur. Birer adet

² Zarflar başlığı içinde değerlendirilen söz varlığı bağlam açısından bu başlık içine alınmıştır.

³ Zarflar başlığı içinde değerlendirilen söz varlığı bağlam açısından bu başlık içine alınmıştır.

Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde kullanıldığı şekli ve anlamıyla sözcüğün tespit edildiği söz varlığı içinde 93 sözcük ise Türkçe olarak değerlendirilmiştir. Birkaç sözcük ise Türkçe, Arapça ve Farsçadan farklı sözcüklerin birleşimi sonucu oluşmuştur. Ahıska Bölgesi Türkleri ağzındaki şekliyle Derleme Sözlüğü'nde tespit edilen sözcükler, genel olarak yöreye sınır durumundaki Artvin, Şavşat, Ardanuç, Ardahan, Posof, Kars ve Erzurum ağzına ait olan sözcüklerdir. Bu noktada bölgeye ait birçok söz varlığının bu ağızlar vasıtasıyla Derleme Sözlüğü'ne dahil olduğu söylenebilir. Genel anlamda derleme çalışmalarının artması hem Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlayacak, hem Güncel Türkçe Sözlüğü geliştirecek hem de karşılaştırmalı ağız çalışmalarına zemin hazırlayacaktır.

Ahıska Bölgesi Türkleri ağzından Derleme Sözlüğü'ne yapılan katkılar isim, sıfat, zarf, bağlaç, edat, fiil gibi türlerine göre aşağıdaki tabloda verilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi sözcük türleri oluşturulurken sözcüğün cümle içinde oluşturduğu bağlam dikkate alınmıştır. Bu tabloda 152 kelime vardır fakat Ahıska Bölgesi Türkleri ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkı anlamında girecek kelime sayısı çok daha fazladır. Bu kelimeler sonraki çalışmalarda toplanacak ve bölge ağzıyla ilgili daha kapsamlı bir liste oluşturulacaktır. Yapılacak yeni derlemeler sonucunda yabancı kökenli kelimeler ile Türkçenin farklı dönem ve lehçelerine ait çok daha fazla çağdaş ve arkaik sözcük tespit edilebilecektir. Bu sayede hem Ahıska Bölgesi Türklerine ait söz varlığı ortaya konacak hem de Derleme Sözlüğü daha da zenginleşecektir.

Ahıska Bölgesi Türklerinin farklı coğrafyalara dağılmış olmaları ve göç ettikleri coğrafyanın dil özelliklerinden etkilenmiş olmaları, Ahıska Bölgesi Türklerine ait olan söz varlığının yok olmaması adına kelime derleme çalışmalarına ağırlık verilmesini acil kılmaktadır. Ağızlarda yaşayan kelimeler insan ömrüyle beraber yok olacağı için biran önce Ahıska Bölgesi Türkleri Ağız Sözlüğü'nün oluşturulması gerekmektedir.

Ahıska Bölgesi Türkleri ağzından Derleme Sözlüğü'ne yapılan 152 kelimelik tablo şu şekildedir:

Ahıska Bölgesi Türkleri Ağızı	İsim	Sıfat	Fiil	Edat	Zarf	Bağlaç	
Derleme Sözlüğünde Hiç Bulunmayan Kelimeler	43	6	14	1	13	1	
Derleme Sözlüğü'nde Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzındaki Şekliyle Bulunmasına Rağmen Ahıska Bölgesi Türkleri Ağzına Ait Belirtilmeyen Kelimeler	35	6	7	-	1	-	
Derleme Sözlüğü'nde Olmasına Rağmen Anlamları Farklı Verilen Kelimeler	15	2	7	-	1	-	
Genel Toplam	93	14	28	1	15	1	152 kelime

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

- Aliyeva, M. (2011). Ahıska Türklerinin Ağzında Atasözleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12, 585-590.
- Balcı, E. (2014). Ahıska-Posof Ağzından Kelimeler ve Cümleler. *Bizim Ahıska Dergisi*, Sonbahar, 40-44.
- Bayraktar, R. (2012). Sovyetlerin Milliyetler Politikası ve Ahıskalı Türkler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXV, 223-248.
- Bozkurt, F. (2012). *Kâşgarlı Mahmûd-Dîvânü Lugat-it-Türk*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bulut, S. (2013). Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume:8/1, Winter, p.1129-1149.

- Bulut, S. (2016). Divânü Lügâti't-Türk'ten Ahıska Türkleri Yazılı ve Sözlü Diline Geçen Atasözleri. *Litteraturca-Journal of Turkish Language and Literature*, 2/3, 95-112.
- Demiray, E. (2011). *Ahıska Türkleri Ağzı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- DS/I:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. I. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/II:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. II. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/III:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. III. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/IV:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. IV. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/V:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. V. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DS/VI:** Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. VI. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1983). *Kars İli Ağızları*. Ankara.
- Erdem, M. D., Kirik, E., Üst, Sibel ve Dağdelen, G. (2009). Türkoğlu Ağzı (Kahramanmaraş Ağızları-1). *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/8, 2522-2565.
- Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2011). Kaş (Antalya) Ağzı Özellikleri Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/1, 406-447.
- Erdem, M. D. (2013). Ağız Sözlükçülüğü Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/95, 95-102.
- Gülensoy, T. (2011). *Köken Bilgisi Sözlüğü 1-2*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. ve Alkaya, E. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hacılı, A. ve Poladoğlu, A. (2001). *Ahıska Türk Folkloru*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçük, S. (2016). *Derleme Sözlüğünde Çocuk Diline Ait Adlandırmalar*. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11/10, 423-442.
- Tekin, F. ve Cantürk, S. (2014). Giresun ve Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar. *Diyalektolog*, 9, 33-46.
- Telli, B. (2017). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ağızlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 3/6, 133-149.
- Turan, Z. (2006). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşum Köyü Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, S. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bağlaçlar. *Diyalektolog*, 3, 59-107.
- Yavuz, S. (2013). *Adıyaman İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Turkish Studies Yayınları.
- Yavuz, S. ve Telli, B. (2013). İç Anadolu Bölgesi Ağızlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/3, 376-402.
- Yüzbey, İ. (2008). Ahıska Türkleri ve Kültürleri. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3/7, 679-695.
- Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara.

Kaynak Kişiler

- Ali Yafitov (1990) (Saatli/Azerbaycan)
 Köşeli Salayev (Azerbaycan)
 Kamran Yusupov (1990) (Saatli/Azerbaycan)
 Abdülhaluk Fezayıl (Bursa/Türkiye)
 Nilüfer Gürgenzade (1987) (Giresun/Türkiye)

Dil Adı Kısaltmaları

Ar.	Arapça	Kür.	Kürtçe
Az.	Azerbaycan Türkçesi	Lat.	Latince
Çin.	Çince	Laz.	Lazca
Erm.	Ermenice	Mac.	Macarca
ET.	Eski Türkçe	Özb.	Özbek Türkçesi
Far.	Farsça	Rum.	Rumca
Gür.	Gürcüce	Rus.	Rusça
Kaz.	Kazak Türkçesi	T.	Türkçe
Krg.	Kırgız Türkçesi		

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar

Number: 2, p. 17-25, Winter 2017

TÜRK SİYASAL HAYATINDA İKTİDARLARIN DİL VE SANAT POLİTİKALARINA BİR ÖRNEK: MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ*

*CASE STUDY OF LANGUAGE AND ART POLICIES IN TURKISH POLITICAL
LIFE: THE NATIONALIST FRONT GOVERNANCE PERIOD*

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
16.12.2017

Makale Yayın Tarihi /
The Published Date
31.12.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Yrd. Doç. Dr. Fuat Uçar
Giresun Üniversitesi Atatürk
İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
fuat.turkuaz@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2036-6689>

* Bu çalışma 11-12 Mayıs 2017 tarihleri arasında Giresun Üniversitesi'nde yapılan "I. Uluslararası Dil, Sanat ve İktidar Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulan çalışmadan üretilmiştir.

Öz

Türkiye'de 1970'li yıllar Soğuk Savaş dönemi koşullarının da etkisiyle siyasal ve toplumsal kutuplaşmanın bütün şiddetiyle yandığı bir dönem olmuştur. Özellikle 1975-1977 yılları arasında kurulan Milliyetçi Cephe Hükümetleri (MC)'nin kurulması ile yaşanan bu kutuplaşma resmîyet kazanmıştır. Bu dönemde iktidarların "sağ", "sol", "İslâmcı", "milliyetçi" gibi ideolojik söylemleri ile siyasal ve toplumsal bölünmüşlük, ayrıca gündelik hayata da yansımıştır. Bu yıllarda kültür-sanat gündemi, "ulusal/milli kültür", "sanatta ulusallık/evrensellik" ve "sosyalist/devrimci sanat anlayışı" vb. tartışmalar ile dil politikaları da bu gelişmelerinden etkilenmiştir. Bu açıdan MC Hükümetleri döneminde "millî" kavramı, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin "ulusal" kavramının dışında algılanmış ve bu durum MC iktidarının kültür, dil ve sanat politikalarına da bir karşılık olarak yansımıştır.

MC Hükümetleri döneminde siyasî ve ideolojik nedenlere dayalı olarak iktidarı oluşturan koalisyon partilerinin görüşlerine göre DP ve AP çizgisinin gelenekçi kanattan etkilenen dil politikaları benimsenmiştir. Bu açıdan MC Hükümeti'nin 1975'te işbaşına gelmesiyle birlikte modernistlerin dili özleştirme çabalarına karşı millileşme ve millî kültüre yönelik milliyetçilik politikaları önem kazanmıştır. Böylece bu dönemde gelenekçi akımların etkisiyle millî eğitim müfredatı etkilenmiş ve öz Türkçe kelimelerden arındırılmış kitaplar okullar için basılmıştır. Önceki sağ parti iktidarları döneminde olduğu gibi, MC Hükümetleri döneminde yayınlanan genelgeler ve verilen demeçler ile yeni türetilen öz Türkçe ve "millî dille uyumsuz" kelimelerden kaçınmaya yönelik genelgeler yayınlanmıştır. Yine bu dönemde yaşanan kutuplaşma, iktidarın dil politikalarını etkilemesinin yanında toplumda sanat ve sanatçı camiasına da nüfuz etmiştir.

Bu çalışma ile MC Hükümetleri'nin kültürel politikalarının bir parçasını oluşturan "millileşme" eksenî çerçevesinde oluşturulan dil ve sanat politikalarının günümüze olan etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: MC Hükümetleri, Milliyetçilik, Dil, Sanat, Politika, İktidar

Abstract

1970's years in Turkey, within the conditions of the Cold War, have been a period of political and social polarization with all its violence. Especially, the polarization that has been experienced with the establishment of the Nationalist Front Governments has become official between 1975 and 1977. In this period, the ideological rhetoric of the rulings such as "right", "left", "Islamist", "nationalist", political and social division, has been reflected to the daily life. In these years, the cultural agenda is characterized by "national / national culture", "nationality / universality in art" and "understanding of socialist / revolutionary art". Discussions and language politics have also been influenced by these developments. In this respect, the concept of "national" was perceived outside the "national" concept of the Republican People's Party (CHP) in the period of MC governments, and this reflected as an opposition to the culture, language and art policies of MC governance.

Based on political and ideological reasons during the period of the MC governments, the coalition parties forming the power adopted the influenced language policies of the DP and the AP's traditionalist form. In this respect, nationalism towards nationalism and national culture towards nationalist efforts of modernists became important with the start of MC government in 1975. In this way, during this period, national education curriculum was influenced by the influence of traditionalist movements and books without self-Turkish words were printed for schools. Just as it was in the period of previous rightist parties, published statements and circulars about avoiding the new derivations of the original Turkish and incompatible words with national language were published in the period of MC governments. In addition to influencing the language politics of power, the polarization that took place in this period also penetrated the society of art and artists in society.

This study aims to examine the daily effects of language and art politics created within the context of the "nationalization" axis, which forms part of the cultural policies of the MC Government.

Keywords: Nationalist Front, Nationalism, Language, Art, Politics, Power

GİRİŞ

Türkiye’de 1970’li yıllarda Soğuk Savaş dönemi koşullarının da etkisiyle yaşanan siyasi ve toplumsal hareketleri sadece çeşitli içsel nedenlerle açıklamak yetersiz olmaktadır. Dünya 1970’li yıllarda çift kutuplu bir yapıda önemli sarsıntılar geçirirken Türkiye de bu gelişmelerden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Dolayısıyla 1960’lı yılların ideolojik olarak yükselen “sol” eğilimleri ve bunlara karşı verilen “mücadele”, 1970’li yıllarda Türkiye’yi daha şiddetli bir çatışma ortamına sürüklemiştir.

31.03.1975-21.06.1975 tarihleri arasında Adalet Partisi (AP), Milli Selamet Partisi (MSP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)’nin hükümet ortağı olarak yer almasıyla kurulan, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nde ilk kez resmi olarak “cephe” adını alan ve 2 yıl 2 ay 21 günlük süre ile o zamana kadarki en uzun süreli koalisyon hükümeti olan I. Milliyetçi Cephe Hükümeti 1970’li yılların ikinci yarısının uzun yöneteni konumunda olmuştur. Bu dönemde Mecliste 3 milletvekili olan MHP’nin de hükümette 2 bakanlıkla temsil edilmesi, MHP’nin ve ideolojisinin iktidara gelmesi olarak nitelendirilmiştir.¹ Yine 21 Temmuz 1977-05 Ocak 1978 tarihleri arasında² 5,5 ay süre ile iktidarda olan AP, MSP ve MHP’nin oluşturduğu, Türk Siyasal Hayatı’na *Güneş Motel Olayı* sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nde ilk kez gensoru ile düşürülen ilk hükümet olan II. MC hükümeti bu dönemin iktidarları olmuşlardır. Böylece MC Hükümetleri ülkede yükselen sol siyaset karşısında radikal sağ partilerin AP etrafında bir araya gelmeleri suretiyle kurulmuşlardır.

Bu dönemde ülke ve toplum “sağ”, “sol”, “İslâmcı”, “milliyetçi” gibi ideolojik söylemlerle kutuplara ayrılmış, siyasi partiler nezdinde de gözlenen bu çeşitlilik ve bölünmüşlük gündelik hayata da yansımış, aynı düşüncede olanlar kendi kültür derneklerini, yayın organlarını, tiyatro gruplarını oluşturmuşlardır.³ Özellikle de I. MC iktidarı döneminde eğitim, kültür, dil ve sanat alanlarında etkileri daha sonra görülecek olan ciddi bir “millileşme” eğilimi ortaya çıkmıştır.

Böylece 1970-1980 yılları arasında belirleyici bir konumda yer alan MC iktidarlarını; kültür/sanat çevrelerinde gündemi oluşturan tartışmaları, “ulusal/ milli kültür”, “sanatta ulusallık/evrensellik” ve “sosyalist/devrimci sanat anlayışı” olmak üzere üç ana başlıkta toplamak mümkündür.⁴ MC iktidarlarından önce 1940’lı yıllarda CHP’nin, 1950’li yıllarda DP’nin, 1965’den sonra da AP’nin iktidarlarda olduğu yıllarda başta eğitim ve kültür olmak üzere dil ve sanat politikaları mevcut iktidarların politikalarından etkilenmiş, hatta kendinden sonraki dönemlerde uygulanacak çeşitli politikalara da kaynaklık etmişlerdir. Bu açıdan 1975-1977 yılları arasında iktidarı elinde bulunduran I. ve II. MC Hükümetleri de koalisyon protokolleri, hükümet programları ve uyguladığı çeşitli politikaları ile gerek kendi döneminde ve gerekse daha sonraki yıllarda da sıklıkla tartışılan icraatların yapıldığı iktidarlar dönemi olmuştur.

Milliyetçi Cephe Hükümetleri’nin Koalisyon Protokolü ve Hükümet Programında Dil, Sanat ve Kültür Politikaları

I. MC Hükümeti’ni oluşturan AP, MSP, CGP ve MHP gibi dört partinin sorunlara bakış açısı ve programları birbirinden farklı olmasına rağmen hükümet olmak amacı ile koalisyon kurmak suretiyle bir araya gelmişler ve 21 Mart 1975’te koalisyon protokolü için çalışmalarına başlamışlardır. Hazırlanan koalisyon protokolünde kurulacak hükümetin niteliği “*Kurulacak hükümet, milliyetçi*” denilerek, milli ve manevi değerlere bağlı olunacağı ve komünizme karşı kararlı bir mücadele yürütüleceği ve hükümetin ilham kaynağının “*Türk Milliyetçiliği Hükümetimizin ilham kaynağıdır.(...)*”⁵ şeklinde ifade edilmiştir. Koalisyon protokolünün daha başlangıcında belirtilen bu ifadeler I. MC Hükümeti’nin dil, sanat ve kültür politikalarının nasıl şekilleneceğinin de en önemli göstergesi olmuştur.

Yine koalisyon protokolünde, müfredat programlarının milli kültürümüze uymayan kısımlarının değiştirileceği ve milletimizin ilme ve insanlığa yaptığı hizmetlerin öğretilmesine önem verileceği, milli bir dil politikası izleneceği, dilimizin zenginliğinin korunmasına ve geliştirilmesine önem verileceği, Türkçe’nin iki ayrı dil haline gelmesine yol açan aşırılıklardan ve ilim dışı zorlamalardan kaçınılacağı

¹ Gökhan Eşel, “Yusuf Akçura’nın “Üç Tarz-I Siyaset” Adlı Eserinin Türk Siyasal Hayatına Yansımaları: Milliyetçi Hareket Partisi Örneği”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 58, Summer II, 2017, s. 428.

² I. MC Hükümeti ile II. MC Hükümeti arasında 21 Haziran 1977-21 Temmuz 1977 tarihleri arasında 40. Türkiye Cumhuriyeti (II. Bülent Ecevit Hükümeti) kurulmuştur.

³ Güler Pek Arat, *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 31.

⁴ Arat, *a.g.e.*, s. 38.

⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP39.htm>, (Erişim Tarihi: 20.2.2017)

belirtilmiştir. Dört parti liderinin imzasını taşıyan ve adeta bir milliyetçilik belgesi olarak da nitelendirilen⁶ söz konusu koalisyon protokolünü “yeni açılan devir” olarak gören *Tercüman* yazarı Ahmet Kabaklı, Türk Milliyetçiliği’nin protokolün girişinde zikredilmesini ve din derslerinin öğretimine ilişkin duyduğu memnuniyeti şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu husus ‘mecburi’ hale getirilmelidir. Ancak, bu fakülte ve okullar mezunları bulunmadığı takdirde, öğretmenler kurulunca seçilecek bir öğretmene ahlak ve din dersleri geçici olarak okutulabilir diye teferruata kadar inilmelidir. Öğretmenlerimize ve kültürümüze verilecek değer, kalkınmamıza getirilecek hız ve piyasamıza konulacak düzen sayesinde, Milliyetçi Hükümet, halkımıza göz bebeği olabilir. Başka türlü kabil değil.”⁷

I. MC Hükümeti’nin programını eğitim ve kültür açısından değerlendiren Faruk K. Timurtaş da hükümet programında yer alan “*Milli bir kültür siyaseti takip edilmek suretiyle, milletimizi meydana getiren değerler etrafında milli bütünlük kuvvetlendirilecektir*”⁸ ifadesinin çok mühim ve çok büyük bir iş olduğunu, bir hükümetin sadece bunu gerçekleştirirse dahi adını tarihe altın harflerle yazacağını belirterek bu konudaki memnuniyetini ifade etmiştir. Böylece koalisyon protokolünde olduğu gibi hükümet programında da yer alan “*Milli bir dil politikası izlenecektir. Dilimizin zenginliğinin korunmasına ve geliştirilmesine önem verilecek, Türkçemizin iki ayrı dil haline gelmesine yol açan aşırılıklardan ve ilim dışı zorlamalardan kaçınılacaktır.*”⁹ ifadeleri iktidarın bu konudaki yaklaşımını açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Başbakan Demirel tarafından 6 Nisan 1975 tarihinde mecliste okunan hükümet programında; “*(...) Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; Atatürk inkılâplarına ve Türk Milliyetçiliğine bağlı; (...) her türlü taklitçilikten uzak, milli şahsiyetini müdrik, ilim, teknik ve medeniyet yarışında insanlığa örnek olması hedef alan vatandaşlar olarak yetiştirmektedir.*”¹⁰ şeklinde açıklamalarda bulunması iktidarın eğitim ve kültür gibi dil ve sanat politikalarının da benzer amaçlar doğrultusunda aynı ideoloji çerçevesinde şekilleneceğini ortaya koymaktadır.

Hükümet programındaki bu ifadelerin eleştirisini yapan İsmail Kaplan; “*Hiçbir vurguyu ve açıklamayı gerektirmeyen bu paragraf, 1980 darbesinden sonra laik Atatürkçülükle İslamcılık arasında sağlanan uzlaşmanın habercisidir.*”¹¹ şeklindeki değerlendirmesi ile kendisi de ideolojik bir değerlendirmede bulunmuştur. Yine bu çerçevede içerik ve anlatımıyla koalisyon protokolü ve hükümet programının, *Türk-İslam Sentezi* adı verilen ve *Aydınlar Ocağı*’nın savunduğu görüşü yansıttığı da iddia edilmiştir.¹²

MC iktidarına karşı tutumunu açıkça ortaya koyan *Cumhuriyet* gazetesinde iktidarın bu tutumunu; “*Çok partili yaşama girdiğimizden bu yana, ilk kez programında dil devrimine karşı olduğunu apaçık ve kesinkes ilan eden bir hükümete rastlıyoruz*”¹³ şeklinde eleştirilmiştir. Yine hükümet programındaki bu ifadeler Cumhuriyet Senatosu’ndaki görüşmelerde de “*Bugüne kadar hiçbir hükümet programında yer almayan biçimde, dil devrimine karşı kullanılan ifade*” şeklinde eleştirilmiştir.¹⁴ Bu şekilde hükümet programında ve koalisyon protokolünde Türk Milliyetçiliği’nin hükümetin ilham kaynağı olduğunun ifade edilmesi MC iktidarının dil, sanat ve kültür politikalarının içeriğini ve bunun nasıl şekilleceğini ortaya koymaktadır.

MC İktidarlarının Dil, Sanat ve Kültür Politikalarına Yönelik Uygulamaları

Türkiye’nin 1970’li yıllarında ideolojik çatışmaların en çok yaşandığı kurumlardan birisi belki de en önemli eğitim kurumları olmuştur. Bu nedenle eğitim başta olmak üzere dil, sanat ve kültür

⁶ Uğur Gümüştekin, *Ufuk ve Çizgi (Olaylar, Seçimler Buhranlar)*, Divan Matbaacılık, İstanbul, 1976, s. 207.

⁷ Ahmet Kabaklı, “Protokol’e Bir Bakış”, *Tercüman*, 4.4.1975, s. 2.

⁸ Faruk K. Timurtaş, “Hükümet Programı ve Milli Kültür”, *Tercüman*, 14.5.1975, s. 2.

⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP39.htm>, (Erişim Tarihi: 20.2.2017)

¹⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MMTD)*, Dönem: 4, Cilt: 11, Bölüm: 61 (6.4.1975), s. 311.

¹¹ İsmail Kaplan, *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, 1999, İstanbul, s. 248.

¹² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 327.

¹³ *Cumhuriyet*, 8.4.1975, s. 9.

¹⁴ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD)*, Cilt: 11, Birleşim: 48 (10.4.1975), s. 474.

politikaları da I. ve II. MC iktidarı dönemlerinde sürekli gündemde kalmış, muhalefet tarafından da şiddetli bir şekilde eleştiri konusu yapılmış ve daha sonraki yıllarda da sürekli tartışma konusu olmuştur.

I. MC iktidarının 12 Nisan 1975'te güvenoyu alarak işbaşına gelmesiyle birlikte modernistlerin dili özleştirme çabaları yeniden ciddi bir şekilde sekteye uğramıştır.¹⁵ Tıpkı eski sağ-parti iktidarları döneminde olduğu gibi, MC iktidarları döneminde de yayınlanan genelgeler ve verilen demeçler yeni türetilen öz Türkçe ve “milli dille uyumsuz” kelimelerden kaçınmayı emreder mahiyette olmuştur. Koalisyon ortağı MSP'nin elinde bulunan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan bir genelgede “devlet dairelerinde ve fabrikalarda öz Türkçe kelimelerin kullanılmasına izin verilmemesi” istenmiştir. Aynı dönemde bazı yetkili MSP temsilcileri tarafından Arap alfabesine yeniden geçme gerekliliği dahi dile getirilmiştir.¹⁶

CHP'li Mustafa Üstündağ'ın Milli Eğitim Bakanlığı dönemini Türk Eğitimi için “fetret devri” olarak nitelendiren Faruk K. Timurtaş CHP-MSP dönemi eğitim uygulamalarını “ (...) okullarda yaşayan gerçek Türkçe yerine olanaklı, olasılıklı uydurma arı Türkçe hâkim kılınmak istenmiştir.”¹⁷ diyerek iktidarın ya da iktidarların politikalarıyla dil üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır.

Parlamentoya girdiğinden beri dil karmaşasının devam ettiğini ve en çok tartışılan konunun da dil olduğunu belirten I. MC Hükümeti'nin Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'de I. MC iktidarının dil politikasına yönelik tutumunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Bakanlık olarak Türkçe'nin yapaylıktan kurtulması en büyük uğraşımızdı. Ancak bazı çevreler, bizi Osmanlıca'yı ihya etmekle suçluyorlardı. Oysa Osmanlıca'nın tarihe mal olmasının üzerinden yıllar geçmişti. Ve dahası Osmanlıca'yı canlandırmanın kesinlikle karşısındaydık. Bizim istediğimiz dilimizin kendi yasaları içinde gelişmesini sağlamaktı. Gerçekte Türkçe'mizin iyi bir grameri olmadığı gibi, sözlüğü de yoktu. Ama kendilerini devrimci gören bazı kişiler, uydurmacılığı dilimize pompalıyorlardı. Bunların hiçbiri dilimizin tarihi gelişmesini bilmedikleri gibi, kelimeleri ek ve köklere ayırabilecek bilginin sahibi de değillerdi. Fakat her biri bir dil bilimci edasıyla ahkâm kesiyorlardı. Özleştiricilik anlam değiştirmiş, uydurmacılık olup çıkmıştı. Adeta yeni ve suni bir dil icat etmenin peşindeydiler...Türk kültüründen nasibini almayanlar, uydurmacılığın cemaati olmuşlardı.”¹⁸

Bakanlıktaki görev süresinin yetmediği için *Dil Akademisi*'ni kuramadığını, uydurmacılığı da tasfiyeciliği de sona erdiremediğini belirten Erdem; “Ben gerçekte ne özleştirmeciliğe ve ne de arı dile karşıyım. Aksine Türkçe'nin yabancı diller bo-yunduruğundan kurtulmasından yanayım” demiştir. Bu amaçla 1976 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “Dilde Aşırılıkların Giderilmesi” konusunda valiliklere gönderilen genelgede, Türkçe'ye sahip çıkılması önerilerek, yozlaşmaya, uydurmacılığa ve ırkçılığa iltifat etmeyin ricasında bulunulmuştur.¹⁹

Bu dönemde iktidarın milliyetçi duygu ve düşünceye yönelik tutumunun dil üzerinden yaşandığı yerlerden birisi de TRT olmuştur. Nevzat Yalçıntaş'ın 24 Kasım 1975 tarihinde TRT Genel Müdürlüğü'nden istifasının ardından yerine Şaban Karataş'ın getirilmesi ile TRT'nin dilinin değiştiği; “sorun” yerine “mesele”, “ilişkin” yerine “ilgili”, “onaylamak” yerine “tasdik etmek”, “atamak” yerine “tayin etmek”, “ulusal” yerine “milli”, “süre” yerine “zaman”, “konut” yerine “mesken” ve “yapıt” yerine “eser” sözcüklerinin kullanılması “geriye doğru” bir değişiklik olarak nitelendirilmiştir.²⁰ TRT Genel Müdürü Karataş da görev süresinin birinci yılının sonunda yaptığı açıklamada; TRT'nin dilinden memnun olmadığını ve bunun zamanla giderileceğini ifade etmesi²¹ iktidarın dil politikaları üzerinde

¹⁵ Türk siyasal hayatında iktidarların dil politikalarına yönelik 1940-1950 döneminde yani CHP'nin iktidarda etkin olduğu yıllarda öz Türkçecilik hareketi ve modernist dil reformu etkin iken, 1950-1960 döneminde yani DP iktidarı döneminde gelenekçi yaklaşımlar etkili olmuştur. Böylece modernistlerin dili özleştirme çabalarındaki başarısı da iktidarda olan partinin hangisi olduğuna bağlı olarak değişmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Arat, *a.g.e.*, s. 47-52.

¹⁶ Emin Özdemir, “1975'te Dilimiz”, *Varlık Yıllığı*, 1976: 91-112'den aktaran: Yılmaz Bingöl, “Kimlik Tartışmaları ışığında Türk Dil Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59-1, Cilt: LIX/I, 2004, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/450/5066.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.4.2017), s. 20.

¹⁷ Faruk K. Timurtaş, “Hükümet ve Milli Eğitim İşleri”, *Tercüman*, 20.5.1975, s. 2.

¹⁸ Ali Naili Erdem, *Siyasetin Yollarında*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004, s. 219.

¹⁹ *A.g.e.*, s. 219-221.

²⁰ Ahmet Erdoğan, “Türk Diline Saldırı”, *Cumhuriyet*, 8.2.1976, s. 2.

²¹ *Hergün*, 20.1.1977, s. 7.

etkisinin boyutlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca dil üzerinde yaşanan bu tartışmalarda iktidarların bu tür etkileri yaşanan siyasal kutuplaşmanın/cephelenmenin kültüre, topluma hatta konuşma dili gibi gündelik yaşama olan etkileri bakımından kalıcı bir etkiye sahip olması bakımından da önemli olmuştur.

Yine TRT'deki bu yönetim değişikliğinin sinema eleştirmeni Atilla Dorsay tarafından; "Sağın kendi kadrosunu getirmek, ilerici düşünceyi ekranlardan tamamen dışarı itmek çabası da, programlardaki şaşırtıcı yozlaşmayı, sığlığı doğurarak yararlı olmuştur. Çünkü sağın yaratıcı gücünün ne denli kısıtlı, olduğunu göstermiştir."²² şeklinde eleştirilmesi siyasal olarak yaşanan kutuplaşmanın/cephelenmenin dil ve iktidar bağlamında toplumda ve sanat camiasındaki etkilerini ortaya koymaktadır.

Başbakan Demirel'in eğitimi milli, hars'ı milli, ahlaki milli, her şeyi milli olan Türkiye'nin, komünistlerin eline bırakılmayacağını söylemesi siyasal alanda olduğu gibi eğitim, kültür ve sanat hayatında da öncelikli hedefin yine anti-komünizm düşüncesinin olduğunu belirtmesi²³ yine iktidarın gücünü tesis etmenin yolunun sadece siyasal ve ekonomik alanlardaki araçsal politikalar ile yeterli olmadığını, dil politikalarının da bu amaca yönelik işlevsel bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

I. MC iktidarı döneminde sorumluluğunu yüklediği bakanlığının bir sorunlar yumağı halini aldığı ve politize olmayan öğretmenin nerdeyse kalmadığını belirten Milli Eğitim Bakanı Erdem, Türk Müziği'ni bilimin temellerinde var etmek ve roman vatandaşlarla, dolmuş şoförlerinin tekelinden kurtarmak için *Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü*'ne bağlı *Türk Musikisi Konservatuarı*'nı kurduklarını belirtmiştir.²⁴ I. MC Hükümeti'nin 31 Mart 1975 tarihinde iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra Türkiye'de ilk kez Atatürk Üniversitesi'nin bütün fakültelerinde *Türk Kültür ve Medeniyeti* dersinin okutulması ve rektörlüğe bağlı *Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırma Merkezi*'nin kurulması senato tarafından kabul edilmiştir.²⁵ Yine Bülent Ecevit'in başbakan olduğu 26.01.1974-17.11.1974 yılları arasında kurulan CHP-MSP koalisyon hükümeti zamanında müsteşarlık düzeyinde olan Kültür Bakanlığı, I. MC Hükümeti zamanında tekrar bakanlık seviyesine yükseltilmiş ve Kültür Bakanlığı'nın bünyesinde bulunan kurullarda Mehmet Kaplan, Ahmet Kabaklı ve Erol Güngör'ün görev almasıyla aylık olarak yayımlanacak *Çağdaş Türk Edebiyatından Seçmeler Dergisi* oluşturulmuştur.²⁶ Ayrıca Milli Eğitim Bakanı Erdem'in, 1975-1976 eğitim-öğretim yılında valiliklere bir genelge göndererek, Türk gençliğinin milliyetçi bir yapı içinde yetiştirilmesi için okullarda *Türk Müziği* dersinin okutulmasını istemesi ve *Milli Ahlak* dersinin okutulması memnuniyet verici olarak kabul edilmiş, ancak müfredatından şikâyetçi olunmuştur.²⁷

I. MC iktidarı döneminde, CHP iktidarları döneminde uygulanan modernist dil politikaları aleyhine olan önemli başka bir adım da okul kitaplarının yeniden yazılması olmuştur. Bu adımın arkasında yatan asıl sebep, okul kitaplarındaki öz Türkçe kelimelerin atılarak, "milli dil" ile uyumlu bir hale getirilmesi olmuştur. Bu amaçla, okul kitaplarını yazacak yazarlar, gelenekçi kanada yakın olan isimler arasından dikkatle ve özenle seçilmiştir. Liselerde okutulmak üzere Muharrem Ergin'e yazdırılan *Dil Bilgisi* ve Mehmet Kaplan'a yazdırılan *Türk Dili ve Edebiyatı* kitapları, MEB tarafından 1976 yılından geçerli olmak üzere okul kitabı olarak kabul edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi profesörü olan her iki yazar gelenekçi kanadın en önemli isimleri arasında yer almış ve aleni bir şekilde dilin özleştirilmesi hareketine karşı olduklarını defalarca ortaya koymuşlardır.²⁸

Bu şekilde I. MC Hükümeti'nin göreve gelmesiyle milli eğitimin son bir yıldır az çok "milliyetçi" bir istikamete yöneldiğini ders kitapları bağlamında değerlendiren Kabaklı, iktidarın bu konudaki politikalarına olan desteğini şu şekilde belirtmiştir:

"*Milli Eğitim Bakanlığı, bu 1976-1977 yılı için 1960'tan beri ilk defa olarak çocuklarımızı ve gençlerimizi milli-çağdaş değerler üzere 'Türk insanı' olarak yetiştirecek ders kitapları hazırlamıştır. (...) Bu kitapların bir özelliği de, hepsinin yazdıkları alanlarda en yetkili üniversite öğretim üyelerine hazırlanmış bulunmasıdır. Söz gelişi, Lise I, II, III Edebiyat kitapları Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Sosyoloji Prof. Dr. Amiran Kurtkan, Ahlak, Doç. Erol Güngör gibi seçkin bilgin*

²² Atilla Dorsay, "TRT'deki Sağ Deney ve Yabancılaşma Dönemi", *Cumhuriyet*, 14.6.1976, s. 10.

²³ Süleyman Demirel, *Milliyetçiler Birleşiniz*, Güneş Matbaası, (Tarihsiz), s. 30.

²⁴ A.g.e., s. 229-231; *MMTD*, Dönem: 4, Cilt: 17, Birleşim: 68 (27.2.1976), s. 289.

²⁵ *Tercüman*, 24.5.1975, s. 7.

²⁶ Sadi Somuncuoğlu ile 30.01.2013 tarihinde Ankara'da *Milli Düşünce Merkezi*'nde yapılan görüşme.

²⁷ *Hergün*, 13.7.1975, s. 1.

²⁸ Bingöl, a.g.m., s. 46-47.

ellerden çıkmıştır. Diğer bütün tarih, fen, dilbilgisi vs. kitapları, sahalarında aynı değerleri taşıyan ilim adamlarının eseridir."²⁹

1977 milletvekilliği genel seçimlerinden sonra CHP'nin 450 milletvekilliğinden 213 milletvekilliğini kazanmasıyla hükümetin güvenoyu alamaması sonucunda 21 Haziran 1977-21 Temmuz 1977 tarihleri arasında bir aylık süreyle de olsa yeniden iktidara gelmesiyle birlikte en azından resmi makamlar nezdinde durum yeniden modernistlerin lehine işlemeye başlasa da, gelenekçiler kurdukları farklı sivil toplum kuruluşları ve yayınladıkları çok sayıda eserlerle TDK önderliğinde gelişen özleştirme çabalarına meydan okumaya devam edilmiştir. *Tercüman* gazetesinin 19 Aralık 1979'da bu amaçla başlattığı "Yaşayan Türkçemiz" hareketi büyük ses getirmiştir. *Tercüman* yönetimi, "dilini onu yaratan millettten uzaklaştırıldığını, hem geçmişle hem de dış Türklerle olan bağının koparıldığını ve Türk dilinin kelime, gramer ve sentaks yönlerinden çöktürülerek Cumhuriyet dönemi boyunca en zayıf günlerine getirildiğini" gerekçe göstererek, bu hareketi ilan etmiştir.³⁰

V. Demirel Hükümeti yani I. MC Hükümeti'nin Kültür Bakanı Avni Akyol'un 1977 yılına ait konuşmalarında da "milli kültür" kavramı altı çizilen ana unsur olmuştur. Bu çerçevede iktidarın kültür politikasının başlıca amacının; milli kültürü yayıcı ve tanıtıcı çalışmalar yapmak, plan ve programlar hazırlamak olduğu belirterek bu temel doğrultusunda kültürel alanda yapılacakların gerekçelerini sıralayan Akyol, 1977 yılını "milli kültür seferberliğinde yeni bir hamle yılı" olarak ilan etmiştir.³¹

Dört sağ partinin birleşerek MC Hükümeti'ni kurması ile politika alanında başlayan bu hareketin politikadan sonra yeni boyutlar kazandığı başka bir alanda *Sanat Âleminde Milliyetçi Cephe*'nin ortaya çıkması olmuştur. Sol'un karşısındaki bir takım sahne ve sinema sanatçıları MC'nin fikirleri etrafında toplanma kararı almışlardır. *Tercüman* gazetesine göre, yıkıcı, bölücü fikirleri yayma gayretinde olanlara kesinlikle iş vermeyeceklerini belirten gazinocular da bu hareketi desteklemişlerdir. Böylece Türk Sanat Âlemi'nin büyük bir çoğunluğunu etrafında toplayan bu hareket kısa sürede güçlenmiştir.³² Yine milliyetçi sanatçıların kurduğu Film Sanayii ve Tüm Sanatçıları Güçlendirme Vakfı olarak kurulan FİLM-SAN Başkanı Hülya Koçyiğit; "*Vakfımız Komünizm'in karşısında olup sanat âleminizin bütün mensuplarına açıktır. Yurdumuzun geleceği milliyetçi bir görüşün etrafında toplanmakla çok yakından ilgilidir*" açıklamasını yapması iktidar ve sanat ilişkisinin boyutlarını göstermesi bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca 10 bin liralık tutarla vakfa ilk bağış yapan Emel Sayın da "*Türk Sanat âleminde bugüne kadar sosyal haklardan yoksun emekçi kardeşlerimizi huzura kavuşturmak için bir güç birliği yapılmamıştı. Milliyetçi tüm sanatçı arkadaşlarımızı bu çatı altında birleşmiş bir şekilde görmeyi arzu ederim. Bu bağış benim için bir başlangıçtır. Bütün sanatçı arkadaşlar vakfa yardım etmelidir.*"³³ diyerek sanat âlemindeki MC oluşumuna destek vermiştir.

Bu şekilde sanat ve kültürel alanlardaki bu tarz gelişmeler, "İbret Sahnesi", "Elif Sahnesi" ve "Hilal Sahnesi" gibi milliyetçi sahne toplulukların milletin ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir zaruretten dolayı ortaya çıkması şeklinde değerlendirilmiştir.³⁴ Başbakan Demirel de *Tercüman* gazetesinin kendisi ile yapmış olduğu bir mülakatta sanat camiasında ortaya çıkan milliyetçi oluşuma desteğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Son 15 yıldır Türkiye'de sol'un sızması tedirginlik yaratıyor. 'Sol'un ne yapmak istediği de belli değildir. Solcuyuz diyenlerin 'Solu' savunduklarını da sanmıyorum. Çünkü millet önüne bir şey koyamamışlardır. Ancak san'atta da bölücü ve yıkıcı faaliyette olanlarla mücadele edilmelidir ve edilmektedir de, 'Sol' sanat âlemin de de karşısında milliyetçi sanatçıları bulmuştur. Bu mücadeleyi onlar sürdürmektedirler ve sürdüreceklerdir."³⁵

Milliyetçi istikamette gerçekleştirilen ilk FİLM-SAN balosuna bazı sanatçıların katılmaması, diğer alanlarda olduğu gibi sanat camiasının da ideolojik bir rekabet haline getirilmek istendiğini, birçok starın piyasasını kaybetmemek için bu propagandaya boyun eğmek zorunda kaldığı, böylece fikirlerdeki kutuplaşma ve bölünmenin, toplumda sanat ve sanatçı camiasına kadar nüfuz etmesi şeklinde

²⁹ Ahmet Kabaklı, "Ders Kitapları", *Tercüman*, 12.10.1976, s. 2.

³⁰ "Yaşayan Türkçemiz" *Tercüman* Yayınları, İstanbul, 1981, s. 5-6'dan aktaran: Bingöl, a.g.m., s. 46-47.

³¹ Avni Akyol, *Kültür ve Sanat Üzerine (Demeçler, Konuşmalar, Açıklamalar)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1977, s. 9-12'den aktaran: Arat, a.g.e., s. 45.

³² Mustafa Şenyücel, "Sanat Âleminde Milliyetçi Cephe", *Tercüman*, 27.4.1975, s. 9.

³³ *Tercüman*, 20.5.1975, s. 11.

³⁴ Mustafa Yazgan, "Milliyetçi Tiyatrolar Hakkında", *Milli Gazete*, 14.5.1975, s. 2.

³⁵ *Tercüman*, 13.7.1975, s. 3.

değerlendirilmiştir.³⁶ Sinema ve sanat dünyasında ortaya çıkan bu gelişmeler, MC'ye muhalif "Sol Cephe" taraftarı çevreler tarafından; MC Hükümeti'nin her alanda uygulamaya çalıştığı cepheleşme politikasının bir ürünü olarak Yeşilçam kesiminde de bu amaca uygun arayış içerisinde olanların bulunduğu, cephe politikasının uygulanması için atılımların, karşılık bulduğu ve bu şekilde sinema kesiminin de iki kampa ayrıldığı iddia edilmiştir.³⁷ Ayrıca radyonun türkü repertuarındaki 1500 türkünün kaldırılmasının gerekçesinin şarkılarda ve türkülerde komünizm arama hastalığı olarak nitelendirilmesi³⁸ iktidarın siyasal ve ideolojik gelişmelerden etkisiyle kültürel ve sanat alanlarındaki politikalarını ortaya koymaktadır.

Türk sinemasının içinde bulunduğu bunalımın en önemli unsurlarından birinin sansür kurumu ve kurulu aracılığı ile iktidar kanadının uyguladığı baskı ve terör olduğunu ve sürdürülen bu baskı ortamının birçok sinema sanatçısını MC yanlısı yaptığını Atilla Dorsay şu şekilde ifade edilmiştir:

*"Milliyetçi Cephe'nin yurt ölçüsünde uyguladığı 'böl ve parçala' siyaseti sinema alanında da küçük çapta bir uygulamasını buldu. Sinema alanının geleneksel belirsizliği, geleneksel bilinçsizliği, geleneksel bireyciliği ve kör çıkar döğüşü ortamı, bu bölünmeyi daha da kolaylaştırdı, daha da belirgin hale getirdi. Böylece, daha birkaç ay öncesine dek 'sol anahtarı' ile uyumlanan tellerden ses veren ünlü yıldızlar, tanınmış yapımcılar, şimdi derece derece azalıp çoğalan teslim olma, bugünü kurtarma kaygısı içine düştüler. Bunların önemli bir bölümü, böyle bir günde ve böyle bir dönemde gösterilmesi gereken direnci ve bilinci gösteremediler. (...) Ama tüm bunların ötesinde, Milliyetçi Cephe'nin sinema alanında sağladığı geçici zafer, sinemanın bilinçli kafa ve kol emekçilerine olduğu kadar, tüm emekçilere de gerçekleri tanıma, devrim doğrul-tusunda ilerleme yolunda ancak yeni ve yararlı derslerin birikimini getirdi. MC'nin geçici zaferi, hiç kuşku olmasın, yarınların fişkıran tohumları için en yararlı gübre işlevi görecektir."*³⁹

1975 yılında toplum hayatını etkileyen sanat ürünlerinin dışında yoğun bir eleştirel tartışma platformunun kurulmasını önemli bir gelişme olarak nitelendiren Murat Belge'ye göre, özellikle 1975 yılında belirleyici bir gelişme olarak günlük siyasal gazeteler, sanat ve edebiyat alanlarında şimdiye kadar görülen orandan çok daha geniş bir oranda yer verilmeye başlanmıştır. Bunun esas sonuçlarının sonraki yıllarda görüleceğini ifade eden Belge, her alanda olduğu gibi sanat ve edebiyat alanında da tutucu güçlerin baskılarının olduğunu, hala şiirlerin kovuşturmaya uğradığını, dergi ve kitapların toplatıldığını, eğitim kurumlarında baskının olanca şiddeti ile devam ettiğini belirterek tutucu iktidarların demokratik uyanışı engellemek istedikleri yönünde eleştirmiştir. Belge bu eleştirisine karşın ayrıca 1977 yılının sanat ve kültür hayatında, ekonomik büyüme hızına, politik düzeydeki şiddetli kutuplaşmaya paralel olarak, kültür alanında da belirli bir canlılık yaşandığını da belirtmiştir.⁴⁰

I. MC iktidarının ekonomi, iç politika ve dış politika alanlarında olduğu gibi eğitim, kültür, dil ve sanat alanlarında da çeşitli koalisyon içi anlaşmazlıklar da yaşanmıştır. Söz konusu bu anlaşmazlıklar özellikle II. MC iktidarı döneminde daha da belirgin hale gelmiştir. Bu çerçevede II. MC iktidarının koalisyon protokolü, AP grubunda "*Maneviyatçılığı MSP'ye, milliyetçiliği MHP'ye kapırdık. Bize ne kaldı?*" şeklinde eleştirilerek, MSP'nin açıkça görülen etkisinden dolayı protokole "esrar perdesi" geçirilerek "gizli" bir şekilde takdim edildiği yönündeki düşünceler çeşitli rahatsızlıklara neden olmuştur.⁴¹ Bu durum üçlü koalisyonun protokolünün aynı zamanda ideolojik bir nitelik taşıdığı da iddia edilmiştir.⁴²

Hükümet programında "*Yeni nesillere dünya görüşü aşulamakta önemli rol oynayan, bilhassa ahlak, sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi derslerin kitapları evlatlarımızın milli inançlarını, manevi değerlerini tahrip edici, değil, bilakis milli ve manevi değerlere bağlılığı temin edici şekilde yeniden yazılacaktır.*"⁴³ denilerek programının belirgin bir özelliği olan "manevi kalkınma"ya ağırlık verilmesi de şu şekilde ifade edilmiştir:

"Milli, manevi ve tarihi değerlere sahip ve bunlara sadakatla bağlı olmayı mukaddes bir görevin gereği sayıyor, bunlarla övünüyoruz. (...) Milli ahlakın korunmasına ve geliştirilmesine büyük

³⁶ *Tercüman*, 31.3.1976, s. 7.

³⁷ *Cumhuriyet*, 8.12.1976, s. 1.

³⁸ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 4, Cilt: 17, Bölüm: 68 (27.2.1976), s. 291.

³⁹ *Cumhuriyet*, 3.9.1976, s. 2.

⁴⁰ Murat Belge, "Çatlayan Kabuğun İçindekiler", *Milliyet*, 9.1.1976, s. 2.

⁴¹ Affan Gençosman, "Gizli Protokol", *Milli Gazete*, 30.7.1977, s. 2.

⁴² Ali Gevgilili, "Yeni 3'lünün İdeolojisi", *Milliyet*, 26.7.1977, s. 9.

⁴³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, (Erişim Tarihi: 20.2.2017)

*önem veriyoruz. Bu sebeple, milli ve manevi değerlere saldıran, mukaddesatı tezyif eden, insanın edep ve hayâ hislerini rencide eden ahlak dışı her türlü yayımlarla ve müstehcen neşriyatla sürekli olarak mücadele edeceğiz. Bu maksatla, mevzuatımızdaki yetersiz olan hükümleri yeniden ele alıp düzenleyeceğiz.*⁴⁴

SONUÇ

Türkiye’de başta dil politikaları olmak üzere sanat, kültür ve eğitim politikaları bu alanların kendi dinamikleri ve devletin rasyonel çıkarları doğrultusunda değil de iktidarların kendi norm ve kimlik algılamalarıyla hareket edilerek gerçekleştirilmek istenmiştir. Kuramsal çerçevede bu durum Kemalist modernistler ile Türkçü ve İslamcı gelenekçilerin farklı zamanlarda ortaya koydukları farklı siyasal davranışların farklı etkileriyle şekillenmiştir.

Bu çerçevede MC iktidarları döneminde eğitim ve kültür alanlarında “millileşme”yeyönelik politikalar MC iktidarının yani koalisyonu oluşturan partilerin misyonuna uygun bir şekilde gelişme göstermiştir. 1975-1977 yılları arasında kurulan I. ve II. MC Hükümetleri döneminde “milli” kavramı, CHP’nin “ulusal” kavramının dışında algılanmış, siyaset ve kültür politikalarına da bir karşıtlık olarak yansıtılmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasal hayatında ilk kez resmi olarak cephe ve milliyetçi sıfatına sahip olan MC Hükümetleri’nin dile yönelik “millileşme” politikalarının benzerleri çeşitli kültürel alanlarda yaşanması sonucusanat ve edebiyat alanında da CHP iktidarı dönemlerine göre daha muhafazar bir milli kültürpolitikaları genel çerçevesine bağlı olarak dil ve sanat politikaları ön plana çıkmıştır. MC iktidarı döneminin kültür ve sanat politikaları daha sonraki yıllarda da ağırlıklı olarak gündeme gelen ve hala da tartışılmaya devam eden *Türk-İslam Sentez* düşüncesinin kısmen de olsa uygulamaya konulduğu bir dönem olmuştur. Yine bu dönem, İttihat ve Terakki ile başlayan ve cumhuriyet döneminde hız kazanan Türk Milli Kimliği’nin inşa sürecindeki öz Türkçecilik şeklindeki dil politikalarının yerine “milli kültür” temelli daha muhafazakâr dil politikaları ön plana çıkmıştır.

I. ve II. MC Hükümetleri’ni oluşturan koalisyon ortağı partiler, ekonomi, iç ve dış politika alanlarında olduğu gibi eğitim ve kültür politikalarında da tamamen ayrı amaçların peşinde olmuşlardır. Bu nedenle AP daha ılımlı milliyetçi ve muhafazakâr değerlere, MSP, geleneksel İslami değerlere, MHP, Türkçü değerlere, CGP de Atatürk reformlarına ve laikliğe önem veren bir eğitim ve kültür anlayışını savunmuşlardır. Böylece MC’ler iktidarını oluşturan partilerin çeşitli koalisyon içi anlaşmazlıklara rağmen dil ve sanat politikalarının şekillenmesinde millileşmeve anti-komünizm ekseninde birleşilen ortak payda en etkili faktör olmuştur.

KAYNAKÇA

- Arat P., G. (2007). *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belge, M. “Çatlayan Kabağın İçindekiler”, *Milliyet*, 9.01.1976.
- Bingöl, Y. (2004). Kimlik Tartışmaları ışığında Türk Dil Politikası, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59-1, Cilt: LIX/I, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/450/5066.pdf>
- Cumhuriyet*, 8.4.1975; 3.9.1976; 8.12.1976.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Cilt: 11, Birleşim: 48 (10.4.1975).
- Demirel, S. (Tarihsiz), *Milliyetçiler Birleşiniz*, Güneş Matbaası.
- Dorsay, A. (1976). “TRT’deki Sağ Deney ve Yabancılaşma Dönemi”, *Cumhuriyet*, 14.6.1976.
- Erdem, A. N (2004). *Siyasetin Yollarında*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Erdoğan, A. “Türk Diline Saldırı”, *Cumhuriyet*, 8.2.1976.
- Eşel, G. (2017). Yusuf Akçura’nın “Üç Tarz-ı Siyaset” Adlı Eserinin Türk Siyasal Hayatına Yansımaları: Milliyetçi Hareket Partisi Örneği, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 58, Summer II, s.421-435.
- Gençosman, A. “Gizli Protokol”, *Milli Gazete*, 30.7.1977.
- Gümüştekin, U. (1976). *Ufuk ve Çizgi (Olaylar, Seçimler Buhranlar)*, İstanbul: Divan Matbaacılık.
- Gevgılı, A. “Yeni 3’lünün İdeolojisi”, *Milliyet*, 26.7.1977.
- Hergün*, 24.5.1975; 13.7.1975; 20.1.1977.

⁴⁴A.g.k.

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/KP39.htm>, (Erişim: 20.2.2017)

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm>, (Erişim: 20.2.2017)

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP39.htm>, (Erişim: 20.2.2017)

Kabaklı, A. "Protokol'e Bir Bakış", *Tercüman*, 4.4.1975.

-----, "Ders Kitapları", *Tercüman*, 12.10.1976.

Kaplan, İ. (199). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Cilt: 11, Bölüm: 61 (6.4.1975); Cilt: 17, Birleşim: 68 (27.2.1976); Cilt: 17, Bölüm: 68 (27.2.1976).

Şenyücel, M. "Sanat Âleminde Milliyetçi Cephe", *Tercüman*, 27.4.1975.

Tercüman, 20.5.1975; 13.7.1975; 31.3.1976.

Timurtaş, F. K. "Hükümet ve Milli Eğitim İşleri", *Tercüman*, 20.5.1975.

-----, "Hükümet Programı ve Milli Kültür", *Tercüman*, 14.5.1975.

Turan, Ş. (2011). *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, 5. Kitap, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Yazgan, M. "Milliyetçi Tiyatrolar Hakkında", *Milli Gazete*, 14.5.1975.

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 2, p. 27-35, Winter 2017

ESKİ MISIR TARİHİNDEKİ DİNSEL YÖNETİM STRATEJİSİNİN PTOLEMAİOS HANEDANI'NDAKİ YANSIMALARI REPERCUSSION OF ANCIENT EGYPTH RELIGION ADMINISTRATION STRATEGY OVER PTOLEMAIOS DYNASTY

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
17.12.2017

Makale Yayın Tarihi /
The Published Date
31.12.2017

Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi

Dr. Eylem Güzel
egguzel@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8702-4555>

Öz

Bu makalenin amacı, Ptolemaiosların (M.Ö. 305-30) eski Mısır siyasi ve dini geleneğinin yansımaları niteliğindeki hanedanlık sistemini ortaya koymaktır. Erken dönem Mısır hükümdarları gibi tüm Ptolemaios hükümdarları, hanedanın ilk yıllarından itibaren kendilerini firavunların mirasçıları olarak görmüşler ve böyle bir siyaset uygulamışlardır. Bu siyasi geleneğin, Mısır'ın son hanedanı olan Ptolemaioslarda nasıl işlediği, hükümdarların ne derece başarılı olduğu ve uyguladıkları din siyasetinin halk tabanında nasıl karşılık bulduğu hususları ele alınacaktır. Bu doğrultuda Ptolemaiosların ilk hükümdarı I. Ptolemaios Soter'den son hükümdar VII. Kleopatra'ya uzanan Mısır siyasi geleneği üzerinde durulacaktır. Böylece Mısır'ın yerel geleneklerinin, Ptolemaios hükümdarlarının firavun-kral/kraliçe, tanrı-kral ya da tanrıça-kraliçe anlayışını sürdürmelerindeki rolü anlaşılmasına çalışılacaktır. Bir başka ifade ile Ptolemaiosların hükümdara tapmaya dayanan din siyasetinden neler kazandığı ortaya konulacaktır. Kral ve kraliçelerin, Ptolemaios hükümdarlarının önem verdiği hükümdar kültürü aracılığıyla tanrılaştırılması söz konusudur. Hükümdarın tanrılaştırılması geleneğinin kendi meşruiyetlerini sağlamada anlamlı bir rol oynayacağı düşüncesinde olan Ptolemaios hükümdarları, hem Mısır halkının sevgisini kazanacak hem de siyasetlerini pekiştirecek Mısır dinini önemsemişlerdir. Bir anlamda halkını kendi siyasetine inandırabilen hanedan, egemenliği altındaki kesimi nispeten sorunsuz bir şekilde yönetmiştir. Böylece Ptolemaios Hanedanının genel anlamda antik dönem içerisinde özel anlamda ise tarihi literatürdeki yerini aldığı daha açık hale gelir.

Anahtar Kelimeler: Ptolemaios Hanedanı, Din, Siyaset, Tanrılaşma, Meşruiyet

Abstract

Aim of this article put forward that Ptolemaios' (M.Ö. 305-30) has maintained dynasty system, which reflected ancient Egypt politics and religion tradition. All of Ptolemaios' like ancient period Egypt emperors had seen themselves as inheritor of Pharaoh from the beginning period of dynasty and had applied such as politics. It would discuss how this political tradition work within Ptolemaios Dynasty, which was last one of Egypt, how successful were emperors and how reflect their religion politics in the public eye. In this way, it would emphasize that Egypt traditional politics, which had been lasted from first emperor of Ptolemaios Dynasty named Ptolemaios I to last queen Cleopatra VII. So, the role of Egypt local tradition over emperors of Ptolemaios, who put themselves as Pharaoh-king/queen, god-king or goddess-queen, has been tried to understand. In other words, it has been revealed what gain emperor of Ptolemaios by application of religion politics depending upon adoring. It was said that divinity of king or queen had been realized by implementing emperor cult, which was regarded by dynasty. Ptolemaios emperors, who thought tradition of emperor divinity had significant role over their legitimacy, paid attention to Egypt religion both getting community affection and strengthening their politics. In a manner of speaking, dynasty, who might convince its community to her/his politics, had unproblematically governed their public, who was under their sovereignty. So, Ptolemaios Dynasty taken place within Ancient period in general, and in historical literature in special has revealed.

Keywords: Ptolemaios Dynasty, Religion, Politics, Divinity, Legitimacy

GİRİŞ

M.Ö. 5500’lerde göçebe yaşamdan tarımsal yaşam tarzının ortaya çıkmasıyla tarım kökenli bir toplum haline gelerek yerleşik yaşama geçiş yapan Mısır, toplumu Nil Vadisi’nin ekolojisine odaklanmış köklü bir uygarlığın temsilcisi olarak uzun süre varlık göstermiştir. Nil Nehri’nin Fırat ve Dicle’nin kuzeyden güneye akışıyla ters orantılı olarak Yukarı Mısır ve Aşağı Mısır olmak üzere iki farklı coğrafyadan oluşan Mısır uygarlığının dengesi ve istikrarını, nehrin bölgeye sağladığı ekonomik getirilerle ilişkilendirmek mümkündür.¹ Nil Nehri’nin sellerle getirdiği alüvyonların oluşturduğu bu verimli arazide uzun yıllar varlığını sürdüren Mısır uygarlığı, din ve siyaset ilişkisini gözler önüne seren bir siyasi yapılanma geliştirmiştir. Tanrı-kral ya da firavun-kral olarak Mısır’ı yöneten hükümdarların, siyasi merkezi Memphis olarak belirlenen ülkede siyasi birliği sağlaması, ilk üç sülaleyi kapsayan İlk Sülaleler Dönemi’nden (M.Ö. 3100-2600) itibaren başlamıştır. Uzun yıllar sürecek olan monarşi sisteminin temellerinin atıldığı bu dönemde, özellikle de M.Ö. 2500’lerde, firavunun, Güneş tanrısı Ra’nın temsilcisi olduğunun kabul görmesinin ardından² firavun-kral anlayışının daha gelişmiş bir formda devam ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, Mısır’daki erken hanedanlıkların ortaya çıkışından itibaren başlayan bu durum, Ptolemaios Hanedanı’nın yıkılışına değin varlığını sürdürmüştür. Bu açıdan baktığımızda, Mısır’daki monarşi anlayışının ve yeni krallık modelinin oluşumunda dinin etkisini araştırmak, bölgedeki din siyasetinin kökenini ortaya koymada önem kazanmaktadır. Nitekim inancın kurumsallaşması din kavramını oluşturmaktadır. Fakat Mısır’da din ile siyaset birlikte kurumsallaşmış ve gelişmiştir. Bu sebepten dolayı iki ayrı gelişim yerine tek bir gelişimin varlığından söz etmek mümkündür. Zira Mısır’ın erken dönemlerinden itibaren var olan dini yaşantıyı merkeze alan yönetim anlayışı Mısır’ın Roma hakimiyetine girdiği M.Ö. 30 yılına dek tahta geçen tüm hükümdarlar tarafından uygulanmış siyasi bir gelenektir. Bu dini içerikli yönetim geleneğinin, Mısır’ın son hanedanı olan Ptolemaioslarda nasıl işletildiği, bu dönemde tahta geçen hükümdarların mevcut din siyasetini uygulamada ne derece başarılı olduğu ve uyguladıkları siyasetin halk tabanında nasıl yansıma bulduğu hususları ele alınacaktır. Böylece Ptolemaios Hanedanı boyunca tahta geçen hükümdarların politik faaliyetleri, eski Mısır geleneğinin izlerini taşıyan hanedanlık sistemi ve süregelen dini gelenekler kapsamında, ilk hükümdar I. Ptolemaios Soter’den son hükümdar VII. Kleopatra’ya kadar değerlendirilecektir. Böylece Ptolemaios Hanedanı’nın ilk yıllarından yıkılışına kadar olan dönem boyunca Mısır’ı yöneten hükümdarların firavun-kral/krallıç, tanrı-kral, tanrıça-krallıç statusündeki yönetim anlayışı dinsel köken ile ilişkilendirilecektir. Bahsi geçen din siyaseti anlayışını Mısır’ın yerel siyasi geleneği ile karşılaştırmak suretiyle mevcut yönetim sistemine uyum süreci değerlendirilmiş olacaktır.

Mısır’ın Tanrı Kültürü

Firavunların ve Pers Kralları’nın mirasçısı olarak Mısır’da kurulan ve merkezi idareye sahip salt monarşi anlayışının hâkim olduğu Ptolemaios Hanedanı’na³ baktığımızda, Makedon gelenekleriyle Mısır yerel dinamiklerinin uzlaştığı bir iktidar anlayışına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ptolemaios Hanedanı, Mısır’daki yerel yönetim sistemini benimsemesi nedeniyle çağdaşı konumundaki diğer Hellenistik krallıklardan belirgin bir şekilde ayrılır. Bu krallıkların oluşum sürecine baktığımızda, amacı büyük bir dünya imparatorluğu kurmak olan Büyük İskender’in stratejik doğu seferiyle gerçekleştirmiş olduğu fetihler sonrasında Küçük Asya ve Doğu Akdeniz çevresinde yer alan toplumların sosyo-politik yapısında meydana gelen değişimlerin⁴ yanı sıra hem Yunan hem de doğulu nitelikleri barındıran ve “salt monarşi”nin hâkim olduğu yeni bir yönetim şekline bahsetmek gerekir. Bu süreç Büyük İskender başta olmak üzere onun ele geçirdiği bölgelerde değişimin öncüsü olmuştur. Zira Persli gibi giyinen, *diadem* takan, tam bir doğulu gibi davranmaya başlayan hatta Asya Kralı ilan edilen Büyük İskender, Mısır’da Tanrı Amon’un oğlu sıfatını dahi almıştır.⁵ Dolayısıyla burada doğulu ve batılı özelliklerin kaynaşmasından söz etmek mümkündür. Bu kaynaşmanın yansımaları Mısır’daki Ptolemaios Hanedanı’nda da karşımıza çıkmaktadır. Ptolemaios tahtında söz sahibi olan hükümdarlar, bir yandan Yunan geleneklerine bağlılıklarını sürdürürken diğer yandan Mısır iktidar geleneğini sürdürebilme stratejileriyle ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda Makedon sınırlarından çok uzakta kurulan bu hanedanın,

¹ Freeman, 2013: 24; Yıldırım, 2016: 711.

² Freeman, 2013: 30; Yıldırım, 2016: 711.

³ İplikçioğlu, 1997: 120; Mansel, 1995: 492-493

⁴ Arrianos, *İskender’in Seferi*, 1. 11; Plutarkhos, *İskender*, XIV-LXXIII.

⁵ Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, 17. 77. 5; Arrianos, *İskender’in Seferi*, 4. 7. 4; Akurgal, 1987: 205; İplikçioğlu, 2000: 45.

doğulu ve yerel kimliğe sahip bir bölgeye hâkim olmasında izlenen din siyasetinin niteliği ve getirilerini anlayabilmek için büyük ölçüde Mısır'ın bu çağlarda yaşamış olduğu değişim sürecinin ortaya koyulması önem kazanmaktadır. Söz konusu bu sistem, aynı zamanda Mısır monarşi geleneği ile Yunan tarzı yönetim anlayışının birleşmesiyle ortaya çıkan krallık idaresinin en farklı örneğini teşkil etmesi açısından da oldukça anlamlıdır. İki farklı yönetim anlayışının sentezi olarak ortaya çıkan yeni iktidar anlayışı, Ptolemaios hükümdarlarının bu yeni anlayışı benimseyerek hanedanın var olduğu süre zarfında istikrarlı bir şekilde sürdürmeleri oldukça önemli bir ayrıntıdır. M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren Mısırlı hükümdarlar yerine yabancı kökenli hükümdarlar tarafından idare edilmeye başlayan Mısır, ilk hükümdar I. Ptolemaios Soter'den son hükümdar VII. Kleopatra'ya kadar yaklaşık üç asır boyunca Makedon asıllı hükümdarlar tarafından yönetilmiştir. Mısır'ın erken dönemlerinden itibaren uygulanan din siyaseti, hanedanın kuruluşundan yıkılışına kadar tahta geçen tüm Ptolemaios hükümdarları tarafından da benimsendiği görülmektedir. Mısır'ın ilk hükümdarlarını rol model alan Ptolemaios hükümdarları kendilerini firavunların mirasçıları olarak görmüşler ve firavun-tanrı anlayışını devam ettirmişlerdir.⁶ Kısacası, firavun-kral/kraliçe anlayışı kapsamında dini gücü elinde bulunduran ve genellikle miras yoluyla tahtın sahibi olan Ptolemaios hükümdarlarının varlığından söz etmek mümkündür. Nitekim bu süreçte, Ptolemaios tahtına geçmiş olan hükümdarların, tek tanrı olmaktan ziyade tanrılar panteonunda yer alan bir tanrı olan firavunları ve erken dönem Mısır krallarını modelleyerek tanrı konumuna ulaştıkları görülmektedir. Firavunlar tarafından kullanılmış olan bazı dini sembolleri kendi kraliyet sembollerine dahil etmeleri söz konusu olmuştur. Örneğin Mısır'ın kuzey kısmında yer alan Aşağı Mısır için kırmızı taç, güney kısmında yer alan Yukarı Mısır için ise beyaz taç kullanarak bu simgeselliği sürdürmeleri, Ptolemaiosların din siyasetini anlamada oldukça anlamlı bir veri olarak kabul edilebilir. Tapınak duvarlarındaki tasvir ve heykellerde kendilerini Mısır krallarının giydiği kıyafetler ve bazı hakimiyet belirteçleri ile birlikte betimlemiş olmaları da bir diğer önemli veri olarak karşımıza çıkar.

Neredeyse hanedanın tamamının benzer bir siyasi strateji izlemesinin nedeni Ptolemaiosların en büyük idealleri kapsamındaki yerini sürekli olarak koruyan bir unsur olan Mısır halkı ile dini açıdan iyi ilişkiler geliştirmek ve böylelikle Mısır firavunlarının gücünü kullanarak Mısırlıların dostluğunu kazanabilmektir.⁷ Bunun temel nedeni halkın yeni yöneticilere karşı ayaklanmasını önlemektir. Hükümdarların din siyaseti kapsamında gerçekleştirmiş oldukları bu uygulama, onlara iki farklı rol yüklemiş, bir yandan Mısır'ın yerli halkının ilahi kralları sayılan "firavun" olurken diğer yandan bölgede yaşayan Mısırlı, Yunan, Makedon ve Yahudi vatandaşların "kralı" olma görevini de üstlenmişlerdir.⁸ Yani tanrı-kral ya da firavun-kral sıfatıyla daha güçlü ve saygın bir konuma ulaşmak suretiyle ülkeyi idare etmişlerdir. Dolayısıyla mevcut yöneticiyi tanımlayan bir yapıya sahip olan hükümdar kültürünün tüm Ptolemaios hükümdarları tarafından hem dini hem de siyasi amaçlı olarak benimsendiğini söylemek mümkündür.⁹ Ayrıca, hükümdarın tanrılaştırılması geleneğinin, kendi meşruiyetlerini pekiştirmede önemli bir rol oynayacağı düşüncesinde olan Ptolemaios hükümdarları, Mısır halkının sevgisini kazanmak ve kültürel açıdan güçlenmek amacıyla Mısır dininden yararlanmışlardır.¹⁰ Böylece, Mısır hükümdarı olarak, kutsal bir yetki ve koruyucu hükümdar imajı yaratma çabası içinde olan Ptolemaios kralları,¹¹ bir yandan kendilerini tanrı ile ilişkilendirip yüceltirken diğer yandan halka kendilerini kabul ettirmişlerdir.¹²

Ptolemaios Dönemi Mısır'ı, tanrı kültüründen farklı bir yapıya sahip olan hükümdar kültürünün ön planda olduğu bir bölgedir. Halk tabanında önemli bir yere sahip olan ve neredeyse her şeyin bir tanrısı olan tanrı kültürü anlayışı Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'dan başlayan tanrı kültürleri zamanla değişime

⁶ Grant, 2011: 59; Evans, 1931: xxvi; Adamson, 1982: 88

⁷ Ptolemaios hükümdarları her ne kadar Mısır halkı ile dini açıdan iyi ilişkiler geliştirmeyi ve halkın dostluğunu kazanmayı hedeflemiş olsalar da bunu en iyi gerçekleştiren hükümdarın VII. Kleopatra'dır. VII. Kleopatra tanrı ve tanrıçalara tapınaklar adayarak, dini törenlere resmen katılarak (VII. Kleopatra Mısır'daki dini törenlere bizzat katılan ilk Ptolemaios hükümdarı olarak öne çıkmaktadır) Mısır'ın dini geleneklerine saygısını açıkça göstermiş böylece halkın sempatisini kazanırken kendi meşruiyetini de sağlamıştır. Bkz. Chamoux, 2002: 159; El Daly, 2003: 53; Kallen, 2013: 68-70; Roller, 2010: 53, 57-58

⁸ Grant, 2011: 59; Evans, 1931: xxvi

⁹ Spier, 1989: 23; Ashton, 2008: 130

¹⁰ Bernal, 2003: 187

¹¹ Wilkinson, 2013: 581

¹² Bu gelenek Yunanistan'da ve Mezopotamya'da da karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Yıldırım, 2017: 113; Yıldırım, 2016: 713.

uğramış, ülkelere veya kentlere egemen olan tanrılar yani tanrı-krallar haline dönüşmüştür.¹³ Böylece değişime uğrayan tanrı kültü anlayışı, bu yönüyle, yerel tanrının yeryüzündeki sureti olarak tanrı statüsüne ulaşan hatta tapınım gören bir hükümdardan bahsedebileceğimiz hükümdar kültürünü yansıtan bir boyuta geçmiştir. Mevcut kralın kendine ait bir kült ile tanrılaştırılmasının söz konusu olduğu hükümdar kültü ve buradaki tanrılaşma süreci ise özellikle M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren kralın ölümünden sonra da uygulanan bir yöntemdir.¹⁴ Bu kralların öncüsü ve hükümdar kültürünün kurucusu olan kişi, kendini tanrı olarak sunmuş olan kişi Büyük İskender'dir. Hükümdar kültürünün ortaya çıktığı ilk bölge ise Hindistan'daki Bactra bölgesidir. Dolayısıyla Ptolemaios Hanedanı'nda hükümdar kültürünün resmi olarak başlaması, Büyük İskender'in Mısır'ı ele geçirdiği döneme rastlamaktadır.¹⁵ Büyük İskender'den sonra gelen I. Ptolemaios Soter tarafından da benimsenen bu hükümdar kültü anlayışı, hanedanın son yöneticisi olan VII. Kleopatra döneminde de devam etmiştir.¹⁶ Nitekim Ptolemaios hükümdarlarının tamamı, hanedanın ilk yıllardan itibaren Mısır'ın yerel yönetim sistemine sıcak bakmışlar ve teamülleri nispeten eksiksiz bir şekilde yerine getirmişlerdir. Öyle ki, tüm Ptolemaios hükümdarları, erken dönem Mısır hükümdarları gibi hanedanın ilk yıllarından itibaren kendilerini firavunların mirasçıları olarak görmüşler ve siyasi tutumlarını bu yönde şekillendirmişlerdir.¹⁷ Bunun dışında, kendi heykellerini firavun olarak tasvir ettirmişlerdir.¹⁸ Böylece, Mısır'ın tanrı konumunda olan firavunlarını izleyen siyasi strateji üzerinden tanrı statüsüne ulaşmaya çalışmışlardır.¹⁹ Hükümdarların, kendilerinin firavun olarak tasvir edildiği betimlemeleri tapınak duvarlarına yaptırma gerekçeleri, kendi siyasi meşruiyetlerini sağlama ve sağlamlaştırma kaygısı ile ilişkili bir durum olarak değerlendirilebilir.²⁰ Bu politika sayesinde, iktidara gelen tüm Ptolemaios hükümdarları, kendi siyasi geleneklerinden farklı bir din siyasetine sahip olan Mısır'ı, yine Mısır'ın yerel gelenek, görenek ve inanç sisteminin de desteğini almak suretiyle yönetmişlerdir. Bu aşamada, Ptolemaios hükümdarları tarafından uygulanan gelenekleri yerel özellikleriyle açıklamak gerekmektedir.

Ptolemaios hükümdarları, Mısır halkı tarafından anlaşılacak ve politik amaçlarını gerçekleştirmek için dini yönden yapılabilecek her türlü rutini yerine getirmekten imtina etmemişlerdir. Bu doğrultuda din stratejisi üzerinden politik saygınlığın pekiştirilmesi amaçlanmış, Ptolemaios gelenekleri arasında yer alan Dionysiak tarzı dini törenler bile düzenlenmiştir.²¹ Öyle ki Büyük İskender

¹³ Altunay, 2012: 139-140

¹⁴ Tarn, 1928: 206; Ashton, 2008: 130; Iosephus, ideal tanrılaşmayı "apotheosis" ile ifade eder. Bkz. Iosephus, *Antiquitates Iudaeorum*: 3. 8. 3; Bazı modern yazarlar ise ideal tanrılaşmayı Mısır kraliyet şartlarıyla bağdaştırmanın mümkün olmadığını belirtir. Bkz. Fraser, 1961: 147-148

¹⁵ Tarn, 1928: 218; Wilkinson, 2013: 578.

¹⁶ VIII. Ptolemaios'un ikinci saltanat yılına ait olan ve Pathyris'te ele geçen Yunanca bir papirüsün ilk on beş satırında dönemin hükümdar kültü anlayışını yansıtan bilgiler yer almaktadır. Walker&Higgs, 2001: 72. Fig. 51.

¹⁷ Iosephus, *Antiquitates Iudaeorum*: 1. 161; Iosephus, *Bellum Iudaicum*: 5. 375; Adamson, 1982: 88

¹⁸ Evans, 1931: 59

¹⁹ Büyük İskender, ölümünden sonra hükümdar kültü kapsamında tanrılaştırılmıştı. Bu durum, Ptolemaios hükümdarlarının hükümdar kültürünü benimsemesindeki en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Bkz. Wilkinson, 2013: 578

²⁰ Ptolemaios hükümdarlarının kendilerini firavun şeklinde tasvir ettirmesi, geçmişte firavun-kral konumunda olan Mısır firavunlarının dini ve siyasi gücünü kullanarak Mısır halkının dostluğunu kazanmalarında önemli bir rol oynamıştır. Bu strateji sayesinde, Mısır'ın dini unsurları olan tapınakları politik menfaatleri doğrultusunda kullanan Ptolemaios hükümdarları, Mısırlı din adamlarının, rahiplerin ve firavunların yanı sıra dini sistemin ve örgütlenmelerin gücünden faydalanarak kendi konumlarını pekiştirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda VIII. Ptolemaios Euergetes ve karısı Kleopatra'nın dini faaliyetlerini içeren yazıt önem kazanmaktadır. Bkz. *OGIS* 168 <http://www.attalus.org/docs/ogis/s168.html>; Ptolemaios hükümdarları bir yandan tapınakları kullanarak siyaset yaparken diğer yandan da kendilerini geçmişteki Mısır kralları ve yerel tanrılarıyla da ilişkilendirerek tanrılaşmaya ve yüceltmeye çalışmışlardır. Ptolemaios hükümdarlarının, tapınakları kullanarak siyaset yapma geleneğini uygulamalarında, Büyük İskender'in Mısır'da "Amon'un Oğlu" olarak tanrılaştırılmasının büyük rolü vardır. Bu geleneği benimseyen Ptolemaios hükümdarları, kendilerini Yunan tanrıları ile de özdeşleştirmişlerdir. Bu uygulamalar, Ptolemaios Hanedanı'nın ilk yıllarından başlayarak son hükümdar VII. Kleopatra'ya kadar devam etmiştir. Bkz. Evans, 1931: xxvi; Grant, 2011: 59; Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*: 17. 77. 5; Arrianos, *İskender'in Seferi*, 4. 7. 4; Akurgal, 1987: 205; İplikçioğlu, 2000: 45

²¹ Dionysiak törenler ve Dionysos şenlikleri Mısır'ın dini gelenekleri ile bağlantılı olarak kutlanmıştır. Bkz. Herodotos, *Historiai*: 2. 48-49; 3. 97

tarafından da uygulanmış olan bu geleneğin,²² özellikle VII. Kleopatra Dönemi'nde, VIII. Ptolemaios Euergetes Dönemi'ndeki sınırlarını bile aştığını ileri sürmek mümkündür. Dini bir gelenek olarak karşımıza çıkan bu törenler, dans edip içki içerek yapılmasının yanı sıra şehvet ve müzik içeren görkemli ritüelleri de kapsıyordu. Burada, Dionysiak törenlerin yanı sıra pek çok dini ritüel de düzenleyen XII. Ptolemaios²³ gibi kızı VII. Kleopatra'nın din siyaseti de ziyadesiyle öne çıkmaktadır.²⁴ Aslında VII. Kleopatra, Mısır'daki üç yüz firavundan biridir.²⁵ Mısır'daki firavun gelenekleri çizgisinde bir din siyaseti yürüten kraliçe, bu konumunu pekiştirmek suretiyle bir firavun kadar etkili olmayı başarmış²⁶ ve böylece Mısırlılar tarafından firavun olarak kabul görmüştür.²⁷ Ne var ki kendini bir firavundan ziyade bir tanrıça yani Isis²⁸ ve Aphrodite²⁹ olarak tanırlaşmayı ve ilahlaşmayı tercih etmiştir.³⁰ Aslında hanedanın son kraliçesi ve firavunu olarak kendini konumlandırması gereken VII. Kleopatra'nın, tanrıçalaşmayı tercih etme nedeni, hem Mısır'ın yerel tanrıçası hem de Yunanlıların tanrıçası ile özdeşleşmesi, kendini Isis'in yeryüzünde vücut bulmuş hali olarak görmesi Mısır'ın din siyaseti ve tanrı kültürü ile ilişkilendirilmelidir. Burada, Ptolemaios Hanedanı boyunca tahta geçmiş olan atalarının siyasetini de yerel siyasete dahil ettiğini de vurgulamak oldukça önemlidir.³¹

Mısır'da Kral ve Kraliçelerin Din Siyaseti

Çok farklı yollarla kendilerini tanırlaştırmış ve yüceltmış olan Ptolemaios kralları tanrı ile olan ilişkilerini pekiştirerek kendilerini kabul ettirme hatta bir nevi meşrulaştırma çabası içine girmişlerdir.³² Aslında kraliyet statüsünü yüceltmenin en basit ve tutarlı yolu budur. Zira kralın kendine özgü bir kült ile tanırlaştırılması söz konusudur. Nitekim M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren bu tanırlaştırmanın öldükten sonra da sürdürüldüğü görülmektedir.³³ Ptolemaios hükümdarları, Mısırlı firavunların yanı sıra atalarını izleyen bir siyasi strateji izlemişlerdir. Zira bu hükümdarların en önemli rol modellerinden biri olan Büyük İskender Mısır'a geldiğinde Memphis'e uğramış, burada yerel kraliyet tanrısı Apis'e ve diğer tanrılara kurbanlar sunmuş, hatta onları onurlandırmak için sanat ve spor yarışmaları düzenlemiştir.³⁴ Büyük İskender'in ardılı olan I. Ptolemaios da hayvan kültlerini onurlandırmaya çok özen göstermiştir. Bu kapsamda Mısır tarihinde sıkça karşımıza çıkan hayvan kültleri arasında yer alan ve I. Hanedan Dönemi'nden beri kralla

²² Sicilyalı Diodorus, Büyük İskender'in Dionysos alayı oluşturduğu ve yeme-içmenin bol olduğu dini törenler düzenlediği konusunda bilgi verir. Bkz. Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*: 17. 106; Plutarkhos ise Mısır'dan Fenike'ye dönen Büyük İskender'in tanrılara kurbanlar sunduğunu, törenler düzenlediğini, koro ve tragedya yarışmaları düzenlediğini ifade etmektedir. Bu ifadelerden İskender'in Dionysiak törenler düzenlediği anlaşılmaktadır. Bkz. Plutarkhos, *İskender*: 29

²³ Bkz. XII. Ptolemaios. XII. Ptolemaios'un farklı tanrıların dini bayramlarını da kutladığını gösteren tabletler Eg. Gallery British Museum: 379 envanter numarasıyla mevcuttur. Bkz. Birch, 1864: 7

²⁴ Dini ritüellerde VII. Kleopatra'nın babası XII. Ptolemaios'a eşlik ettiği yazıtlar tarafından da doğrulanmaktadır. Örneğin Hathor'daki Dendera Tapınağı'nın mahzeninde yer alan bir yazıtta XII. Ptolemaios'un adının yanı sıra kabartma olarak "Kleopatra" ve "kralın en büyük kızı" yazmaktadır. Bu dönemde V. Kleopatra Tryphaina'nın hayatta olmadığı için burada adı geçen "Kleopatra" muhtemelen babasına eşlik eden VII. Kleopatra'dır. Bkz. Tyldesley, 2008: 39

²⁵ Delaney, 2014: 8; Grimal, 2005: 145; Brenk, 1992: 160

²⁶ Delaney, 2014: 1; Kallen, 2013: 68-70

²⁷ Kallen, 2013: 68-70

²⁸ Plutarkhos, *Marcus Antonius*: 16; Ashton, 2003: 27; Grant, 2011: 37

²⁹ Plutarkhos, *Marcus Antonius*: 25-26; Griffiths, 1961: 115; Ashton, 2003: 26; Ashton, 2008: 181-182

³⁰ Mısır'da Isis ve Aphrodite ile ilişkilendirilerek tanrıça konumuna ulaşan Kleopatra, Roma'da da tanrıça Venüs ile özdeşleştirilmiş formda karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Volkmann, 1958: 71.

³¹ I. Ptolemaios, hanedana meşruluk kazandırmak için kendisini Büyük İskender ile ilişkilendirdi ve İskenderiye'de bir kült oluşturarak bunu sağlamaya çalıştı. Büyük İskender'i tanırlaştırdığı gibi kendisini de onun gibi tanırlattı. Öldükten sonra da Mısır'da resmi olarak tanırlaştırıldı. Bundan sonra I. Ptolemaios'un onuruna İskenderiye'de her dört yılda bir geçit törenlerinin, kurbanların, ziyafetlerin ve spor karşılaşmaları eşliğinde kutlanan "Ptolemai Festivali" düzenlendi. Bkz. Wilkinson, 2013: 578

³² Ashton, 2008: 130; Spier, 1989: 23

³³ Ashton, 2008: 130; Tarn, 1928: 206; Antik Yunan felsefesinde Aristoteles'e atfı yapılarak tanrının mükemmel olduğu vurgulanması ideal tanrı kavramının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Yahudi kökenli tarihçi Flavius Iosephus'un ideal tanırlaştırma olarak ifade ettiği "apotheosis" kavramı da bunu en iyi şekilde açıklamaktadır. Bkz. Iosephus, *Antiquitates Iudaearum*: 3. 8. 3

³⁴ Arrianos, *İskenderin Seferi*: III. 1; Hölbl, 2001: 9

güçlü bir bağı olduğu gerekçesiyle önem kazanan Memphis'teki Apis Boğası'na³⁵ kült merkezleri inşa ettirmiştir. Ardılı II. Ptolemaios Philadelphos ise tahta çıkar çıkmaz Mısırlı bir hükümdar olarak dini vazifelerini yerine getirmek amacıyla başta yerel hayvan kültlerine adanmış mabetler olmak üzere Mısır'ın önemli merkezlerini ziyaret etmiştir. Sakkara'da bulunan Sarapeium'daki Apis Boğası'nın ve Mısır tanrılarının heykellerinin yanına, kendisinin ve diğer hanedan üyelerinin heykellerini yerleştirmiş, aile üyeleri için kültler oluşturmuştur. Ayrıca firavunların yaptığı gibi yeni tapınaklar inşa ederek tanrıları onurlandırmıştır.³⁶ M.Ö. 221 yılında tahta geçen V. Ptolemaios Epiphanes ise Bukhis Boğası'nın resmedildiği tasvirler yaptırmıştır.³⁷

Ptolemaios hükümdarları kadar eşlerinin de mevcut statülerini sağlamlaştırmak adına ilahi bir rol üstlendiklerini söylemek mümkündür. Zira Mısır'da kadın, I. Hanedanlık Dönemi'nden beri önemli rol oynamaktadır ve bu kapsamda hem halktan kadınlar hem de kraliçeler, kendilerini yeryüzündeki temsilcileri olarak gördükleri tanrıçalarla ilişkilendirmişlerdir.³⁸ Böylece özellikle seçkin sınıf mensubu Mısırlı kadınlar Hathor'nun rahibesi, bereket, üreme ve doğum tanrıçası haline gelmişlerdir.³⁹ Burada, I. Kleopatra döneminde yöneticilerin yaşarken tanrılaştırılmasının yanı sıra⁴⁰ III. Kleopatra'nın kendisini tanrıça Isis'in somut hali ve yaşayan bedeni olarak görmesinin de etkili olması muhtemeldir. Ptolemaios krallarından biri olan XII. Ptolemaios da kendini "Yeni Dionysos"⁴¹ olarak tanrılaştırmak suretiyle tanrı katına terfi etmiş ve onun bu din siyaseti, kızı VII. Kleopatra'nın da kendini "Yeni Isis" olarak öne çıkarmasında etkin rol oynamıştır.⁴² Bu durum, yetkisine, gücüne ve hegemonyasına vurgu yapma amacı olarak görülebilir.⁴³ Tüm bunlar Ptolemaios kraliyet kadınlarının tanrılaşmasındaki etkileşim sürecini yansıtmaktadır. Öte yandan kral ve kraliçelerin kendilerini sadece tanrılaştırmakla kalmayıp aynı zamanda bir Mısırlı olduklarını, kendilerini Mısırlı olarak gördüklerini göstermek adına ülkedeki dini ayin ve törenler başta olmak birbirinden farklı etkinliklere resmi olarak katılmayı böylece mevcut statülerini halka sürekli olarak hatırlatmayı önemseyen bir din siyaseti izlemişlerdir. Bu anlamda Ptolemaios hükümdarlarının, Mısır'ın dini gelenekleri kapsamında, Bukhis Boğası'nın⁴⁴ cenaze törenine resmi olarak katılmalarının altında yatan temel sebeplerden biri de onların Mısır dinini anlamak istemesi olabilir.⁴⁵ Gerçekten de kutsal Bukhis Boğası, tanrı Montu'nun dünyadaki maddi yansıması olanın yanı sıra Mısır'da benimsenmiş pek çok hayvan kültüründen birini temsil ettiği için Mısır halkının nazarında büyük bir öneme sahiptir.⁴⁶ Hükümdarların, Mısır dinine ılımlı yaklaşımı ve dini törenlere icabet etmelerinin, hem dini hem de siyasi bir stratejinin varlığını güçlü bir şekilde gündeme getirdiği düşünülebilir.⁴⁷

Bu anlamda, hükümdarların, Mısır'ın geleneksel dini törenlerine resmen katılması, mevcut hükümdarın Mısır dinine saygı duyduğunu düşünen ve bundan fazlasıyla memnuniyet duyan halk tarafından kabul görmesinde oldukça etkili rol oynamıştır.⁴⁸ Mısır halkına göre hükümdarlar, bu

³⁵ Apis Boğası, Büyük İskender'in önem verdiği, ziyarete ettiği ve kurbanlar sunduğu bir tanrı olduğu için Ptolemaios hükümdarları tarafından fazlasıyla benimsenmiş ve saygı görmüştür. Bkz. Bkz. Arrianos, *İskenderin Seferi*: III. 1; Wilkinson, 2013: 578

³⁶ II. Ptolemaios Philadelphos, Mısır'daki Birinci Çağlayan'da bulunan Philae Adası'nda Isis'e adanmış bir tapınak kompleksi yaptırmıştır. Bkz. Hölbl, 2001: 258. Fig. 9. 1; Ayrıca Ipsetut, Gebtu (Yunanca Koptos), Iunet (Yunanca Tentyris), Sakkara, Delta, Per-Hebit'te (Yunanca Iseum) inşaat çalışmaları başlattı. Bkz. Wilkinson, 2013: 578-579

³⁷ V. Ptolemaios Epiphanes dönemine ait olan ve Bukhis Boğası'nın tasvir edildiği kireçtaşı mezar steli için bkz. Walker&Higgs 2001: 78. Fig. 57

³⁸ Ashton, 2008: 11, 77-78; Spier, 1989: 31

³⁹ Clay et.al., 2009: 30

⁴⁰ Ashton, 2008: 130; Tarn, 1928: 206

⁴¹ VII. Kleopatra'nın oğlu XV. Ptolemaios Caesarion "Yeni Horus" ünvanı almıştır. Horus, Isis ve Osiris'in oğludur ve kraliçe bu ünvanı oğluna vererek onu bu statüye yükseltmiştir. Bkz. Brenk, 1992: 161; Ashton, 2003: 27; Yunanlılarda bu tanrılaşma süreci farklı bir boyutta karşımıza çıkar, anne Aphrodite ile ilişkilendirilirken oğlu Eros ile ilişkilendirilir. Bkz. Grant, 2011: 107

⁴² Plutarkhos, *Marcus Antonius*: 54; Stadter, 1999: 180; Ashton, 2008: 138-139. Bkz. Plate 4. 8; Burstein, 2004: 12; Brenk, 1992: 161; Evans, 1931: 133

⁴³ Ashton, 2008: 138-139. Bkz. Plate 4. 8

⁴⁴ Bukhis Boğası hakkında detaylı bilgi için bkz. Stephens, 2005: 223.

⁴⁵ Chamoux, 2002: 159; El Daly, 2003: 53; Kallen, 2013: 68-70; Roller, 2010: 53, 57-58

⁴⁶ Herodotos, *Historiai*, 2. 65-76; Roller, 2010: 53

⁴⁷ Thompson, 2003: 33

⁴⁸ Jones, 2006: 35

davranışları sayesinde dini ve kültürel anlamda Mısır'a ve Mısırlılara olan saygılarını ortaya koymuştur.⁴⁹ Bu yaklaşım, aynı zamanda yabancı kökenli hükümdarların "Mısır Hükümdarı" olarak benimsenmesinde dikkate değer bir rol oynamıştır.⁵⁰

Ptolemaios hükümdarlarının din siyasetini ve yönetim anlayışlarını değerlendirmede tapınaklar da oldukça önemlidir. Zira tapınaklar kral ve kraliçelerin din siyasetini üstü kapalı bir şekilde ifade etmede etkin bir şekilde kullanılmıştır.⁵¹ Ptolemaios Hanedanı döneminde Mısır kralı/kraliçesinin heykelinin bulunduğu yerler ilahi tapınma yerleri olmuş ve kült merkezi haline gelmiştir.⁵² Bu tapınaklar ve tapınak duvarlarında betimlenmiş olan tasvirler, Ptolemaios hükümdarlarının din siyasetini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin, Yeni Krallık Dönemi'ne tarihlenen ve muhtemelen 30. Hanedanlığın yöneticisi olan I. Nectanebo'ya kadar gidebileceği düşünülen Denderah'taki Hathor Tapınağı'na VI. Ptolemaios, VII. Ptolemaios, IX. Ptolemaios, XII. Ptolemaios ve VII. Kleopatra dönemlerinde eklemeler yapılmıştır. Bu tapınak hem hükümdarların tanınmasında hem de onların politikasının anlaşılmasında önemli bir etken olmuştur. Özellikle tapınağın iç duvarlarında yer alan kabartmalar din siyasetine yönelik bilgi veren önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵³ Burada yer alan bir tasvirde VII. Kleopatra doğum yapan bir tanrıça gibi betimlenmiştir. Betimlemede yer alan kutsal çocuk ise VII. Kleopatra'nın oğlu XV. Ptolemaios Caesarion'u işaret etmektedir. Burada amaç, henüz reşit olmayan bebek Caesarion'u Güneş tanrısı Horus ile özdeşleştirmektir. Denderah Tapınağı'nın duvarında yer alan bir başka tasvirde ise VII. Kleopatra ve Caesar'ın oğlu XV. Ptolemaios Caesarion'un Isis ve Horus ile birlikte betimlendiği görülmektedir. Burada Horus yani XV. Ptolemaios Caesarion, öldürülen babasının intikamını almak için düşmana karşı savaşırken betimlenmiştir. Tapınak duvarında yer alan bu tasvirde VII. Kleopatra kendisinin gerçek bir tanrıça olduğunu ve geleceğin tanrı kralının annesi olduğunu vurgulamak istemiş olmalıdır.⁵⁴ Kraliçenin, tapınakların yanı sıra sinagoglara da önem vermiş olması, önceki hükümdarlarla kıyaslandığında, oldukça farklı bir durum olarak karşımıza çıksa da aslında onun toplumun her kesimini kucaklayan politikasını ve farklı dini inanışlara sahip kişilerin desteğini almaya çalıştığını görmek mümkündür.⁵⁵

SONUÇ

Mısır, bir toplumun en önemli kurumsal yapıları arasında sayabileceğimiz din ve siyaset yönetiminin iç içe geçtiği Ön Asya medeniyetlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Mısır'da karşımıza çıkan bu idari sistemden de anlaşılacağı gibi din, krallar ya da tek lider konumundaki yöneticiler tarafından politik açıdan kullanılmıştır. Meşruiyet kaygısı nedeniyle bütün monarşilerde benimsenmiş olan din siyaset ilişkisinin Ptolemaioslar tarafından Mısır'da da stratejik bir şekilde uygulandığı ve Mısır halkı tarafından da benimsendiği ileri sürülebilir. Mısır'da karşımıza çıkan bu idari sistemde, dinin başat argümanı ve temel dayanak noktası "meşruiyet", siyasetin başat argümanı ve temel dayanak noktası "güç"tür. Tanrısal hakikat, hakikate kavuşma, anlama ve keşfetme tüm toplumlarda olduğu gibi Eski Mısır'ın bir düzeyi olan Ptolemaios Hanedanı'ndaki halk katları için de oldukça önemli ve anlamlı olmuştur. Halk katlarının bu temel kültürel kaygısını anlayan hanedan mensupları, bir yandan kendilerini tanrı ilan edip Mısır halkını yöneten siyasetlerini uygularken; diğer yandan da Mısır halkı böylesi bir yönetim tarzında kendilerini yöneten hükümdarların Tanrısal hakikatin bir aracısı olduğuna ilişkin dini inanca meyletmışlerdir. Ptolemaios Hanedanı'ndan da kolaylıkla anlaşılacağı gibi din, güç kaynağı olan siyasete sınırsız bir meşruiyet ayrıcalığı sağlarken, siyaset meşruiyeti olan dine sınırsız bir güç kaynağı ayrıcalığı sunar. Böylelikle toplum içindeki inanç grupları siyasi güç ve ayrıcalık elde ederken, hükümdarlar da dini meşruiyetlerini pekiştirmiş olurlar. Başka bir anlatımla, din ve siyaset ilişkisi sayesinde "meşru bir güç" ya da "gücün meşruiyeti" ortaya çıkmış olur. Dinin, inanç ve vicdana, siyasetin ise akıl ve stratejiye bağlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hem dini gruplar hem de hükümdarlar karşılıklı bir güç elde etmiş olurlar. Buradaki din siyaset ilişkisinde önceliğin hangisinde olduğu belli olmayan iç içe geçmiş bir yapı hâkimdir. Fakat tanrıların, toplumlar ve kültürler tarafından hükümdar olarak kabul edilmesi hususu son derece açıktır.

⁴⁹ Ray, 2003: 10; Roller, 2010: 53

⁵⁰ Delaney, 2014: 1

⁵¹ Ray, 2003: 9

⁵² Grant, 2011: 110

⁵³ Ashton, 2008: 91-92, 95, 123, 131; Walker&Higgs 2001: 138. Fig. 3. 2; Hölbl, 2001: 270. Fig. 9. 8

⁵⁴ Ray, 2003: 10-11

⁵⁵ Thompson, 2003: 33

Ptolemaios Hanedanı boyunca tahta geçmiş olan hükümdarlar kendilerini tanrının/tanrıçanın bir yansıması olarak görmüşler hatta tanrı kültü ile ön plana çıkmışlardır. Bu vasıtayla tanrılaşan hükümdarlar, tebaasını, kendilerinin, en üst konumdaki tanrı/tanrıça ile doğrudan irtibat halinde olduğunu vurgulamak suretiyle egemenliği altındaki kesimi nispeten sorunsuz bir şekilde yönetmiştir. Dini meşruiyet gücünün tüm avantajını kullanan bu hükümdarlar, izledikleri yerel din siyasetinin yanı sıra farklı dini gruplara da yardım ederek kendi saltanatlarını sürekli kılmışlardır. Böylece hem Mısır'daki yerli halkın hem de Yunan, Makedon ve Yahudi kökenli halkın tanrıça ve firavun hükümünde kralı/kraliçesi olmayı başarmışlardır. Öyle ki, bu hükümdarlar bir yandan farklı etnik kökenlerden oluşan Mısır halkının tamamının Makedon kökenli hükümdarı iken diğer yandan da Mısırlıların firavunu statüsündedir. Böylece Ptolemaioslar döneminde tahta geçen hükümdarların siyasi çizgisine yön veren dini gelenek ve inanışların, Mısır'daki Ptolemaios Hanedanı yönetim sisteminin sürdürülebilir oluşundaki en temel etken olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Diodorus Siculus. (1963). *Library of History*, (Çeviren: C. Bradford Welles), Vol VIII, Books 16.66-17, Cambridge: Loeb Classical Library.
- Flavius Arrianos. (2004). *İskender'in Seferi*, (Çeviren: F. Akderin), İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Flavius Iosephus. (1998). *The Works of Iosephus: New Updated Edition*, (Çeviren: A. M. William Whiston.), New York.
- Herodotos. (2004). *Historiai (Herodot Tarihi)*, (Çeviren: M. Ökmen), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Modern Kaynaklar

- Adamson, P. B. (1982). "Consanguineous Marriages in The Ancient World", *Folklore*, 93(1): 85-92.
- Akurgal, Ekrem (1987). *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul: Net Yayınları.
- Altunay, Erhan (2012). *Paganizm. Kadim Bilgelige Giriş*, İstanbul: Hermes Yayınları.
- Ashton, S-A. (2003). "Cleopatra: Goddess, Ruler or Legend ", S. Walker & S-A. Ashton (der.), In *Cleopatra Reassessed* içinde, Londra: The British Museum Occasional Paper, 25-30.
- Ashton, Sally-Ann (2008). *Cleopatra and Egypt*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Bernal, Martin (2003). *Kara Athena*, (Çeviren: Özcan Buze), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Birch, Samel (1864). *Two Egyptian Tablets of the Ptolemaic Period*, Londra.
- Brenk, Frederick E. (1992). "Antony-Osiris, Cleopatra-Isis: The End of Plutarch's Antony", P. A. Stadter (der.), In *Plutarch and the Historical Tradition* içinde, Londra: Routledge, 159-182.
- Burstein, Stanley M. (2004). *The Reign of Cleopatra*, Londra: Greenwood Press.
- Chamoux, François (2002). *Hellenistic Civilization*, (Çeviren: M. Roussel and M. Roussel), Malden&Oxford: Blackwell Publishing.
- Clay Catherine. Paul Chandrika. Senecal Christine (2009). *Envisioning Women in World History: Prehistory-1500* (Vol. 1), Boston: Mc. Graw-Hill Higher Education.
- Delaney, A. E. (2014). "Reading Cleopatra VII: The Crafting of a Political Persona", *The Kennesaw Journal of Undergraduate Research*, 3(I): 1-9.
- El Daly, Okasha (2003). "The Virtuous Scholar: Queen Cleopatra in Medieval Moslem/Arab Writings", S. Walker, and S-A. Ashton (der.), In *Cleopatra Reassessed* içinde, Londra: The British Museum Occasional Paper, 51-54.
- Evans, James Arthur (1931). *Daily Life in the Hellenistic Age from Alexander to Cleopatra*, Daily Life Through History Series, Londra: The Greenwood Press.
- Fraser, P. M. (1961). "Bibliography: Graeco-Romen Egypt, Greek Inscriptions (1960)", *The Journal of Egyptian Archaeology*, 47: 139-149.
- Freeman, Charles (2013). *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (Çeviren: Suat Kemal Angı), Ankara: Dost Kitabevi.
- Grant, Michael (2011). *Cleopatra*, Oxford: Hachette Publishing.
- Griffiths, J. Gwyn (1961). "The Death of Cleopatra VII", *The Journal of Egyptian Arhaeology*, 47: 113-118.
- Grimal, Nicolas (2005). *A History of Ancient Egypt*, (Çeviren: I. Shaw), Oxford: Blackwell Publishing.
- Hölbl, Günther (2001). *A History Of The Ptolemaic Empire*, (Çeviren: Tina Saavedra), Londra: Routledge.

- İplikçioğlu, Bülent (1997). *Eskibati Tarihi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İplikçioğlu, Bülent (2000). *Hellen ve Roma Tarihi'nin Anahatları*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Jones, Prudence J. (2006). *Cleopatra: A Sourcebook*, Norman: University of Oklohama Press.
- Kallen, Stuart A. (2013). *Pharaohs of Egypt*, San Diego&CA: ReferencePoint Press.
- Mansel, Arif Müfid (1995). *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- OGIS 168 <http://www.attalus.org/docs/ogis/s168.html> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 18. 03. 2017)
- Plutarkhos (1992). *Marcus Antonius*, (Çeviren: M. Özaktürk), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Plutarkhos (2007). *İskender & Caesar*, (Çeviren: F. Akderin), İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Ray, John (2003). "Cleopatra in the Temples of Upper Egypt: The Evidence of Dendera and Armant", S. Walker, and S-A. Ashton (der.), In *Cleopatra Reassessed* içinde, Londra: The British Museum Occasional Paper, 9-12.
- Roller, Duane W. (2010). *Cleopatra. A Biography*, Women in Antiquity Series, Oxford: Oxford University Press.
- Spier, J. (1989). "A Group of Ptolemaic Engraved Garnets", *The Journal of The Walters Art Gallery*, 47: 21-38.
- Stadter, Philip A. (1999). "Philosophos kai Philandros: Plutarch's View of Women in the Moralia and Lives", S. B. Pomeroy (der.), In *Plutarch's Advice to The Bride and Groom and a Consolation to His Wife* içinde, New York: Oxford University Press, 173-182.
- Stephens, Susan (2005). "Lessons of The Crocodile", *Symposium: Imperial Trauma*, Common Knowledge Part 1, 11(2): 215-239.
- Tarn, William W. (1928) "The Hellenistic Ruler-Cult and Daemon", *The Journal of Hellenistic Studies*, 48(2): 206-219.
- Thompson, D. J. (2003). "Cleopatra VII: The Queen on Egypt", S. Walker, and S-A. Ashton (der.), In *Cleopatra Reassessed* içinde, Londra: The British Museum Occasional Paper, 31-34.
- Tyldesley, Joyce (2008). *Cleopatra: Last Queen of Egypt*, Londra: Basic Books.
- Volkman, H. (1958). *Cleopatra: A Study in Politics and Propaganda*, (Çev. T. J. Cadoux), Londra: Sagamore Press.
- Walker, S&P. Higgs (2001). *Cleopatra Of Egypt: From History To Myth*, Princeton: Princeton University Press.
- Wilkinson, Toby (2013). *Eski Mısır: M.Ö. 3000'den Kleopatra'ya Bir Uygarlığın Tarihi*, (Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul: Say Yayınları.
- Yıldırım, Ercüment (2016). Concept of Leadership in The Ancient History It's Effects of Middle East, *Sociology and Anthropology*, 4(8): 710-718.
- Yıldırım, Ercüment (2017). *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler-Krallar Kahramanlar*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
-

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 2, p. 37-48, Winter 2017

DİSTOPIK FİLMLERDE KADININ TEMSİLİ: BİR ADEM İLE HAVVA HİKAYESİ

*WOMAN'S REPRESENTATION IN DYSTOPIC FILMS: ONE STORY OF ADEM AND
HAVVA*

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
27.11.2017

Makale Yayın Tarihi /
The Published Date
31.12.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Öğrt. Sevgi Sevil Özgan Mısırcı
Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü İletişim Bilimleri
Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
ozgansevgi2800@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-6772-4108>

Öz

Genel olarak bilimkurgu türü içerisinde ele alınan distopik filmler, geleceğe yönelik olumsuz öngörülerde bulunur. Her ne kadar distopik filmler, geleceğin insanlık için felaketleri beraberinde getireceğini söylese de, söz konusu olan gelecek ilerlemenin olmadığı bir gelecek değil, aksine teknolojinin ileri düzeyde geliştiği, farklı meslek ve örgütlenme biçimlerinin ortaya çıktığı bir gelecektir.

Bu çalışmanın amacı, ele aldığımız örnek filmlerde her alanda bir ilerleme varken, toplumsal cinsiyet ve rol dağılımı açısından eril ideolojinin ötesine geçilip geçilemediğini araştırmaktır.

Bu çalışmada, klasik denebilecek, iktidarın, ekonomik sistemin ve Aydınlanmacı, bilimsel aklın eleştirisi olan, Metropolis (1927, Fritz Lang), Fahrenheit 451 (1966, François Truffaut), 1984 (1984, Michael Radford), Brazil (1985, Terry Gilliam), Equilibrium (2002, Kurt Wimmer) filmlerindeki kadın kahramanların toplumsal rol ve cinsiyet açısından nasıl temsil edildiği feminist kuramlar çerçevesinde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Distopya, Bürokratik İktidar, Bilim, Eril İdeoloji, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyete Dayalı Toplumsal Rol

Abstract

Dystopian films that is handled in generally science fiction type, predict negatively towards future. Although dystopian films say that the future will bring disasters for humanity, it is not a future in which progress is not enough, otherwise this is a future that technology that is developed in advanced of progress, different occupations and the organizational form will emerge.

The aim of this study is investigate whether social gender and role distribution can be moved beyond the masculine ideology while every field is progressing in the sample films we are dealing with.

In this study heroines in Metropolis (1927, Fritz Lange), Fahrenheit 451 (1966, François Truffaut), 1984 (1984, Michael Radford), Brazil (1985, Terry Gilliam), Equilibrium (2002, Kurt Wimmer) that are examined within the framework of feminist theories how heroines are represented with regard to social role and gender.

Keywords: Dystopia, Bureaucratic State, Science, Masculine Ideology, Gender, Social Role Based On Gender

Giriş

Çoğunlukla "ütopya" kavramının anti-tezi olarak tanımlanan "distopya", geçmiş ve şimdiden yola çıkarak, toplumun geleceğine dair olumsuz öngörülerde bulunan düşünsel içerikleri anlatmakta kullanılan bir kavramdır. "Distopya" kavramının tarihsel kökleri daha eskiye uzansa bile, hayal edilebilecek en kötü yönetim ve durumları ifade etmek için ilk olarak kullanan kişi John Stuart Mill'dir. Kavramsal bağlamın ötesinde bir edebiyat türü olarak ortaya çıkması 20. yüzyılın başlarında olmuş; 1920'lerin sonlarına doğru ise sinema sanatı içerisinde kullanılmaya başlanmıştır.

Bir edebiyat ve sinema türü olan distopyalar, insanlığın geleceğine dair karanlık, olumsuz bir dünya öngörür; fakat bu dünya, ilerlemenin olmadığı bir dünya değil, aksine bilimin, teknolojinin ve diğer toplumsal kurumların ileri derecede geliştiği bir dünyadır.

Bu filmlerde her alanda bir ilerleme varken, acaba toplumsal cinsiyet ve rol dağılımı açısından eril ideolojinin ötesine geçilebilmiş mi? Geçilmesi gerekmez mi? İkinci soru elbette bu çalışmanın kapsamı dışında, bu geçişi sağlayacak olan da, bir temenni olarak, Mary Shelley tarafından başlatılan, kadın bilim kurgu yazarlarının ve yönetmenlerinin sayısının artması, ana akım içinde yer almasıdır. Bu çalışmanın asıl konusu ilk sorudur, bu sorunun yanıtlanması üzerinedir. Yalnız bu sorun ele alınırken, öncelikle bu çalışmanın bakış açısını belirleyen temel kabul, incelenen filmler her ne kadar geleceği öngörse de, her üretimde olduğu gibi, bu filmlerin de içinde bulunduğu tarihsel, toplumsal güçlerce belirlendiği, bu anlamda filmlerde hâkim olan toplumsal cinsiyet ideolojisinin de esasında bu güçler tarafından belirlenip şekillendirildiğidir. Bu kabul incelemeyi körleştiren bir kabul olmayıp, aslında geleceği öngören bir türle uzlaşmayan bir sonuç karşısında, daha makul değerlendirme yapmayı olanaklı kılan bir çerçeveye düşünce sağlamakta, böylece fütüristik bir türün tarihsel olandan tam olarak kurtulamayacağını, zihnin değil belki ama tarihin kökleri tarafından şekillenen zihniyetin kolay bir şekilde zaman ve mekânı aşamayacağını, ne kadar aşmaya çalışsa da, köklerinin bir yerlerde görülebileceğini göstermektedir.

Bu makaleyle amaçlanan, ilerlemeci ideolojiyle şekillenen, git gide varlığını sürdürmek için totaliterleşen, modern kapitalist ya da sosyalist dünyanın bir eleştirisi olan ve mevcut durumdan yola çıkarak geleceğe yönelik karanlık bir tablo çizen distopik filmlerde var olan ataerkil bakış açısını ve pratiklerinin doğallaştırıcı söylemlerini feminist sinema eleştirisi bağlamında açığa çıkarmaktır. Bu amaç etrafında, gelecekteki bir dünyayı hayal eden örnek filmlerdeki, ilerleyen ama insanlığa özlemine duyduğu mutluluğu, özgürlüğü getirmeyen toplumsal yapı içinde, toplumun yarısını oluşturan kadının durumunun ilerleyip ilerlemediği, geleneksel, cinsiyetçi, eşitsiz rol dağılımının görsel söylemde yeniden mi üretildiği ya da ötesine mi geçildiği araştırılacak; söz konusu edilen örnek filmlerden yola çıkılarak kadının toplum içindeki rolüne dair gelenekçi bir ortak izlek mi ortaya konulduğu, yoksa geleceğe yönelik tamamen yeni bir izlek mi sunulduğu analiz edilecektir. Bu çalışmada öncelik olarak makro yapı ele alınacak, ele alınan örnek filmler tematik bir içerikle sırasıyla analiz edilecek; ardından mikro yapı, örnek filmler etrafında şekillenen kadın temsili, kadının toplumsal cinsiyet ve cinsiyete dayalı işbölümü bağlamında kamusal yaşama katılımı, dikey mesleki örgütlenmelerde kadının yeri, kadının beden ve cinsel politikada nereye oturtulduğu gibi ölçeklerle incelenip, distopik filmlerdeki kadının nasıl temsil edildiği tespit edilecektir.

KAVRAMSAL KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada ele alınan filmler, klasik distopik film türüne girmekte, geleceği olumsuz bir içerikle öngören bu tür içinde, kadının nasıl temsil edildiği, egemen anlayışı ve kalıpları yansıtmıyorsa yansıtmadığı araştırılmaktadır. Bu anlamda çalışmamızda kuramsal ve kavramsal çerçeve iki aşamada kurgulanmıştır: İlk aşama filmlerde makro yapı olarak ele aldığımız, eril iktidarın görünen yüzü olan, modernist ilerlemeci anlayışa dayalı otoriter, bürokratik iktidarın toplumsal sistemini aydınlatmaya yarayan kavram çerçevesi; ikinci aşama da ise modernist bir hareket olan feminist hareketin kadın ve erkeğin toplumsal yapı ve iktidar ilişkilerini aydınlatmaya yarayan kavram çerçevesidir.

Distopya kavramını, hayal edilebilecek en kötü yönetim ve durumları anlatmak için 1868'de kullanan ilk kişi John Stuart Mill'dir. Bu kavram zamanla aldığı içeriklerle birlikte, dönemin siyasal, teknolojik ve sosyal durumundan hareketle geliştirilmiş siyasal kurgu ve bilim kurgu eserlerini anlatmak için kullanılan bir kavrama dönüşmüştür. Bu anlamda distopya, çağdaş toplumun unsurlarını içeren, modern insanı bekleyen olumsuz geleceği modern insana anlatan bir türdür (Çelik,2015). Dolayısıyla bu türün geleceğe dair ortaya koyduğu kaygıların anlaşılması için modernizm kavramına bakılması gerekmektedir.

17. yüzyıldan itibaren Batı'da bilimsel bilginin gelişmesi, kilise otoritesinin sarsılması, bilimsel bilgiden güç alan verimlilik ilkesine dayalı bir birikim rejimi olan kapitalizm ve ulus devletlerin eşsiz örgütlenme biçimiyle ortaya çıkması, yeni bir yaşam ve örgütlenme biçimi olan "modernizmi" doğurmuştur¹. Modernizmle ortaya çıkan bu gelişmeler bir yandan insanların yaşamına, geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında vazgeçemediği hoş yenilikler getirmiş, diğer yanda ise teknolojik belirlenimciliğe dayalı, ilerlemeci modernist anlayış, araçsal aklın² gelişmesine ve beraberinde bir takım olumsuzlukların ortaya çıkmasına yol açmıştır(Giddens, 2004:11,16-17).

Berman'a (1999:28) göre modern hayatın girdabı olarak tanımlanan olumsuzluklar pek çok kaynaktan beslenmiştir. Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, bilimsel devrim niteliğinde olan, "yer merkezli evren kuramı" yerine "güneş merkezli evren kuramı"nın geçmesi, insanın evren içindeki merkezi yerini kaybetmesine yol açmış böylece insanın değeri noktasında bazı değişimler modern insanı tanımlamakta oldukça belirleyici olmuştur. Ayrıca Berman'a göre bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni teknelci iktidar ve sınıf mücadelesi yaratan sanayileşme, sanayileşmeyle ortaya çıkan, demografik altüst oluşlara yol açan göçler, sarsıntılı kentleşme, farklı ve birbirine uzak insanları birbirine bağlayan kitle iletişim araçları, gücünü hep arttırmaya çabalayan ulus-devletler, egemen ekonomik güce ve iktidara direnen insanların toplumsal hareketleri ve bütün olarak yaşamı etkileyen, biçimlendiren kapitalist dünya pazarıdır.

Berman'ın ortaya koyduğu toplumsal ve ekonomik durumlar, 19. yüzyıldan itibaren modernizme yönelik karamsarlığı ve eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Modernizmi karamsar bir açıdan ele alan düşünürlerden biri Weber'dir, Weber, modernizmin maddi ilerleme yanının bireysel yaratıcılığı ve özerkliği yok eden bürokrasinin genişlemesi pahasına elde edilen bir paradoks olarak görmekte (Giddens, 2004:17) bilgi temelli bir denetim esasına dayalı bürokratik yönetimin (Weber, 2006:53) aynı zamanda modern totaliterizmi de besleyebileceğine işaret etmektedir. Çünkü:

"Söz konusu bilgi, kendi başına yönetime olağanüstü güçlü bir konum sağlamaya yeten teknik bilgidir. Ama, ilaveten bu bürokratik kuruluşlar ya da onları kullanan güç sahipleri, hizmetin bilgisine sahip olarak güçlerini daha da artırma eğilimindedir."(Weber, 2006:53)

Weber(1997:159), Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı eserinde, rasyonel bürokratik yapıyı arkasına alarak genişleyen kapitalizmin, yakıtının son damlası bitinceye kadar bireyi belirleyeceğini ve insanlar üzerinde bir güç olacağını belirtmektedir. Kapitalizmin birey üzerindeki olumsuz etkisini anlatmak için de "Demir Kafes" benzetmesi yapmaktadır. Weber'e göre kapitalizm ve mekanik makineye dayalı ürettiği mallar, tarihte daha önce hiç görülmediği biçimde insanların düşünme ve yaşama biçimleri üzerinde etkili olmuş, dünyevi insanın üzerinden atamayacağı demir bir kafese dönüşmüştür ve

"Hiç kimse henüz, gelecekte o kafeste kimin yaşayacağını ve bu devisa gelişimin sonunda da tamamen yeni peygamberler mi yoksa eski düşünce ve ideallerin mi güçlü bir biçimde yeniden

¹ Antony Giddens modernizmi 17. yüzyıldan başlatsa da, modernizmin başlangıcı konusu oldukça tartışmalı bir konudur. Örneğin Marshall Berman modernizmi 16. yüzyıldan başlatır ve üç evreye ayırarak inceler: İlk evre 16. ve 18. yüzyılın başına dek uzanan evredir. Bu evre modern hayatın insanlar için yeni yeni algılandığı, insanların yaşadıkları durum hakkında uygun sözcük bulmaya çalıştığı bir evredir. Bu evre de henüz insanların, modern bir kamu ya da camianın nasıl olacağına dair fikirleri oluşmamıştır. İkinci evre ise 1790'ların büyük devrimci dalgasıyla başlayan, büyük toplumsal ve siyasal olaylarla birlikte insanların modern yaşama dair fikirlerinin oluştuğu, aynı zamanda modern kamunun da ortaya çıktığı bir dönemdir. Üçüncü evre ise 19. yüzyılda başlayıp, 20. yüzyıla kadar gelen evresidir. Bu evre, Modernizmin ilerlemeci anlayışının sonuçlarının tam olarak görüldüğü, bu anlamda modern kamu düşüncesinin de geliştiği ve modernleşme sürecinin dünyanın her yerine yayıldığı, bu anlamda kültür ve sanatta etkili olan seçkin bir duyarlılığı ifade eden imodernizm ile ekonomi ve siyaset aracılığıyla hayata geçirilen modernleşme sürecindeki diyalektiğin oluşmaya başladığı bir zaman dilimidir (Berman, 1999:29).

²İlerlemeci Modernist anlayışa eleştirel bakan düşünürlerden biri Max Horkheimer'dir. Modernizmin eleştirel bir analizini yapan Horkheimer'a göre modernizmle birlikte insanlığa yön veren akıl kavramı değişmiştir. İlkçağ'ın ve Ortaçağ'ın insanına yön veren kendinde amaçlar ve ilkeler koyan "nesnel akıl" yerini, araçlar ve amaçlarla ilgilenen, amaçların kendi başına uygunluğunu bir yana bırakan, "araçsal akla" bırakmıştır Horkheimer'a göre araçsal aklın egemen olma süreci, aklın biçimselleşme süreci olup aynı zamanda aklın özerkliğini yitirmesine, pozitivizmin ya da pragmatizmin içeriğine aklın teslim edilmesine sebep olmuş; aklın değeri doğa ve insan üzerinde egemenlik kurmasında oynadığı role göre belirlenmiştir. Adalet, eşitlik, özgürlük, çoğunluk gibi kavramlar sinai üretimin bir parçası yapılarak, nesnel içeriklerinden koparılmış, her şey birer metaya dönüşmüştür. Bu süreç aynı zamanda bilinçli bir insan olarak kendi kimliğinin farkına varan bireyin de yitimine sebep olmuş, kitle kültürünün baskısı, atomize edici gücü altında bireyin direnme imkânı git gide elinden alınmıştır (Horkheimer,1998: 55, 67-81, 145,166).

doğacağımı ya da -bu ikisinden hiçbiri olmayacaksa- bir tür mekanikleşmiş taşlaşan ve bunun yanı sıra kasılmış bir kendini beğenmişliğe mi geçileceğini bilmiyor." (Weber, 1997:160)

Charles Taylor ise "Demir Kafes"i, "Modernliğin Sıkıntıları" adlı kitabında kapitalizmle birlikte gelişen "araçsal akıl" yarattığı, bireyin karar alma sürecinde belirleyici olan "gayri şahsi mekanizmalar" olarak ifade etmektedir. Bu mekanizma sayesinde bir yönetici, bir memur ya da üst düzey devlet adamı, kendi yönelimi farklı olsa da, kendisinin üstünde demir bir zorunlulukla işleyen sisteme boyun eğebilmektedir (Taylor, 1995: 15).

Kapitalizmin gelişmesiyle, insanlar üzerinde belirleyici olan gayri şahsi mekanizmaları daha ince bir akıl ile görünmez kılması, insanları iktidarın baskı ve şiddetin dışında ürettiği denetleme mekanizmalarını düşündürtmeye sevk etmiştir. Gitgide yayılan, şekilsiz hale gelen iktidarın denetim alanı Foucault'a göre "beden"dir. Foucault bu dönemi bio-politik kontrol ve iktidar çağı olarak nitelendirmekte; bu çağda iktidar artık öldürerek değil yaşatarak disipline etmektedir (Işık, 1998:108).

"Biyo-iktidar iki ana biçimde gelişmiştir: İnsan bedenine bir makine olarak yaklaşan birinci biçimi disiplinli iktidardır; amacı bedeni disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir; ikinci biçimi ise insan bedenine bir doğal tür olarak yaklaşır ve nüfusu düzenleyici bir denetim üzerinde yoğunlaşır." (Akt. Canpolat, 2005:102)

İktidar olgusu, artık bu aşamadan itibaren sadece siyasi iktidarın çerperinde aranmamakta; mikro alanlarda, kadın-erkek, çocuk-ebeveyn ilişkisinde, bilimsel, sanatsal, dinsel söylemde aranmaktadır. Hatta insanların üzerinde, soyut bir devletin olabilirliği de, mikro iktidar alanlarının varlığıyla mümkün olmaktadır. Feminist kuramlar ise, tam bu noktada devreye girmekte; kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisine göndermede bulunan eril ideolojiyi sadece görülen yerlerde değil; görülmeyen yerlerde, kimi zaman evde, kimi zaman sokakta, kimi zamanda sanatsal söylemde aramaktadır.

19. yüzyılın ortasında eşit haklar ve özgürlükler talebiyle ortaya çıkan feminist hareket, yasal düzlemde pek çok talebi kazansa da, 1960'lı yıllarla birlikte, İkinci feminist Dalga diyebileceğimiz süreçte, biçimsel yasaların ötesinde, bu yasaların da uygulanmasına engel olan derin yapıyı anlamaya ve değiştirmeye çalışmıştır (Taş, 2016). Bu bakış açısının odaklandığı yer "beden"dir. Birinci Feminist Dalga'dan farklı olarak, İkinci Feminist Dalga bedeni biyolojik olarak verilmiş, sınırları belli, bir tamlık içinde değil; bireyin içinde yaşadığı toplumsal ve kültürel yapı tarafından inşa edilmiş bir kurma olarak kabul etmiştir. Bu anlamda, kadın ve erkek bedeninin genital organını temel alarak, kadın ve erkeğin farklılığına işaret eden cinsiyet kavramı, inşa edilmiş beden kavramıyla beraber dönüşüme uğramış, biyolojik verilmişliğin ötesinde beden gibi inşa edilen yönleriyle birlikte, "toplumsal cinsiyet" kavramı, ayrımcı ataerkil sistemin aydınlatılmasında önemli bir işleve sahip olmuştur. Bu anlamda "toplumsal cinsiyet" kavramı, cinsiyet algısının oluşmasında belirleyici olan çevresel faktörlere vurgu yapmakta, bu algının sonradan kazanılan, öğretilen ve değişebilen boyutlarına dikkat çekmektedir. Kadınlık ve erkekliğin oluşmasına, sosyal inşacı bir açıdan açıklayan bu anlayış, toplumsal cinsiyetin oluşmasında, biyolojik cinsiyetin çok etkili olmadığını, asıl etkili olanın toplumsal ve kültürel biçimlendirme olduğunu vurgulamaktadır (Bayhan, 2012-13).

Bir biçimlendirme ya da oluşum olarak vurguladığımız "toplumsal cinsiyet", kadının ve erkeğin toplum içindeki hiyerarşik yerini, statüsünü belirtmektedir. Ataerkil toplum yapısı içinde hiyerarşik bir konumu ifade eden "toplumsal cinsiyet" kavramı, beraberinde inşa edilen, statüden ayrı düşünemeyeceğimiz "cinsiyete dayalı toplumsal rol" kavramını getirmekte; dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, yani annelik, babalık gibi kavramlar, toplumsal cinsiyete dayanarak kadın ve erkeğin oynaması gereken davranış biçimlerini anlatmaktadır.

Dolayısıyla geçmişte cinsiyet olarak adlandırılan ve biyolojik/anatomik öğelerle açıklanan durum, feminist kuram ve pratiklerin gelişmesi buna ek olarak toplum bilimlerinde ortaya çıkan yönelimlerle birlikte değişmiş, cinsiyet bu konuda düşünen herkesçe toplumsal bir oluşum olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum Simone de Beauvoir'ın "kadın doğulmaz, olunur" sözünün bilimsel ve gündelik yaşamda ne kadar özümsemiğini göstermektedir (Tanrıöver, 2003:78).

1960'lı yıllarda kabul değiştiren kadın hareketi, toplumsal yapı içinde kültürü üreten her kurumun inşacı bir anlayışla yeniden gözden geçirmeye başlamış; 1970'li yıllara gelindiğinde ise sinema, kadın hareketinin de etkisiyle feminist bir bakışa tabi tutulmuştur. Sinema artık anlamları yansıtan, basit bir araç değil; inşa eden ideolojik bir mesaj olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Feminist eleştiri, Hollywood sinemasında kadının tarihsel konumunu, Hollywood'un yanlış bilinç üretimine yol açan, gerçek kadını değil ideolojik anlam yüklü klişeleşmiş kadın imgesini üreten yaklaşımını bu bağlamda ortaya koymuş;

tür sinemasının eleştirel analizini yapmıştır (Smelik, 2006: 2-4). Çünkü tür sineması egemen anlayışın bir yansıması olan anlatı kalıbının dışına çıkmamakta; mekânları, hikâyeleri ve kahramanları hep egemen bakışın kalıplaşmış yargılarına göre şekillendirmektedir. Tür filmlerinde ana kahraman hep erkektir ve yönlendirici bir yapı içinde sunulmakta; kadın ise ana kahramanın gölgesinde simgeleşmektedir (Arslantepe, 2010).

Sinemada olduğu kadar feminist bakış diğer kitle iletişim araçlarında, özellikle televizyonda ve basında, kadının nasıl temsil edildiği üzerinde durmaktadır. Bu anlamda televizyon ve basılı iletişim araçlarında kadın temsili üzerine çalışma yapan Tuchman'ın görüşleri, sinema üzerine çalışma yapan feminist kuramcılarla örtüşmektedir. Tuchman'a göre gerçeği yansıtmada iddiasındaki kitlesel medyada kadın, geleneksel rollerinin içine hapsedilip yeniden üretilmektedir. Tuchman'ın görüşlerine yön veren iki kavramdan biri olan yansıtmada hipotezi (the reflection hypothesis)ne göre, gelirleri büyük oranda reklama dayanan, kar amaçlı kitle medyasının sermayeyle olan sıkı bağlantısından dolayı, kitlesel medya olabildiğince çok seyirciyi etkilemek için geleneksel değerleri yeniden üretmekte, özellikle kadın geleneksel rollerine hapsedilmektedir. Kadın kitlesel medyada kınanarak ve aşağılanarak önemsizleştirilmekte; korunması gereken süslü çocuklar gibi sembolize edilerek evin sınırlarına itilmekte, bilinçli bir şekilde simgesel olarak yok sayılarak (symbolic annihilation), kamusal yaşamın dışına itilmektedir (Tuchman, 1978).

TOTALİTER BİR GELECEK: DEMİR KAFES İÇİNE HAPSOLMUŞ İNSAN

Yer altında fabrikada çalışan, tek tip elbise giymiş, robot gibi duygusuz, mimiksiz ifadelerle hareket eden boynu önde, isimleri olmayan rakamlarla ifade edilen insanlar, yeryüzünün derinlerinde 'İşçi Şehri'nde yaşarlar. İşçiler devasa bir tesiste buharla işleyen makineleri yönetir gibi görünse de, aslında makineler insanları yönetir. Tek düze bir hareketle, sağa sola kaykılarak hep aynı hareketi, ruhsuz bir biçimde tekrarlarlar. Bir patlama olur ve makine Moloch³ olur. İşçiler, ağzı açılan dev bir canavarın içine sistemin bekçileri tarafından atılır. İşçiler ölümlerini ama sistem işlemeye devam eder. Yeryüzünde ise dev binaları, ileri teknoloji ürünü ulaşım, haberleşme araçları, amfileri ve stadyumuyla ayrıcalıklı 'evlatlar kulübü' yer alır. Beyaz renkli spor kıyafetler giymiş evlatlar kulübüne mensup insanlar, dönemin dokunulmazlarını ve aristokrasisini yansıtır (Kaplan & Terek Ünal, 2011:87). Bu şehrin adı Metropolis'dir. Metropolis'in başında, şehri uzman, bürokrat takımıyla şirket gibi yöneten Fredersen vardır. Bilgi, gözetleme, denetleme ve iktidar denklemi, dev bilgisayar ekranında akan kodlarda nesneleşir.

Bir sonraki adımda geleceğin dünyasına, 451 yaka numarası, kırmızı itfaiyeci üniformasıyla, kitapları yakmakla görevlendirilmiş, keskin inançlı Guy Montag girer.

"...kitap "yasaklı" ve okumak "unutulmuş" olandır. İçerideki izleme ekranları ve dışarıdaki alıcı ve vericileri ile bu steril kentten asıl gösterdiği(ve sorunlaştırdığı) şey bugünün dünyasıdır; gözetim altında tutulan ve bu tutulmaya boyun eğecek şekilde "düşünce" den arındırılmış, zihinleri de sterilleştirilmiş modern toplumun insanıdır." (Kaplan & Terek Ünal, 2011: 91)

1984 filmi, " *Kim geçmişi kontrol ederse geleceği, kim şimdiyi kontrol ederse geçmişi kontrol eder*" sözüyle başlar. Smith, savaşın yıkıntıları arasında dalgın, umutsuzca geçmişini arayan bir çocuktur aslında ve hep hayallere sığınır. Savaşta annesini, kız kardeşini kaybetmiştir. Bu savaşın ardından dünyada üç kutuplu yeni bir düzen kurulur: Okyanusya, Avrasya, Doğu Asya. Okyanusya sürekli savaş halinin olduğu, düşman algısıyla düzenin korunduğu, tam bir korku devletidir. "Büyük Birader" isimli liderleri ve parti görevlileri sokaklarda, evlerin içinde tele ekranlarla daima Okyanusya halkını gözetler. Bu toplumda, en altta "proleterler", üstte ise seçkin bir sınıf olan "memurlar" vardır. Memurlar tek tip, koyu elbiseleriyle ve yaka numaralarıyla düzeni yeniden üreten bir sınıftır. Winston Smith, Gerçek Bakanlığı'nda çalışan bir memurdur. Geçmişinde bulunan koşullara göre sürekli yenileyen ama yaptığı işle ve düzenle uyumlanmış bir kişidir. Sefalet ve cehaletin kol gezdiği bu düzen; denetimle, korkuyla, sistemin hain ilan ettiği Goldstein gibi söylersek, "hiyerarşiyle" yönetilir.

Brazıl'ın dünyası bir yanda, umursamaz, burjuva yaşam süren, tüketim kültürün şeyleştirdiği üst sınıftan insanlar; diğer yandan yoksul hayat süren, en az üst kesim kadar duyarsız, en az onlar kadar tüketim kültüründen etkilenen kesim ve bu iki kesim arasındaki çelişkili varoluşu en aza indirmeye çalışan memurlardan oluşur. Çelişki arttıkça, melon şapkalı, koyu takım elbiseli, yaka numaralı erkekler

³ Moloch, Tivratta geçen, çocukların kurban edildiği, eski Ken'an (Fenike) kentlerinden "Sur" kentinde olduğu düşünülen bir "Kent Tanrısı" dır (dinsizdeist.blogspot.com.tr/2012/03/cehennem-kokeni.html).

de artar. Sistem kendini korumak için bir kolluk olarak devlete ihtiyaç duyar. Yoksulluk, sefalet ve hiyerarşiye dayalı bürokratik sistem karşısında bireyin ne kadar küçük olduğu, büyük kapıların karşında küçülen Sam'de ifadesini bulur. Eşitsizliğin yarattığı, sistemin de işine yarayan, kimi zaman da sistemin ürettiği terör, güvenlik bahanesiyle devlet aygıtını genişletmektedir. Her ne kadar teknoloji ileri olsa da Brazil'in dünyasında, hantal bürokrasiyi hatırlatan siyah telefonlar, daktilo klavyeli bilgisayarlar ve bilgi bakanlığıyla birlikte, Weber'in dediği gibi bürokratik yönetim, bilgi temeline dayalı denetim haline gelmiştir. Onu rasyonel kılan, nötrleştiren yan da, iktidarlara muazzam bir güç sağlamaya yeten teknik bilgi olmasıdır (Weber, 2008: 53). Brazil'in dünyasında devlet, bilgiyle insanları sürekli gözetleyen, kayıt altına alan, insanları denetleyerek disiplin altına alan, çoğu zaman da sorgusuz sualsiz hapse atan, işkence ederek öldüren otoriter bir güçtür. Brazil'in insanının derdi tıpkı günümüz insanın derdi gibi can güvenliği olmuştur ve bu sorun özgürlük sorunun yerini almıştır (Akt. Öker, 2005: 210).

Bireye özgürlük şiarıyla gelen kapitalist sistem, yarattığı eşitsizlikten ve sömürden ötürü kendi düşmanını yaratmakta, bu düşmanda kimileyin terörist damgasını yemektedir. Eşitsiz, sömürüye dayalı, güvenlikçi muazzam büyüklükteki sistem var olmak için özgürlüklerden güvenlik nedeniyle vazgeçmekte, böylece söylenenin aksine devlet küçülmekten ziyade büyümekte, sistem insanların özgürleşmesini değil, "insanların demir bir kafes içine hapsolmesini" (Weber, 1997:159) sağlamaktadır.

Equilibrium; savaşız, acısız bir dünya özleyen insanın umutlarına karşılık gelen yeni bir mühendislik projesidir ve her toplum mühendisliği gibi başarısız olmaya mahkûmdur. Equilibrium'un dünyasında adalet, eşitlik, barış ve dinginlik çoktandır unutulmuş kavramlardır. Bilime dayalı kapitalist sistem, insanlığın sorunlarını çözememiş; aksine yeni savaşlar yaratmıştır. 21. yüzyılın başında "Üçüncü Dünya Savaşı" çıkmıştır. Bu savaştan kurtulanların dördüncü bir savaştan kurtulamayacağı bellidir. Equilibrium'un dünyasında savaştan geriye kalanlar, "father" (baba)'nın iktidarında yeni bir düzen kurmuştur. Bu düzende savaşın sorumlusu olarak duygular görülmekte; insanlar teknik, bilimsel akıl aracılığıyla hislerinden kurtarılmaya çalışılmaktadır. Çare bilimsel aklın ürettiği "proziyum" adlı ilaçtır. Sistemin koruyucusu olan dev bürokrasi, insan hislerini sezebilen üstün yetenekli rahipleriyle, insan bedeni ve aklını denetim altına almaya çalışmaktadır. Rahip John Preston, insanın kaybettiği doğayı yeniden kazanması için sistemin görev verdiği, sisteme başlangıçta keskin inançları olan bir kişidir. Yaşamak için öldüren Rahip John Preston, ilacı almamaya başladığı andan itibaren hislerinin hücumuna uğrar; duyguları sistem karşıtı bir kadından aldığı kırmızı bir kurdeleye dolanır. Artık eski rahip değildir; çarkın bir parçası olamaz.

Equilibrium ve diğer filmler, söz konusu iktidarı daha derinlemesine düşünmemizi sağlayan bir dünyayı bizlere getirmektedir. Bu filmlerde, daha ince, teknik bir akıl ile disiplinci iktidar cisimleşmektedir. Bu iktidara karşılık gelen kavram "biyo-iktidar"dır. Hedefi insan bedenini denetlemek, disipline etmek ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir. İktidar, beden üzerine yoğunlaşmıştır; üreme, doğum, ölüm, beslenme, cinsellik, yaş ortalaması gibi konular, iktidarın incelmış akıl ile denetlediği alanlardır (akt. Canpolat, 2005:102). Başkaldıran özneyi daha da imkansız kılan bu iktidar biçimine insan, farkına varmadan gönüllü olarak katılır.

GEÇMİŞTEN GELECEĞE TAŞINAN BİR İZLEK: ADEM İLE HAVVA

Tanrı Adem' i topraktan yaratır ve burnuna yaşam solğunu üfler; sonra Tanrı, doğuda, Aden'de bir bahçe diker; Ademi de, bahçeye bakması ve işlemesi için oraya yerleştirir. Tanrı Adem'e dilediği her meyveden yiyebileceğini ama iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yememesi gerektiğini söyler. Daha sonra Tanrı Adem'in yalnız kalmaması ve ona yardım etmesi için Adem'in kaburga kemiğinden bir kadın yaratır. Adem ile karısı çıplaktır; henüz utanç nedir bilmiyorlardır. Hayvanların en hilekârı olan yılan, kadınla karşılaşır ve onu iyilik ve kötülüğü bilme ağacının meyvesinden yemesi için ikna etmeye çalışır. Kadın, ağacın meyvesinden yemeyi Tanrı'nın yasakladığını ve şayet yerseler öleceklerini söyler. Yılan ise bu meyveyi yemekle ölmeyeceklerini, o meyveyi yediklerinde gözlerinin açılacağını, iyiliği ve kötülüğü bileceklerini ve tanrılaşacaklarını söyler. Bu sözler karşısında kadın ikna olur; O'da Adem'i ikna eder. Önce kadın yer meyveyi, daha sonra yemesi için Adem'e meyveden verir. Meyveyi yer yemez, ikisinin de gözleri açılır ve o ana kadar farkına varmadıkları şeylerin farkına varırlar. İlk kez çıplaklıklarından utanç duyarlar; bu yüzden incir yapraklarını dikip önlük yaparlar. Günün serinliğinde bahçede gezintiye çıkan Tanrı, Âdem'i ve eşini arar. Ağaçların arasına saklanan Âdem, nerede olduğunu soran Tanrı'ya çıplak olmasından dolayı utandığını ve saklandığını söyler. Tanrı, Âdem'in yasak meyveyi yediğini anlar. Adem, Tanrı'ya kendisini kadının kandırdığını, kadın da kendisini yılanın kandırdığını söyler. Tanrı önce

yanlı lanetler; sonra da kadına çocuk doğururken çok acı çektireceğini, kocasının onun üzerinde hakimiyet kuracağını ve hep erkeği arzulayacağını söyler. Tanrı Adem' i ise toprak onun yüzünden lanetlendiği için toprağa bağımlı kılar; yaşamı boyu emek vermeden yiyecek bulamayacağını söyler; yemek için hep alınteri dökmekle cezalandırır (www.yolgosterici.com/tevrat/tevrat01.htm).

Örnek filmlerimizde ise kadının uzattığı ilk meyveyi yiyen kişi, Metropolis'de bir yeryüzü cenneti olan "Sonsuz Bahçeler Mucizesi"nde, yapay cennette ona sunulan kadınlarla eğlenen, efendinin oğlu Freder'dır. Her şeyden habersiz cennet bahçede eğlenir; onun için babasının kurduğu Metropolis; yüksek, ihtişamlı binaları, ileri teknoloji ulaşım ve haberleşme araçları, sağlıklı, temiz, sportif bedenli, güzel giyimli insanları, eğlence hayatıyla Rotwang ve "Sonsuz Bahçeler Mucizesi"nden ibarettir. Bir gün, bahçede kadınlarla eğlenirken, Cennet Bahçesi'nin dev kapısı açılır; etrafını yoksul çocukların sardığı, bu çocuklara merhametle yaklaşan ve onlara yaşadıkları dünyanın tamamını gösteren Maria girer. Freder kadından etkilenmiştir; kadının peşinden gider ve yanlışlıkla yeraltı şehrine iner. Her şeyden habersiz Freder, yeraltında çalışan işçilerle karşılaşır. O esnada bir patlama olur ve çok sayıda işçi ölür. Freder patlamayı görür; dehşete düşer. Babasının Metropolis'i yönettiği dev binaya, Babil'e gider. Oğlan olanı biteni babasına anlatır. Freder dışında herkes soğukkanlıdır. Babasının ölen işçilere ilgisizliği, yanında çalışanı kovması Freder'ı daha da dehşete düşürür. Baba bu sistemde akıllı temsil eder. Kendi yaşadığı dünyanın duygusuzluğunu gören Freder, yeniden yeraltı şehrine gider. Bir işçiyle yer değiştirir; böylece yer altı şehrinin acımasız yasalarını daha iyi görmeye başlar. Bu arada işçiler arasında gizli toplantılar yapıldığını fark eder. Bu toplantılarda Maria'yı görür. Maria bir vaizdir; onca erkeğin arasında sözü kaybolmamış, erkekler tarafından dinlenen bir kadındır. Maria topluluğa "Babil" efsanesini anlatır; yaratıcının ve insanın yüceliğinden söz eder. Maria'ya göre Metropolis, akıl ile eller arasında bölünmüştür. Burada akıl, yeryüzü şehrinde yaşayan, siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduran ayrıcalıklı sınıfa; eller ise yer altında yaşayan işçileri temsil eder. Yeraltı şehrinin işçileri adaletsiz düzenden bıkmış, düzeni değiştirmek istemektedir. Maria kurtuluşu işçi de değil; "akıl" ile "eller" arasındaki çelişkiyi ortadan kaldıracak bir aracıda görür. Maria'ya göre bu arabulucu kalptir. İşçilere arabulucuyu beklemelerini telkin eder. İşçiler bu sözlerden ikna olmaz; Maria'ya ısrarla araçlarının kim olduğunu sorar. O esnada Freder çıkar; arabulucu olduğunu söyler.

Cennet bahçeye bir kadın girer ve erkeği uykusundan uyandırır. Elmayı ilkin o yemiştir sonra erkeğe sunar. Artık o aşamadan sonra erkek, eskisi gibi olamaz; içinde bulunduğu düzene uyumsuzluk başlar ve bir arayışa girer. Erkeği bu arayışa sokan bir kadındır. Bu filmde Maria donanımlı, sözü dinlenen bir kadındır; onun bir işaretiyle harekete geçecek onca erkek vardır. Fakat toplumun ihtiyacı olan arabulucu Maria değil Freder olacak filmde; toplumu şekillendirecek politik eylemi Freder yapacaktır.

Aynı izlek, Fahrenheit 451'de karşımıza çıkar. Film her evin çatısının üstünde yer alan antenleri göstererek başlar. Gökyüzü adeta antenlerle sarılmıştır; gerçeğin yayılmasına izin vermez. Sonra kırmızı itfaiye arabası bir ev baskını için yola çıkar. Baskın yapılacak evde bir erkek vardır. Telefon gelir ve baskın haberi ona iletilir; adam evi terk eder. İtfaiyeciler gelir; kitapları toplar ve kitapları sokakta halkın bakışları arasında yakar. Kitapları yakma görüntüsü, adeta sokaklarda yapılan Ortaçağ işkencesi gibidir. Kitapları yakan filmin erkek kahramanı Montag'dır. Montag işini sadakat içinde yapan ve yakında terfi edecek bir itfaiyecidir. Baskını yapıp kitapları yaktıktan sonra sıradan bir iş günü Montag için bitmiştir artık. İleri teknolojiye sahip trenle yorgun argın evine dönerken, kısa saçlı bir kadın gelir yanına; kadımla konuşmaya başlarlar. Kadının adı Clarisse'dir.

Clarisse, Montag'a işiyle ilgili üst üste sorular sorar. Kadın Montag'a üniformanın onu korkutmadığını söyler. Yaptığı iş, giydiği üniforma adam için o kadar doğaldır ki, kadının bu sözü onu şaşırtır. Neden korkutmadığını anlayamaz. Kadın üniformadaki numaranın anlamını sorar. Montag "451" in kağıdın yanma derecesi olduğunu söyler. Clarisse, Montag'a kitapları neden yaktığını sorduğunda Montag yeniden şaşırır; çünkü üzerinde hiç düşünmeden yaşadığı yaşamında bu soruya yer yoktur. Montag için diğerleri gibi rutini olan bir iştir: "Pazartesi Miller yakılır; salı Tolstoy; Çarşamba Walt Withman..." Montag'a göre kitaplar yakılmalıdır; çünkü yasaktır, saçmadır, insanları anti-sosyal ve mutsuz eder. Elbette ki "hafif kafalı" Clarisse sormaktan vazgeçmez, merakı henüz ölmemiş bir çocuk gibi sormaya devam eder: "Neden yasak, neden mutsuz eder..." Montag'a yaktığın kitapları hiç okudun mu sorusunu sorar. Montag'ın verdiği yanıt; sıradan, hiç düşünmeden katılıp içselleştirdiği normlara göredir. Kadın, Montag'a hayatını düşündürtecek son bir soru daha sorar: "Mutlu musun?" Montag hiç düşünmeden "tabii!" der. Ama o aşamadan itibaren Montag'da değişimler başlar. Kitap yakmak için gittiği bir evden kitap kaçıtır; kitabı saklar ve okur. Sonra kitap kaçırmaya ve karısından gizli okumaya;

okudukça sistemi, yaşadığı yaşamı sorgulamaya başlar. Artık yaşadığı yaşama yabancılaşmıştır. İşine gitse bile, sisteme sorgusuz sualsiz katılan insan yoktur. Clarisse'in amcasıyla oturduğu eve baskın yapılır. Clarisse kaçsa da arananlar listesindedir. Firariyken Montagla buluşurlar. Montag Clarisse kaçması için yardım eder. Clarisse "Kitap İnsanları"nın yanına kaçar. Bu aşamadan sonra sahne Montag'a kalır. Montag'ın karısı, itfaiyeciyi ihbar eder. Montag'ın kitap yakmak için gittiği son ev kendi evidir. Montag, sisteme boyun eğmez; önce evindeki yatağı, sonra ekranı, sonra kitapları sonra da itfaiyecileri yakar. En sonunda "Kitap İnsanlar"ın yanına kaçar.

Montag'ın yaşamındaki en baştaki dönüştürücü faktör Clarisse'dir. Kadın sorduğu sorularla Montag'a yasak meyveyi yedirmiş; Montag'ı sahte cennetinden çıkarmıştır. Fakat kadın, erkeğin dönüşümünde etkin bir figür olsa da; sistemle yüzleşen, sistemle savaşan erkek olur.

1984'ün baş erkek kahramanı Winston Smith ise, Freder'dan ve Montag'dan biraz farklıdır. En başından beri yaşadığı sistemle uyumsuzdur ama bu durum kökten bir kopuşu içeren bir uyumsuzluk değildir. İnsanların geçmişini silerek, insanı daha kolay yönetebilen sisteme karşı, Smith'in anılarıyla başkaldırdığı bir günlüğü ve hayalleri vardır. Bazen de proleterlerin bölgesine gider; orada fahişelerle birlikte olur. Bunun haricinde Winston Smith her gün belirlenen saatte kalkar, tele-ekran aracılığıyla ona anlamsız gelse de sporunu yapar ve her gün geçmişi, sistemin istediği bir şimdiyle değiştirir. Asıl uyumsuzluk ise Julia'nın hayatına girmesi, ona aşık olmasıyla başlar. Başlangıçta Julia'dan korkmaktadır. Kızın keskin, takip eden bakışlarını üzerinde hisseder; onu ihbar edeceğinden korkar. Oysaki kısa bir süre sonra anlar ki, kızın onu takip etmesi onu ihbar edeceğinden değil ondan hoşlanmasındandır. Bir gün Julia ile karşılaşır. Kadın düşer. Smith kadına yardım ederken, Julia eline bir kağıt sıkıştırır. Notta Julia buluşmak istediğini söyler. Başlangıçta kuşkuları olsa da dayanamaz; kadınla buluşur ve sonra eski eşya satıcısından tuttuğu bir odada buluşmaya devam ederler. Julia partinin onu takip ettiği her yerde keskin, sistem yanlısı bir görüntü çizse de, aslında sistemin yasakladığı başta cinsellik olmak üzere, pek çok şeyi kendi marifetiyle delmiş, girişken bir kızdır. Smith'e ilk yaklaşan, Smith'i baştan çıkaran Julia'dır (yasak meyveyi ilk yiyen ve Adem'e uzatan Havva gibi). Buluştuıkları odada Julia yataktan kalkar; çıplaktır ve yerde duran elmayı ısırır. Bu sahne yasak meyveyi yeme ve cennetten kovulmaya adeta bir göndermedir. Üstelik sonları da, Tanrı'nın yasak meyveyi yedikten sonra Adem ile Havva'dan hesap sorması, bunun üzerine birbirlerini suçlamaları gibi olur.

Bütün film ve işkence sahnesi Winston Smith üzerinden şekillenir. Smith işkenceciye kimi zaman boyun eğer, kimi zaman ise direnir. Bu tutukluluk ve işkence esnasında kadının görüntüsü yoktur. Kadının bahsi işkencecinin ağzından geçer. Smith'e, sevgilisinin ona ihanet ettiğini söyler. En son fare sahnesinde Smith de Julia'ya ihanet eder; işkenceciye fareleri ona göndermesini söyler. Sistemin asıl istediği öldürmek değil; duygularına ihanet ettirmek, kişinin kendisinden utanmasını sağlamaktır. Son sahnelerde Julia da görünür; ikisi de ruhsuz, tepkisizdir. Sistemin kazandığı savaşlardan heyecan duyarak bahsederler; sonra sıra kendilerine geldiğinde ise Julia ile Smith birbirleri hakkındaki her şeyi sorguda anlattıklarını söyler. Sistem sanki başarmış gibi görünür: Julia ve Smith duygularına ihanet etmiştir. Kadın toplantı var diye kalkar. Kadının işkenceden sonra düşüncelerinin aynı kaldığına dair bir ipucu yoktur; fakat Winston Smith, Julia gittikten sonra, tele-ekranda pişmanlığına dair görüntü yayınlanırken, işkence boyunca sorulan "2+2" kaç ederi düşünmekte, bu soruyu tozlu masanın üzerine yazmakta, akıl ile simgeleşen satranç oyununu oynamaktadır. Tele-ekranda yayınlanan Winston Smith'in görüntüsü biter; yine Büyük Birader görünür. Bu kez de Winston Smith, Büyük Birader'in gözlerinin içine baka baka ama sessizce "seni seviyorum" diyerek ağlamaya başlar. Bu son sahnede, direniş, kararlılık, erkek karakterde temsil edilir; kadının durumu ise belirsiz bırakılmaktadır.

Brazil filminin baş erkek kahramanı Sam "Bilgi Bakanlığı"nda çalışan, Freder gibi seçkin sınıfa mensup, içinde bulunduğu sınıfla uyuşmayan, bürokrasi içinde yükselmek istemeyen biridir. Bürokratik düzenin yaşattığı tek düzelikten ve annesinden dolayı yaşadığı üst sınıf yaşam tarzının baskısından sıkılan ama teröre karşı devletin aldığı aşırı güvenlikçi yaklaşımı eleştirmeyen, hayata resmi ideolojinin çizdiği sınırlar içinde bakan biridir. Sistemden bunalmış her erkek karakter gibi, rüyalara sığınır; kaçışı rüyalarında arar. Bu rüyalarda Sam, şövalye gibi demir zırhları giyen, başı dertte olan, hep aynı kadını kurtaran savaşçı, fantastik bir kahraman gibidir. Gündelik hayatta iktidar ilişkisi içine çok girmek istemese de, söz konusu kadın ve erkek ilişkisi olduğunda, Sam'in başı dertte, meleksi güzelliği olan kadını kurtarması, bir güç isteminin yansıması olmakta, film bize iktidarın sadece devlette değil, kadın ve erkek ilişkisinde olduğunu göstermektedir.

Sam, bürokratik, otoriter devletin yaptığı saçma bir yanlışlıktan ötürü, rüyasında gördüğü kadını karşılaşıyor. Yalnız kadın, rüyalarında gördüğü kadından tarz olarak bir hayli farklıdır. Saçı kısa, erkeksi

giyinen, meslek olarak kamyonculuk yapan bir kadındır. Bu kadın çoktan devletin arananlar listesine girmiştir. Sam bu kadın uğruna, başlangıçta reddettiği bilgi bakanlığında çalışma görevini kabul eder. Amacı kadın hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaktır. Sam'in de çabalarıyla kadını bulma ve tutuklama görevi Sam'e verilir. Başlı dertte olan kadına Sam yardım etmek ister; kadın başlangıçta reddetse bile sonrasında yardımı kabul eder. Birlikte kaçmaya başlarlar. Kaçış esnasında kadın, Sam'e, "terör nedir?", "terörist nedir?", "hiç terörist gördün mü?" gibi sorular sorarak, Sam'in terör, terörist algısını tartışmaya açar. Yine bir baş kadın kahraman vardır; çok bilinçli olmasa da, otoriter düzenin saçmalıklarını, aykırılıklarını görmüş ve itiraz etmiştir. Erkek ise tam tersi, terör olgusuna sistem nasıl bakıyorsa öyle bakmakta, bu anlamda sistemin muhafızlığını yapmaktadır. Elbette kadına duyduğu aşk, bürokrasinin hatası yüzünden öldürülen bir insan, yine o olaydan dolayı terörist ilan edilen sevdiği kadın, Sam'in bakışını değiştirmiştir. Sonuçta da kendisi, sistem tarafından hain, terörist ilan edilip işkenceden geçirilir. Bu aşamadan sonra artık kadın yoktur; varsa bile Sam'in hayallerinde filmin içine katılır. Sistemin bütün zalimlikleri Sam üzerinde denenir. Sam'e işkence yapılır. Sam rüyasında bilgi bakanlığını patlatır, öldü denilen Jill otobüsüyle Sam'i kaçıtır; fakat bunların hepsi Sam'in rüyasında olur. Gerçekte Jill, film içindeki görevini yapmış, Sam'in düzene farklı bakmasını sağlamış; artık bir film kahramanı olarak Sam'in hayallerinde yaşamaktadır. Devletin acımasız yüzünü gösterdiği gözaltı ve işkence sahnelerinde yine bir erkek vardır; bu güç gösterisine, rüyalarda bile olsa erkek direnmektedir.

Equilibrium'un baş erkek kahramanı, Rahip Preston da diğer erkek kahramanlar gibi sistemi korumakla görevli bir memurdur. Sisteme sadık, sistemin devamı için karısının yakılmasına göz yuman, hatta ortağını bu uğurda öldüren bir kişidir. Bir tesadüf sonucu insanın duygularını yok eden Proziyum adlı ilacı alamaz. İlaç bitmiştir ve ilacını almak için Equilibrium'a gider. İlaç dağıtımının yapıldığı Equilibrium kalabalıktır. O esnada ortağı gelir; operasyona gitmek zorundadır; ilacı alamaz. Operasyon ilacını almayan bir kadına yöneliktir. Kadının evi Proziyum'un unutturmaya çalıştığı duyguları uyandıracak; sanat eserleri, kitaplar, eski eşyalarla doludur. Kadın tutuklanır; Rahip Preston kadını sorgular. Sorguda Rahip, kadına dostlarını sorar. Mary ise Libria'ya hizmet etmek için yaşayan Preston'a, ona yaşamının ve işinin anlamına dair sorular sorar. Sorgulanan kadın, sorgulayan olmuştur. Kadın, Rahibin uzun zamandır körelmiş duygularını açığa çıkartmaya başlamıştır. Ne kadar istese de rahip artık o ilacı alamaz. Operasyonlara gittiğinde silahına bulaşmış kana dehşetle bakar; artık operasyonda bulduğu kitapları, mumlukları, süsleri saklar; ortağı gibi yer altında o eşyalarla vakit geçirmeye başlar. Kadından etkilenmiştir; kadını izlemeye başlar. Emirlerle uyamaz, hatta bir operasyonda asilere yardım eder. Kadının yakılma kararı verilmesine karşılık Rahip kadının yanına gider. Saatin tik taklarını durdurur. Kadın adamın ilaç almadığını anlar. Bundan sonra ne yapacağını merak eder, sorar. Adam bilmediğini söyler oysaki ne yapacağını biliyordur. O aşamadan sonra Rahip direnişçilerin yanında yer alır. Peder'i ortadan kaldırmak için direnişçiler tarafından görevlendirilir. Yine bu aşamada baş kadın karakter yanarak filminden çıkar; sahne erkeğe kalmıştır. Sisteme karşı öldürücü darbeyi vuracak kişi yine erkek olacaktır.

Cennetten sadece biyolojik cinsiyetleriyle değil, bir ceza olarak toplumsal cinsiyetleriyle de kovulan insan, kovulduğundan beridir, büyük bir hırsıyla cennetin suretini yeryüzünde yaratmaya çalışmış; o gün bugündür yeryüzü krallığının başında hep erkek, yardımcı rollerde ise kadın var olmuştur. Erkek cennetten kovulmanın yarattığı öfke ve kendine biçilen rolle, doğadaki her şeyin ona tabi olduğunu düşündüğü gibi, kendi kaburga kemiğinden yardımcı olsun diye yaratılan kadını da kendine tabi olarak görmüş; adı ister kapitalizm isterse de sosyalizm olsun, cinsiyetçi, eril bir düzen kurmuştur. Cinsiyetçi, eril düzen, yani iktidarın kontrolünün erkeğin elinde olduğu bu düzende (Işık, 1998: 46), erkek aşkın bir kategoriye yükselmiş, en başından beri ona verilmiş toplumsal rol gereği pasif değil aktif, kadın ise nesne olarak konumlandırılmış; böylece tarihin oluşumundan da dışlanmış (Beauvoir, 1981: 12). İyi ve kötü ağacının meyvesini ilk yiyen, erkeğe bağımlı kılınan, ağır cezalarla cezalandırılan kadın, her öteki gibi, kendisinin olmayan, erkek bakışına göre dizayn edilen bu dünyanın kimi zaman sezgileriyle kimi zamanda akıllıyla vicdanı olmuş; erkek tarafından aklın aydınlığıyla cennet olarak inşa edilen eril dünya cehennemleştiği, yıkıma doğru gittikçe (İnceoğlu & Kar, 2010: 98) eril ideoloji bir çıkış olarak kadın doğasına sarılmış; kimi zaman gerçeği görebilmek için kadının yasak meyveyi ona yeniden yedirmesine ihtiyaç duymuştur.

Cennet idealiyle yola çıkan ama bu yolda insanın, özellikle insanın oğlunun yaşadığı hayal kırıklığını kendine özgü türsel özellikleriyle yansıtan örnek distopyalarda, Adem Havva hikayesinden gelen bu izlek pek çok sanat yapıtını belirlediği gibi, bu çalışmada incelenen örnek distopik filmlerde temsil edilen kadın ve erkek kahramanların toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında da belirleyici bir

izlemek olmakta; baş kadın oyuncu her ne kadar yasak meyveyi ilk yiyen, erkeğe de yediren olsa da, tarihsel dönüştürücü eylemi bu filmlerde hep erkek kahraman yapmakta; kadın kahraman ise hep bir erkeğin aşk kalıbı içinde tarif edilmektedir. Bu yüzden kadın kahraman bağımsız bir varoluşla karşımıza gelmez. Aşk kendi nesnesini yaratan bir tapınma gibidir, "tapılmak, özgür olmak demek değildir; çünkü tapınma eylemi başka birisinin kafasında olmaktadır, o kafa da erkek kafasıdır." (Frestone, 1993: 85)

SİMGESEL YOKSAYMA: KAMUSAL ALANIN SİLİK KAHRAMANLARI

Teknik anlamda, toplumsal iş bölümü ve ekonomik ölçek anlamında ileri bir dünya kurgulanmasına rağmen, eril ideolojinin paylaştığı geleneksel iş bölümünün bu filmlerde yeniden üretildiğini görmekteyiz. Kadınlar bu filmlerde, bürokratik, üst düzey işlerde değil; önemsiz, alt düzey ya da zaten kadın işi olarak görülen işlerde çalışmaktadır. Örneğin Brazil'de olduğu gibi ya geçmişte erkek işi gibi görülen, alt düzey bir iş olan kamyon şoförlüğü yapmakta ya da kadın işi gibi görülen temizlikçilik çalışmaktadır. Yine aynı filmde Bilgi Bakanlığı'nda çalışan tek bir kadın göze çarpar, o da önemsiz, dikey bir pozisyonda değil, kadın işi olarak görülen sekreterlik görevindedir. Fahrenheit'daki ana kadın karakter bir öğretmendir; Montag'ın karısı ise evde, çalışmayan bir kadındır. Metropolis'de Maria dışında kadınları, filmin sonunda işçi şehri yıkılırken görürüz. Metropolis'de kadın fabrikada işçi bile değildir; doğrudan evin içindedir. Equilibrium filminde ise kadın, sadece Equilibrium'da ilaç kuyruğunda görülür; bürokraside, dikey statülü mevkilerde kadın hiç yoktur. Kadının kamusal yaşamdaki temsilinin en az olduğu filmlerden biridir. Örneğin, rahibin ilaç almadığı için yakılan karısı ve filmin ana kadın kahramanı, mesleki olarak temsil edilmezler; hep ev içinde görülürler. Equilibrium'da isyancılar arasında kadınlar vardır; fakat hiç biri isyancılar arasında önemli bir konumda değildir; hatta film içinde sıradan kalabalıkları oluşturmaktadırlar. Brazil'da Sam'in annesi, seçkin sınıfa mensup, zengin ama zenginliğini nasıl elde ettiği belli olmayan, sürekli estetik yaptıran, bedeniyle ilgilenen bir kadındır. Bu konuda kısmen istisna olan 1984 filmidir. 1984 filminde kadın bürokratik işlerde örneğin "Gerçek Bakanlığı" nda çalışır, nispeten diğer filmlere göre daha görünürdür; fakat bu kadınları doğrudan çalışırken değil, toplu alanlarda yemek yerken ya da propaganda yapılırken en ön saflarda, en ateşli savunucular olarak görürüz.

KAYBEDİLEN DOĞAYA ÖZLEM: CİNSİYETSİZ KADINLAR

Bu filmlerde kadınların fiziksel görüntüsü zıtlık içinde karşımıza çıkmaktadır: Bir yanda erkeğe düzenin acımasızlığını fark ettiren kadın; abartılı makyajı, abartılı kıyafetleri olmayan sade, hatta Fahrenheit ve Brazil'in baş kadın kahramanı gibi saçsız olan kadınlar; diğer yanda ise seçkin sınıf içinde yer alan, sistemle bütünleşmiş, tüketim kültürünün asıl alıcısı olan, bürokratik yapı içinde mesleki olarak bir işlevi olmayan, asalak, zengin hayatlar süren, kişiliksiz, abartılı makyajları olan adeta plastikleşmiş kadınlar vardır: Fahrenheit'daki Montag'ın televizyon karşısından kalkmayan, süslü, sürekli yatıştırıcı ilaçlar kullanan karısı, Brazil'daki Sam'in estetik yaptırmaktan plastikleşmiş annesi, Metropolis'deki Maria'nın suretinde yaratılan, Amerikan sinemasının "vamp", Avrupa Sinemasının "femme fatale (ölümcül kadın)"si, cinselliğinden kaynaklı erkeği baştan çıkararak, kavga ettiren, düşman kadın(Derman, 1994: 22) imgesi gibi.

Bu filmlerde; makyaj, estetik, yapay renkler, abartılı erotik kıyafetler eleştirel bir sunuşa tabi tutulmaktadır. Kadının yüzündeki makyaj; doğallığı yok eden, hisleri örten bir örtü gibidir. Makyajın bir ileti olduğunu kabul edersek, makyaj doğrudan kadının erotik bedenine gönderme yapan bir uyarı olmaktadır (Sözer, 1993: 92). Makyajsız, sade, hatta kısa saçlı olanlar ise, erotizmden sıyrılmış, cinsiyetsiz, kaybedilen "yalın doğaya" (Sözer, 1993:81) olan özleme gönderme yapan kadınları temsil etmektedir. Bu kadınlar; söz söyleyen, bir duruşu ve ilkesi olan, sisteme kafa tutan kadınlardır. Kadın kahraman sözü ele almıştır ama görünür olabilmek, sözünü erkeklerin dünyasında söyleyebilmek için "cinsiyetini ve türünü yadsır" (İrigaray, 2006: 19). Aksi takdirde erkek dünyada, ona sadece beden olarak bakılacak; akli önemsenmeyecektir.

SONUÇ

Kadınların kamusal yaşama katılımının artması, cinsiyetçi olmayan toplumsal rol dağılımının egemenliği, modernizmin temel ölçütleri ya da en azından başarılması gereken idealleri arasındadır. Geleceği kötü bir şekilde tasavvur eden bu filmlerde durulan yer aslında modernizmdir; hesaplaşılan da yine modernizmin idealleridir. Var olan modernist, akılcı dünyadan yola çıkarak insanlığı, bilim ve teknik akıl sayesinde daha da ilerlemiş bir dünyaya fırlatan bu filmler, insanlığa olumsuz sonuçlar getirir

de, insanlığın gelecekte bilimsel ve teknik olarak ilerleyeceğini varsaymaktadır. Teknik ve bilim büyük felaketler yaşandığı halde dinamik bir süreç içinde ele alınırken, kadının kamusal yaşama katılımı, buna bağlı olarak dağıtılan toplumsal roller durağan bir biçimde ele alınmakta; kadının durumu var olanın bile gerisinde temsil edilmektedir. Tanrı'nın Adem'i toprak işiyle görevlendirdiği gibi, bu filmlerde de erkek, akıl ve duygusuzluk gerektiren, yöneticilik ve memuriyet gibi üst düzey bürokratik işlerde çalışmaktadır. Kadın ise fiziksel olduğu kadar ussal olarak da erkeklerden geridir. Usunu erkek kadar kullanamaz (Işık, 1998: 42), duygusaldır, bu yüzden üst derece sorumluluk, nesnellik, akıl gerektiren işlerde çalışamaz; çalışsa bile ya önemsizdir görevi ya da simgesel olarak yok sayılır.

Bu filmlerde, tüketim kültürü ya da otoriter düzenin insanlar üzerindeki kitleselleştirici etkisi çok işlenir. Gariptir ki, tüketim kültürünün ya da 1984 filminde⁴ olduğu gibi otoriter yapının kitleler üzerindeki etkisi en abartılı, en billurlaşmış haliyle anlatımı, hep kadın karakterlerden seçilir. Kadın zayıf karakterli, duygusal, kitle kültürünün manipülasyonlarından en çok etkilenen, akla göre değil kalbe göre davranan, bu anlamda yasak olmasına rağmen meyveyi de ilk yiyebilendir.

Sonuç olarak bu filmlerde, kadın kamusal alandan simgesel olarak yok sayılmakta ve kadın karakterler iki düzeyde temsil edilmektedir: Sistemin kitleselleştirici etkisini en çok yaşayan ya da tüketim kültürünün en fazla yozlaştırdığı, düzenle bütünleşmiş, aklını kullanmayan, doğallığını kaybetmiş, nesnelleşmiş kadın ve bütün bu düzene rağmen, düzenle uzlaşmamış, ister aklıyla, ister saf, yitirmemiş doğasıyla özne olmayı başarabilmiş, bu anlamda düzeni sorgulamayan sorgulasa bile hayatına bir kadın girmeden önce herhangi bir eyleme geçmemiş erkeğe, düzeni sorgulatan, erkeği harekete geçiren kadın. Fakat bu filmlerde kadının özne olma durumu, erkek karakterin filmin içindeki rolü düşünüldüğünde oldukça müphemleşmekte, çizilen kadın portreleri arasında özne gibi dururken, baş erkek kahramanın hep bir aşk kalıbı içinde tarif edildiği, bağımsız bir varoluşla karşımıza gelmediği için ve düzeni sarsacak, tarihi yeniden oluşturacak sarsıcı eylemi, hep erkek yaptığı için kadın bu filmlerde nesne olmaktan kurtulamaz ve var olan hiyerarşik eril dünyaya denk düşen bir tablonun içine yeniden yerleştirilir.

KAYNAKÇA

- Arslanteppe, Mehmet (2010). *Sinemada Feminist Teori*, 3. Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak Kadın: Edebiyat, Dil, Kültür ve Sanat Çalışmalarında Kadın Sempozyumu.
- Bayhan, Vehbi (2012). *Beden Sosyolojisi Ve Toplumsal Cinsiyet*, *Doğu Batı Dergisi*, 16/63, 153-157.
- Berman, Marshall (1999). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, (çev. Ümit Altuğ-Bülent Peker), İstanbul: İletişim Yayınları
- Çelik, Ejder (2015). *Distopik Romanlarda Toplumsal Kurgu*, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18/1, 57-79.
- De Beauvoir, Simon (1981). *Kadın Bağımsızlığa Doğru*, (çev. Bertan Onaran), İstanbul: Panel Yayınevi.
- Derman, D. (1994). *Jean-luc Godard'ın Sinemasında Kadının Yeniden Sunumu*, Ankara: Değişim Ajans.
- Firestone, Shulamith (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*, (çev. Yurdanur Salman), İstanbul: Panel Yayınevi.
- Giddens, Anthony (2004). *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Horkheimer, Max (1998). *Akl Tutulması*, (çev. Orhan Koçak), İstanbul: Metis Yayınları
- Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Irigaray, Luce (2006). *Ben Sen Biz*, (çev. Sabri Büyükdüvenci & Nilgün Tural), İstanbul: İmge Yayınevi.
- İnceoğlu, Yasemin ve Kar, Altan (2010). *Kadın ve Bedeni*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaplan, Neşe ve Terek Ünal, Gülin (2011). *Bilim Kurgu Sinemasını Okumak*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Rigel, Nurdoğan, vd., (2005). *Kadife Karanlık*, İstanbul: Su Yayınevi.
- Simelik, Anneke (2008). *Feminist Sinema ve Film Teorisi ve Ayna Çatladı*, (çev. Deniz Koç), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Yaraman, Ayşegül (2003). *Kadın Yaşantıları*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Taş, Gün (2016). *Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri*, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3/5, 167-169.
- Taylor, Charles (1995). *Modernliğin Sıkıntıları*, (çev. Uğur Canbilen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

⁴ 1984 ise kadının etkilenme biçimi, tüketim kültürü üzerinden değil, otoriter sistemin propagandalarından en çok etkilenen olarak, hep ön sıralarda, en çok bağırarak temsil edilmektedir

Tuchman, Gaye (1978). *Hearth and Home, Images of Women and The Media*, New York: Oxford University Press.

Weber, Max (2008). *Bürokrasi ve Otorite*, (çev. H. Bahadır Akın), Ankara: Adres Yayınları.

Weber, Max (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (çev. Zeynep Aruoba), İstanbul: Hil Yayın.

dinsizdeist.blogspot.com.tr/2012/03/cehennem-kokeni.html

www.yolgosterici.com/tevat/tevat01.htm

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 2, p. 49-52, Winter 2017

**KİTAP TANITIMI VE DEĞERLENDİRME: Колониальная
Политика Российского царизма в Азербайджане в 20-60-х гг. XIX
в. Феодальные отношения и колониальный режим (часть I. 1827
– 1843; часть II. 1843 – 1868), Сост. : Н.Г.Богданова; Е.М.
Притыкин, Ред. : И.Р.Петрушевский, Изд-во: Академия Наук
СССР, Москва, Ленинград, 1936***

Kitap Değerlendirme /
Book Review

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
23.12.2017

Makale Yayın Tarihi /
The Published Date
31.12.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Doç. Dr. şahin Doğan
Akdeniz Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Tarihi Bölümü
sahindogan@akdeniz.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-7443-4176>

* Kolonialnaya Politika Rossiyskogo Tsarizma v Azerbaydjane v 20-60-x gg. XIX v. Feodalniye Otnoşeniya i Kolonialny Rejim (Çast I. 1827-1843; Çast II. 1843-1868), Sost.: N. G. Bogdanova; Y. M. Pritkin, Red.: İ. P. Petruşevskiy, İzd.: Akademiya Nauk SSSR, Moskva, Leningrad, 1936. [Eser adının Türkçe tercümesi: Çarlık Rusyanın XIX. Yüzyıllın 20-60. yılları arasında Azerbaycan'da Kolonyal Siyaseti. Feodal İlişkiler ve Kolonyal Rejim]

Bu çalışmamıza konu olan eser, Çarlık Rusya'nın 19. yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan topraklarında kurduğu idari sistemin aşamaları, idari reformlar, Rusya'nın bölgenin ileri gelen sınıfları ile ilişkileri, söz konusu bölgenin sosyo-ekonomik, mali, dini, idari durumu ve Rusya'nın bu coğrafyada uyguladığı kolonyal siyasete ilişkin Rusça belgelerden oluşan önemli bir külliyyattır.

Rusya'nın Kafkasya'yı kolonileştirmesi bölgenin etno-sosyolojik yapısının çok çeşitli olması, İmparatorluğa farklı şekillerde ve dönemlerde bağlanması gibi nedenlerden dolayı oluşturulan mülkî idare taksimatı düzenlemeleri, askerî, iktisadî, etnik vb. birçok iç ve dış gelişmelere bağlı olarak uzun bir arayıştan sonra belli bir süreç içerisinde oluşturulabilmiştir. Rusya'nın Kafkasya'yı kolonize etme sürecinin ilk dönemi, 1774 Küçük Kaynarca antlaşması ile Türkmençay (1828) ve Edirne (1829) antlaşmalarına kadar geçen süreyi kapsar. 13 Ekim 1813 tarihinde Karabağ'ın Gülistan şehrinde imzalanan antlaşmaya göre Revan ve Nahçıvan hanlıkları dışındaki, Aras nehrinin kuzeyinde olan Azerbaycan topraklarındaki bütün hanlıklar Gence, Karabağ, Nuha, Lenkeran, Şamahı, Kuba, Derbend Rus idaresine dâhil oldu. Bu şekilde 1813 yılında Rusya Güney Kafkasya'nın büyük bir bölümünü ele geçirmiş oldu. Rusya, Türkmençay ve Edirne antlaşmaları ile bölgede Revan ve Nahçıvan'ı topraklarına kattığı gibi ele geçirdiği oldukça önemli toprakları uluslararası platformda da kendine ait olduğunu kabul ettirdi. Böylece 1830 yılına doğru artık Güney Kafkasya tamamen askerî ve siyasi olarak Rusya'nın eline geçmiş oldu. Böylece Rusya zaman içerisinde ele geçirdiği Azerbaycan topraklarında askerî, siyasî, etnik, uluslararası ve birçok diğer nedenlere bağlı olarak politikalar geliştirmek ve düzenlemeler yapmak durumunda kaldı. Bu düzenlemelerin en önemli dayanağı bölgenin Rusya'ya sorunsuz bir şekilde bağlanmasını sağlamak ve bu bölgeden beklenen ekonomik ve stratejik menfaatlerin biranevvel İmparatorluğa kazandırılmasıdır¹.

İşte bu çalışmamızda tanıttığımız külliyyat Rusya'nın Azerbaycan topraklarında 19. yüzyılın ilk yarısında söz konusu kolonyal siyasetini çeşitli yönleriyle ortaya koyan önemli bir eserdir.

Söz konusu eser N. G. Bogdanova ve Y. M. Pritikin tarafından derlenen belgeler ile oluşturulmuş bir külliyyat olup yine aynı kişilerce yayına hazırlanmıştır. Bu önemli eserin editörlüğünü İ. P. Petruşevskiy² yapmıştır.

Külliyyat, Moskova ve Petersburg'da bulunan arşivlerden söz konusu dönemlerde Çarlık Rusya'nın Azerbaycan'da izlediği kolonyal politikaları aydınlatan belgelerden oluşmaktadır. Söz konusu eser Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü Leningrad³ Şubesi tarafından “SSSR halkları ve Çarlık Rusya kolonisi olmuş halkların tarihi incelemeleri ve neşri” çerçevesinde hazırlanan bir dizi eser kapsamında yayımlanmıştır.

Eserin editörü tarafından külliyyatının yayımlanma nedeni olarak özellikle Çarlık dönemi Rusya halkları hakkında ve özellikle Güney Kafkasya hakkında kaynak yayınların çok yetersiz olması gösterilmektedir. Editöre göre yayımlanmış olan eserler de Çarlık Rusya'nın bölgedeki kolonyal politikalarını bilinçli bir şekilde haklı çıkartma ve bunu temellendirme yönündeki eserlerden oluşmaktadır.

Çalışmamızda tanıttığımız eser Külliyyat'ın I. cilti⁴ olup 2 kitap halinde basılmış 2 kısımdan oluşmaktadır. İlk iki kısım (Cilt I) Leningrad ve Moskova arşivlerinin Çarlığın Azerbaycan'da sosyal politikaları ve kolonyal rejimine ilişkin 1827-1843 (I. Kısım) ve 1843-1865 (II. Kısım) tarihleri arasındaki belgeleri ihtiva etmektedir.

¹ Rusya'nın Kafkasya'da kurduğu idari yapı hakkında bkz. Şahin Doğan, “1849 Rus Kafkas Yılığına Göre Kafkasya'da Çarlık Rusya İdaresindeki Yerleşim Yerleri”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Volume: 12, Number: 3, Gaziantep, July 2013, ss. 697-711.

² İlya Pavloviç (doğ. 1898, öl. 1977). Kiyev'de doğan Petruşevskiy 1926'da Azerbaycan Devlet üniversitesi Tarih-Filoloji fakültesini bitirdi. 1941 yılında Dr. Ph. Unvanı aldı ve 1948 yılında Profesör oldu. Tiflis'te ve Leningrad Üniversitesi Doğu Bilimleri fakültesinde dersler verdi. 1931-1960 yılları arasında Bilimler Akademisinde görev yaptı (Daha geniş bilgi için bkz.: Aleksandr Kolesnikov, İlyas Kamalov, *Avrasya Türkologları Sözlüğü*, C. I., 1. Kitap Rusya Türkologları (XX. Yy), TTK, Ankara, 2011, s. 139.)

³ Petersburg

⁴ Eserde bu cilt dışında “Azerbaycan'da nasyonel-kolonyal siyaset tarihi” ve “yine aynı döneme ait Azerbaycan'da ticaret ve sanayiye ilişkin” belgeleri içeren diğer ciltlerinin de yayınlanacağı belirtilmiş olmakla birlikte (Bkz.: *Kolonialnaya Politika Rossiyskogo Tsarizma v Azerbaydjane v 20-60-x gg. XIX v. Feodalniye Otnoşeniya i Kolonialny Rejim*, Çast I. 1827-1843, Sost.: N. G. Bogdanova ve Y. M. Pritikin, Red.: İ. P. Petruşevskiy, İzd.: Akademiya Nauk SSSR, Moskva, Leningrad, 1936, s. 3-4) yaptığımız araştırmalar neticesinde biz bu eserin elimizdeki I. Cildi dışındaki ciltlere Rusya'daki kütüphane kataloglarında rastlayamadık. Dolayısıyla eserde bahsedilen yayımlanması planlanan külliyyatın diğer ciltleri kuvvetle ihtimal yayınlanmamış olduğu kanaatine vardığımızı belirtmek isteriz. Ayrıca söz konusu eser Ankara'da bulunan Milli Kütüphane katalogunda da yer almaktadır.

Eserin Birinci Cilt I. kısmı toplam 464 sayfa olup içeriği şu şekildedir:

Ot Redaksii (s.3-4) , İ. P. Petruşevskiy'in giriş yerine "Sistema Russkogo Kolonialnogo Upravleniya v Azerbaydjane v Pervoy Polovine XIX v"⁵ isimli yazısı (s. 5-33); Belgelerin derlendiği arşiv fonları hakkında bilgi verilen "Arxeografiçeskoye Vvedeniye" (s.33-37) başlığı; Spisok Sokraşeniye (Kısaltmalar Listesi) (s. 37); I. Bölüm "Politika Tsarizma Po Otnoşeniyu k Klassu Feodalov (t. n. "Vişşemu Musulmanskomu Sosloviyu)(s. 41-197) başlığı altında belgeler; II. Bölüm "Sistema Upravleniya i Kolonialnaya Administratsiya" (s. 197-410); Tablitsı (s. 407-458); Prilojeniyе (s. 458-460); Soderjaniye (s.461-464)

Eser'de giriş yerine İ. P. Petruşevskiy'in "Sistema Russkogo Kolonialnogo Upravleniya v Azerbaydjane v Pervoy Polovine XIX v"(19. Yüzyılın İlk yarısında Azerbaycan'da Rus Kolonyal İdaresi sistemi)" isimli uzunca yazısında Rusya'nın bölgede izlediği siyaset detaylı bir şekilde belgelere dayalı olarak ortaya konmakta ve konuya ilişkin önemli bilgi ve yorumlar içermektedir.

Birinci Kısımın "Arxeografiçeskoye Vvedeniye" başlığı altında söz konusu külliyatı oluşturan belgelerin derlendiği arşiv ve fonları hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Bu bölümde verilen bilgilere göre Birinci Cilt nicelik olarak büyük olduğundan iki kısma ayrılmıştır. Söz konusu Birinci Cilt tarihsel olarak 1827-1865 yıllarını kapsamakla birlikte eserin "Prilojeniyе" kısmında 1817 tarihli bir belge yer almakta ve 1868 tarihli bir belge de konu bütünlüğü sağlaması nedeniyle külliyatta yer almıştır. Külliyatın ilk kısmı 1843 tarihli bir belgeyle son bulmaktadır. Bu tarih Senator Gan'ın reform projelerinin hayata geçirildiği tarihtir.

Eserin Birinci Kısımının I. Bölümü olan "Politika Tsarizma Po Otnoşeniyu k Klassu Feodalov (t. n. "Vişşemu Musulmanskomu Sosloviyu) başlığı altında 10 belge sunulmuştur. Belgeler 1827-1842 tarihleri arasında olup Azerbaycan'da Çarlık Rusya'nın Feodal sınıflar ile ilişkilerini yansıtan daha ziyade raporlar ve Rus idarecileri arasındaki yazışmalardan oluşmaktadır. Bu raporlar *Komitet Ministrov, Komitet ob Opredelenii Prav vişşego sosloviya gibi* Rus idare sisteminde bulunan komitelerde görüşülmüş ve karara bağlanmış raporlardır.

I. Kısımın II. Bölümü olan "Sistema Upravleniya i Kolonialnaya Administratsiya" başlıklı bölümünde 23 belge yer almaktadır. Bu belgeler de 1828-1845 tarihleri arasında muhtelif tarihlerde olup söz konusu dönemde kurulan Rus idari sistemi ve kolonyal yönetimine ilişkin bilgiler ihtiva eden raporlardan oluşmaktadır.

Eserin III. Bölümünde tablolara yer verilmiştir. Bu bölümde 1826,1831 ve 1833 tarihlerine ait olmak üzere 3 tabloya yer verilmiştir. I. Tablo Şeki eski hanı Mehmed Hasan Han'ın mal varlıkları ve gelirleri (Bu tablodaki bilgiler Kaspiy Oblasti askeri bölgesi yöneticisi V. G. Madatov'un Kafkas Genel idarecisi A. P. Yermolov'a gönderdiği bilgilere dayanmaktadır) diğer iki tabloda da Sardarin, Karabağ, Talış Hanlığı, Şirvan Vilayeti gibi yerlerdeki iktisadi durum ve vergilere ışık tutan bilgilere yer verilmiştir.

I. kısmın IV. *Prilojeniyе* bölümünde ise 1817 tarihli Kuba komutanı General Tihanovskiy'in Kuba Vilayeti beylerine onların idaresi altında olan köylerdeki ahali ile ilişkilerine dair hak ve sorumluluklarını açıklığa kavuşturmak üzere yazılmış emirname sunulmuştur.

Eserin Birinci Cilt II. kısmı toplam 478 sayfa olup içeriği şu şekildedir:

I. Bölüm "Politika Tsarizma Po Otnoşeniyu k Klassu Feodalov (t. n. "Vişşemu Musulmanskomu Sosloviyu)(s.5-249) başlığı altında belgeler; II. Bölüm "Sistema Upravleniya i Kolonialnaya Administratsiya" (s. 249-309); III. Bölüm "Tsarizm i Musulmanskoye Duhovenstvo" (s. 309-402); Posleslovie: A. A. Salamzade "K Voprosu o Feodalno-krepostničeskih otnoşeniyah v Azerbaydjane Pervoy Polovini XIX v." (s. 403-425); Terminologiçeskiy Slovar i Ukazatel k çç. I i II (s.425-441); İmennoy Ukazatel k çç. I i II (s.441-458); Geografiçeskiy Ukazatel k çç. I i II (s. 458-473); Spisok Sokraşeniye (s.473-474).

Eserin İkinci Kısımının I. Bölümü olan "Politika Tsarizma Po Otnoşeniyu k Klassu Feodalov (t. n. "Vişşemu Musulmanskomu Sosloviyu)" başlığı altında 19 belge verilmiştir. Belgeler 1843-1868 tarihleri arasında olup Azerbaycan'da Çarlık Rusya'nın Feodal sınıflar ile ilişkilerini yansıtan daha ziyade raporlardan ve idareciler arasındaki yazışmalardan oluşmaktadır.

II. Kısımın II. Bölümü olan "Sistema Upravleniya i Kolonialnaya Administratsiya" başlıklı bölümünde 15 belgeye yer verilmiştir. Bu belgeler de 1843-1859 tarihleri arasında muhtelif tarihlerde

⁵ 19. Yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan'da Rus Kolonyal İdaresi sistemi.

olup söz konusu dönemde kurulan Rus idari sistemi ve kolonyal yönetimine ilişkin bilgiler ihtiva eden raporlardan ve yazışmalardan oluşmaktadır.

II. Kısımın III. Bölümü olan “*Tsarizm i Musulmanskoye Duhovenstvo*” başlıklı bölümünde 11 belge yer almaktadır. Bu belgeler de 1824-1862 tarihleri arasındadır. Belgeler Çarlık Rusyanın bölgedeki Müslüman din adamları ve Müslümanlık ile ilgili düzenlemeleri, raporları ve Rus idarecileri arasındaki bu hususlardaki yazışmaları, projeleri ihtiva etmektedir.

Eserde bu üç bölümden sonra sonuç yerine A. A. Salamzade'nin “*K Voprosu o Feodalno-krepostničeskih otnoşeniyah v Azerbaydjane Pervoy Polovini XIX v.*” isimli yazısı yer almaktadır.

Ayrıca söz konusu eserin II. Kısımında okuyucuya büyük bir kolaylık sağlayan *Terimler Sözlüğü* başlığı altında söz konusu belgelerde geçen terimler doyurucu bir şekilde açıklandığı gibi bu terimlerin geçtiği sayfalar da gösterilmek suretiyle büyük bir kolaylık okuyucuya sunulmaktadır. Ayrıca yerli dillerde kullanılan terimlerin Arap harfli yazımları da verilmiştir. Buradaki terimler eserin hem birinci hem ikinci kısımdaki terimleri ihtiva etmektedir.

Eserde *Terimler Sözlüğü*nün yanında okuyucuya büyük kolaylık sağlayan isim ve coğrafi yer adları indeksi ve kısaltmalar listesi de verilmiştir.

Sonuç olarak çalışmamızda tanıttığımız Külliyyat, Çarlık Rusya'nın 19. yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan topraklarında kurduğu idari sistem, idari reformlar, söz konusu bölgenin sosyo-ekonomik, mali, dini, idari durumu ve Rusya'nın bu coğrafyada uyguladığı kolonyal siyasete ilişkin çok değerli belgeleri ihtiva etmekte ve bu nedenle ülkemizde söz konusu alanda çalışan araştırmacıların belgeleri kullanılabilmesi için Türkçeye tercüme edilerek araştırmacıların kullanımına sunulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Doğan, Ş. (2013). 1849 Rus Kafkas Yılığına Göre Kafkasya'da Çarlık Rusya İdaresindeki Yerleşim Yerleri, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Volume: 12, Number: 3, Gaziantep, ss. 697-711.
- Kolonialnaya Politika Rossiyskogo Tsarizma v Azerbaydjane v 20-60-x gg. XIX v. Feodalniye Otnoşeniya i Kolonialniy Rejim (Çast I. 1827-1843; Çast II. 1843-1868), (1936). Sost.: N. G. Bogdanova; Y. M. Pritikin, Red.: İ. P. Petruşevskiy, İzd.: Akademiya Nauk SSSR, Moskva, Leningrad.
- Kolesnikov A. ve Kamalov İ. (2011). *Avrasya Türkologları Sözlüğü*, C. I., 1. Kitap: Rusya Türkologları (XX. yy.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.